

KÖL. Információk
2005-1
Ár: 400 Ft

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ SZOCIÁLIS, ÉLELM.
KÖZT

■ JÁRMAKÖZVETÉSI
REKORDS MUNKASZERVEZÉS
A GYERMEKJOGOK
SZERŐI
KÖZÖSSÉGE

■ KÖRNYELVI KÖZVETÉSI
ÉS JÁRMAKÖZVETÉSI

■ KÖRNYELVI KÖZVETÉSI
ÉS JÁRMAKÖZVETÉSI

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

- Főszerkesztő
Herczog Mária
- Olvasószerkesztő
Kiss Anna
- Munkatársak
Gáborjáni Szabó Orsolya, Szalai Dóra
- Felelős szerkesztő
Győrfi Éva
- Fotó
Gyenes-Kovács Zoltán
- Lapterv és nyomdai előkészítés
Zaft Stúdió
- Nyomás
InnovaPrint
- SZERKESZTŐSÉG
1027 Budapest, Varsányi Irén u. 17. 1. em.
tel: 225-3525. fax: 225-3527
e-mail: csagyi@mail.datanet.hu
weboldal: www.szochalo.hu
- ALAPÍTÓK
Országos Orvostudományi Információs
Intézet és Könyvtár gyermek- és
ifjúságvédelmi felügyeleti és továbbképzési
önálló osztálya és a Fővárosi Önkormányzat
Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztálya
- KIADÁS ÉS TERJESZTÉS
Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten
Közhasznú Egyesület
ISSN 1216-8416

LAPSZERKESZTŐK

Drosztmérné Kánnai Magdolna
Gáspár Károly
Molnár László

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Aczél Anna
pszichológus
Bognár Mária
pedagógus
Gáspár Sarolta
pszichológus
Gayer Gyuláné
szociológus
Gedeon Andor
gyógypedagógus
Dr. Geréb Ágnes
szülész-nőgyógyász
Ihász Márta
szociálpolitikus
Dr. Kovács Ágnes
gyermekorvos
Dr. Mátay Katalin
gyermekorvos
Neményi Eszter
szociálpolitikus
Piegelné dr. Csényi Magdolna
jogász

Pik Katalin

szociológus
Salné Lengyel Mária
gyógypedagógus
Dr. Sáska Géza
pedagógus
Szirmai Gábor
gyógypedagógus

SZÁMUNK SZERZŐI

Bán Gabriella
igazgatás szervező
Kapócsy Eszter
jogász
Dénes Veronika
jogász
Gyurkó szilvia
jogász
Restyánszky Lászlóné
pedagógus
Kiss Anna
jogász

MEGRENDELÉS

A magyar család-, gyermek-, és ifjúságvédelem jelenleg egyetlen szakmai folyóirata kéthavonta jelenik meg. Szerkesztőkként fontosnak tartjuk, hogy az érezhető szakmai és egzisztenciális bizonytalanságban megkíséreljük egy-egy jelenség objektív és többoldalú megközelítését, a vélemények ütköztetését, a korrekt tájékoztatást. Nem kötelezzük el magunkat egyetlen gyermekvédelmi irányzat mellett sem. Az optimális megoldásokat, a legeredményesebb formákat, a segítés legcélszerűbb módjait keressük. Szeretnénk részt vállalni a bizonytalanságok megszüntetésében, a család- és gyermekvédelem döntéshozóinak befolyásolásában. Lapunk nyitott: minden hasznos, gon-

dolatébresztő javaslatot, kezdeményezést szívesen veszünk és érdeklődéssel várunk. Ön is érdekelt - legyen olvasónk, szerzőnk, támogatónk!

- A megrendelőlapot kérjük a következő címre elküldeni:
**Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület,
1537 Budapest, Pf.:417**

A megrendelés alapján átutalási postautalványt küldünk az előfizetés megkönnyítése céljából. Kérjük feltüntetni a pontos címet, ahová a kézbesítést kéri, amennyiben az nem azonos a számlán feltüntetett címmel!

A lap ára 450.-Ft, az éves előfizetési díj 2400.-Ft, diákkedvezményel 1600.-Ft.

MEGRENDELŐ

Alulírott, előfizetek a Család Gyermek Ifjúság 2003. évi számaira. Kérem, küldjenek számlát vagy befizetési csekket!

MEGRENDELŐ SZEMÉLY NEVE:.....

INTÉZMÉNY:.....

(a számlán szereplő név és cím)

POSTÁZÁSI CÍM:.....

Befizetés jellege: átutalási számla alapján csekken

Dátum, aláírás, bélyegző:.....

A megjelent cikkek nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét tükrözik. Az újságban megjelenő képek illusztrációk.

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- **Herczog Mária: Bűnösök és büntetések** 4

■ FÓKUSZBAN

- **Gáspár-Kánnai-Bán: „Se veled, se nélküled”, avagy a gyermekek védelmének helye** 6

■ MÉRLEG

- **Kapócsy Eszter: Gyermekek, etika, média** 11

■ NÉZŐPONT

- **Dénes Veronika: Sérült családok, bántalmazott gyermekek és a büntetőjog Prokruszesz-ágya** 21
- **Gyurkó Szilvia: Kulturális normák kontra állami szabályozás** 29

■ CSATLAKOZÓ

- **Drosztmérné Kánnai Magdolna: Meghirdetendő EU pályázatok** 32

■ AJÁNLÓ

- KÖNYV:**
 - **Em Griffin: Szerezzünk barátokat!** 35
 - **Rob Parsons: A hatvanperces apa** 35
 - **Gary Chapman: Családi összhangzattan** 35
 - **Katarina Taikon: Katica** 36

■ ÁLLÁSFOGLALÁS

- **Gyermekügyekért felelős miniszterek nyilatkozata** 36
- **Molnár László: Együttműködési megállapodás** 37

■ BEMUTATJUK

- **Restyánszky Lászlóné: Komplex gyermek- és ifjúságvédelem: iskolaotthon a Cserehátan** 38
- **Gyurkó Szilvia: Gyermekvédelmi munka Ausztráliában** 43

■ IRODALMI JOGESETEK

- **Kiss Anna: Kisebbségi jogok-emberi jogok? A jogállamból kihullott ember** 45

■ MOZAIK

- **Nők és Férfiak a segítő szakmákban - tréning felhívás** 49
- **Erőszakmentes Kommunikáció Program** 50

Bűnösök és büntetések

■ Az elmúlt hetekben két jogerős ítélet született olyan fiatalok esetében, akiknek ügye nagy felháborodást és közfigyelmet váltott ki. Mindkét ügy nagyon jelentős gyermekvédelmi vonatkozásokkal terhelt, és egyikben sem sikerült azokat a szakmai szempontokat és változtatást igénylő elemeket jól megjeleníteni, amelyek szükségesek lennének ahhoz, hogy a szakma és a közvélemény számára is egyértelművé váljon: a gyermek- és fiatalokorú elkövetők mindannyian áldozatok, nem csak elkövetők. Áldozattá válásuk többnyire megelőzhető lenne, de legalábbis csökkenhetne azoknak a száma, akik hozzájuk hasonlóan lehetetlen helyzetbe kerülnek és majdhogynem esélytelenekké válnak arra, hogy felnőve teljes életet élhessenek. Nem értékelem és vitatom a bíróság ítéletét egyik esetben sem, de gyermekvédelmi szempontból nagyon sok tanulságos mozzanatot találtam, amelyek mellett akkor sem mehet el a szakma, ha megint megúsza a szembenézést, és az állásfoglalást, a tanulságok levonását.

Az egyik eset a K. Franciskát halálra kínzó gyerekek – fiatalok büntető ügye, ahol a tényleges cselekményt az akkor még gyermekorú Máté helyett az éppen 14. évét betöltött M. Viktória számlájára írta a másodfokú bíróság, és őt jogerősen 9 évi börtönre ítélte. Az elsőfokú ítélet, amely több mint három évvel a cselekmény után született 6 és 10 hónap volt. Az akkor kiskorú elkövetőt a hatályos jogszabályok értelmében nem büntethették, más kérdés, hogy mi történt, vagy nem történt azóta ezzel a fiúval.

A három gyerek mindegyike „nehéz” gyerek volt, különböző okokból speciális iskolába jártak éppen magatartási, beilleszkedési nehézségeik miatt. Teljesen nyilvánvaló, hogy vannak olyan helyzetek és tragikus kimenetelű események, amelyek megelőzése majdnem reménytelen. Számomra nem kétséges, hogy ha minden megtörtént is annak érdekében, hogy ezek a gyerekek elfogadható módon tudjanak viselkedni és élni, akkor is előfordulhatnak olyan tragikus együttállások, amelyek tragédiába torkollnak. Talán most az ítélet után érdemes lesz még egyszer elemezni mindazt, ami a gyerekek sajátos viselkedéséhez vezetett, és amely előidézte Franciska halálát. Addig is el kell azonban gondolkodnunk azon, amin biztosan lehetne és kellene is változtatni, vagy egyszerűen ki kellene kényszeríteni azoknak a szabályoknak a betartását, lehetőségeknek az igénybevételét, amelyek legalább enyhítenék a bekövetkezett tragédia következményeit. Míg Máté rövid intézeti tartózkodás után hazatérhetett és azóta nem ismert a sorsa, Viki előzetes letartóztatásba került, ahol három évet töltött el. Az előzetes fogva tartás idejét sajnálatos – és érthetetlen módon – nem Rákospalotán, az erre a célra speciálisan átalakított, felkészült és fiatalokorú lányok számára kijelölt intézményben, hanem börtönben töltötte. Ha figyelembe vesszük, hogy M. Viktória súlyos magatartási, viselkedési gondokkal küzdő gyerek volt, akinek szülei és védőügyvédje többször is kezdeményezte az előzetes helyének megváltoztatását, csak feltételezésekre hagyatkozhatunk atekintetben, hogy miért nem került abba az intézménybe, ahol felkészült pedagógusok, pszichológusok segíthették volna

a kamaszkor éveit így elzárva töltő lány személyiségfejlődését. Biztos vagyok abban, hogy azok az indulatok és meggyőződések, amelyek sokakat – sajnos nem gyakran döntési helyzetben lévő szakembereket is – vezérelnek, ilyenkor nem szolgálják sem az érintett fiatal, sem a gyermekvédelem, vagy a tágabb közösség érdekeit. Viktória számára ez a három év éppen arra nyújthatott volna lehetőséget, hogy megértse és feldolgozza a történeteket, és képes legyen a későbbiekben felelős felnőtt emberként viselkedni, lehetőség szerint beilleszkedni, ha egyszer büntetését letöltötte. Az első fokú bírósági ítélet szerint nem tanúsított megbánást, és a bíróság sajátos módon kezelte a felkért szakértők véleményét is. Az igazságügyi elmeszakértői véleményt adó felnőtt pszichiáter mellett a védelem kérésére mód nyílt a Vikit korábban is ismerő és kezelő gyermekpszichiáter véleményének elkészítésére is. Mivel a két álláspont alapvetően másképpen ítélte meg a helyzetet, egy magasabb fórum az Egészségügyi Tudományos Tanács is állást foglalt. Itt hívjuk fel a figyelmet arra a sokszor – de eddig eredménytelenül – jelzett problémára, hogy a gyermek- és felnőtt pszichiátria nem azonos módon ítéli meg a speciális korú - gyermek és fiatal – esetében a különféle reakciókat, viselkedést. Érthetetlen, hogy miért nem csak gyermekpszichiáter adhat gyerekről és fiatalokorúról szakvéleményt, mint ahogy az is, hogy akkor is pszichiátert, pszichológust – elmeszakértőt – rendelnek ki egy adott ügyben, amikor nyilvánvalóan gyermekvédelmi problémáról, esetről van szó, amelyet nem lehet, de biztosan nem célszerű más aspektusból vizsgálni.

E gyermekvédelmi szempont elsősorban a második ügyben, a mindenki által ismert, vagy ismerni vélte Simek Kitty féle ügyben kiemelkedően fontos. Ebben az esetben 2002 augusztusában, az akkor éppen 14 éves lány álmában lelötte nevelőapját, aki őt és súlyosan beteg édesanyját évekig érzelmileg és fizikailag bántalmazta, Kitti pedig szexuálisan is molesztálta. Ebben az esetben a bíróság nem rendelt el előzetes letartóztatást, ami csak azért érdekes, mert jogi szempontból is érdemes lenne megvizsgálni, mi motiválta a döntést az egyik, illetve a másik esetben. Mennyivel volt veszélyesebb M. Viktória Simek Kittynél, vagy fordítva, mennyiben volt kevésbé valószínű, hogy Kitty nem beszél össze senkivel és nem követ el újabb cselekményt. Úgy is fel lehet tenni ma már a kérdést, ahogyan az 1. számú Leánynevelő igazgatója, Aczél Anna fogalmazott egy szakmai megbeszélésen: megítélése szerint Kittynek sokkal jobb lett volna, ha az elmúlt két évet Rákospalotán tölti a leánynevelőben, mert akkor iskolába járt volna és feltehetően nem vár ma gyereket, kaphatott volna szakszerű segítséget. A bulvársajtó által sokszorosan és meglehetősen felületesen, jogsértően tárgyalt bűntény ügyében kezdettől felröpták a lánynak, hogy kihívóan viselkedik, „magyar Lolitának” nevezték, és tudni vélték, hogy válogatás nélküli fiú kapcsolatai vannak, diszkóba jár, mulatott a végzetes éjszakán is. Ez az érvelés megjelent a bíróság ítéletében is. Sajnálatos, hogy azt a szakmai körökben evidenciaként ismert és tanított tény, miszerint a szexuális visszaélés áldozatai sokszor éppen szexualizált viselkedésükkel,

féltelenségükkel, gátlástalanságukkal mutatják az abúzus hatását, a bíróság nem vett tudomást, vagy ez nem szerepelt a szakértői véleményben. Ugyancsak felrötták a lánynak, hogy nem járt iskolába az esetet követően. Sajnos az iskola olyan törvénytisztító és egyértelműen gyerekelles módon viselkedett ebben az ügyben, ami tisztességes gyermekvédelmi eljárás esetén bizonyosan nem maradhatott volna következmények nélkül. Az iskola ugyanis már a családi tragédiát megelőző egy évben is magántanulóként „oktatta-nevelte” Simek Kittyt, akiről mindenki tudta a faluban, hogy éjszakánként a nevelőapja kocsmájában dolgozik 13 évesen, de ennek nem lett következménye. A bűncselekményt követően pedig az iskola elzárkózott Kitty fogadásától. Nemkívánatos elemként tartotta számon. Újra és újra felmerül a kérdés, vajon az iskolai tantestület, az oda járó gyerekek és szüleik legalább ennek az - őket is közvetlenül érintő - esetnek a kapcsán kaptak-e lehetőséget a megbeszélésre, a bántalmazásról minimálisan szükséges ismeretek elsajátítására, a felismerés és kezelés megtanulására, és persze a történetek feldolgozására. Valószínűsíthetően nem, mert a körjegyzőségeként működő önkormányzatok a jegyző fejeletti felelősségét sem voltak hajlandók megállapítani a sokszoros jogszabályszegés miatt. Nyilvánvalóan látszik, hogy egyszerűbb a „bűnös lány” elítélésével és kiközösítésével lezárni ezt az ügyet, mint szembenézni azzal, hogy az ellátórendszer nem tudott és nem is akart segíteni, noha a bíróság szerint ezt a segítséget a család utasította vissza. Mindenesetre tény, hogy Simek Kittyt gyermeket vár, 16 évesen két év két hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélt.

Gyermekvédelmi szempontból ugyancsak érdekes helyzet áll elő. Vagy megszüli a gyermeket mielőtt börtönbe vonul, és ha szerencséje van az első néhány hónapot - maximum egy évet - Kecskeméten töltheti a babával, az anyás-elítelt egységben, és akkor veszik el a gyermeket tőle, vagy esetleg már korábban sem kerülhet oda. Mindkét esetben kétféle gyermekvédelmi probléma is felmerül. Egyrészt Kitty még fiatal, kérdéses, hogy felnőtté és jó anyává válását miként segíti majd ez a kényszerű szeparáció és a börtönélet, mint ahogyan az is kérdéses, hogy a kisgyerekek szempontjából hogyan értékeli a gyermekvédelmi ellátórendszer az anyától való elválást csecsemőkorban, és ennek hatását a gyermek és az anya-gyerekek kapcsolat későbbi sorsára.

A bíróság feladata annak megítélése, hogy valamennyi körülmény, valamint a hatályos magyar jogszabályok ismeretében és figyelembevételével, milyen súlyú a cselekmény és mi a legadekvátabb büntetés, annak érdekében, hogy az elkövetőt megbüntesse, segítse az elkövetett cselekmény ártó és káros voltának megértésében és megelőzze az ismételt elkövetést. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a bíróság - mint az mindkét esetben láthattuk -, a társadalom, a közösség tagjai számára is demonstrálja, mit tart az elkövetett cselekményről és annak társadalmi veszélyességéről. Nem vitatom annak szükségességét, hogy az elkövetett bűncselekményért felelni kell, azt sem gondolom, hogy büntetlenséget kell kapnia a más életét kioltó, vagy abban segéd kezét nyújtó gyerekek, fiatalok, felnőttek. Ugyanakkor viszont veszélyesnek és ártalmasnak tartom, hogy ezekről az esetekről a tömegtájékoztatóban sokszor és visszatérően lehetett olvasni úgy, hogy a szakembereknek, szakmai szervezeteknek nem volt mondanivalójuk, azoknak az intézmé-

nyeknek, döntéshozóknak, közreműködőknek a szerepéről, felelősségéről alig lehetett olvasni, akik azóta is sok száz gyerek életéért felelnek, és ismét elmaradt azoknak a tanulságoknak az elemzése, összegzése és a szükséges teendők, változtatások megfogalmazása, amelyek legalább esélyt adnának egy további eset megelőzéséhez, sok bajban lévő, vagy könnyen bajba kerülő gyerekek, fiatalok életének megóvásához, védelméhez.

Különös jelentősége lehetne egy ilyen tényfeltáró és elemző munkának abból az alkalomból is, hogy megjelent a Család, gyermek, ifjúság könyvek sorozatban a helyreállító igazságszolgáltatásról szóló első magyarországi kézikönyv. Ebben a könyvben éppen azokat a módszereket, technikákat ismertetjük amelyek alkalmasak lehetnének arra, hogy gyermekkorú, fiatalok elkövetők esetében az elkövetőt a mai igazságszolgáltatási gyakorlatnál jóval nagyobb mértékben részévé tegyék az eljárásnak, ahol elsődlegesen azt a lehetőséget teremtik meg számára, hogy szembenézzen az elkövetett tettel, és annak következményeivel, és amennyiben ez lehetséges tegye jóvá, de legalábbis enyhítse az okozott kárt. Az életellenes cselekmények esetében ez első hallásra nem lehetséges és meglehetősen idegenül is cseng sokaknak. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy még ilyen súlyos cselekmény esetén is van helye és szerepe ennek az eljárási technikának - akár a bírósági eljárás lezárása után is -, mivel lehetőséget ad az elkövetőnek arra, hogy támogatók - szülők, barátok - és az áldozat hozzátartozói, barátaival segítségével elvállalhassa azt, amit tett, átélhesse, megbánhassa és amennyire tudja szolgáljon jóvátétellel.

Az itt leírt esetekben biztosan katartikus lehetett volna mindenki számára egy ilyen lehetőség, amikor megfelelően képzett csoportvezető - facilitátor - segítségével arra biztathatjuk az elkövetőket, hogy szembe kell nézni a történetekkel és nem őket, hanem a tettet utasítjuk el, ítéljük el, de esélyt és lehetőséget adunk a jóvátételre. Elképzelésem szerint Franciska édesapja például sok segítséget és némi megnyugvást kaphatott volna, hiszen ő korábbi médiaszereplései során láthatóan képtelen volt feldolgozni a történeteket és nagyon méltánytalanul érezte, hogy a gyermekkorú elkövetőnek semmilyen formában nem kellett felelnie a történetekért.

Meggyőződésem, hogy senkinek nem tesznek jót az elhallgatott, elfojtott és letakart, elvarratlan ügyek, még ha adott pillanatban ez látszik is az érintett érdekeit szolgáló.

A közösség és a szakemberek számára is sokkal megnyugtatóbb lehetne, ha tudomása lehetne arról, hogy nem csak a bíróság korlátozott lehetőségeinek felhasználásával lehetett igazságot szolgáltatni, hanem minden érintett szereplő számára megnyugtató mélységben és időben foglalkoztak a történetekkel.

Tudom, hogy ez nem teszi meg nem történeté a tragédiákat, nem hozza vissza a meghaltakat, de abba nem nyugodhatunk bele, hogy soha nincs idő, hely és mód az ügyek tényleges feltárására, elemzésére, megélésére és lezárására, hanem valahogyan túljutunk, vagy éppen egy újabb tragédiára figyelünk.

Herczog Mária

„Se veled, se nélküled”,

■ A GYERMEKEK VÉDELMEK HELYE A HAZAI JOGI ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI RENDSZERBEN

Az európai fejlődés egyértelműen bizonyítja annak szükségességét, hogy a gyermekek számára fokozatosan épüljenek ki olyan önálló, differenciált törvényi garanciák, amelyek biztonságot, védelmet nyújtanak. Talán nem véletlen, hogy ott működik jó állami gyermekpolitika (lásd: Egyesült Királyság, Svédország), ahol a gyermekvédelemnek önálló törvényi szabályozása és rendszere van.

■ A SZABÁLYOZÁS SAJÁTÓSÁGAI

A gyermekre, gyermekkorra vonatkozó elkülönített kezelés új és sokak számára vitatott szituációt teremt. Ugyanez a kérdés vetődik fel a gyermekvédelemmel mint önálló szakterülettel, továbbá a gyermekvédelmi törvénnyel mint önálló ágazati jogszabállyal kapcsolatban is. Az utóbbi években is gyakran merült fel a szociális és gyermekvédelmi törvény „egybeolvasztása” mind a szabályozás, mind a törvényben meghatározott támogatási és ellátórendszer tekintetében.

Ez a komplex szemlélet a szociálpolitika – pontosabban annak sajátos területe: a családpolitika - részeként kezeli a gyermekvédelmet, megfelelően arról, hogy a szociálpolitika beavatkozási területe elsősorban a rászoruló csoportokra irányul, erősen koncentrálna a szegénységre és újabban a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemre, illetve a beilleszkedésben különös nehézséggel, problémákkal küzdőkre.

A családpolitika azonban önmagában nem ad maradéktalanul választ a gyermek minden szükségletére, csak azokra, amelyek nem önállóan rá, hanem családjára irányulnak, és jellemzően bizonyos szociálpolitikai eszköztárat/beavatkozási területet jelentenek. A gyermekek azonban – elsősorban életkorukból és fejlődésükből adódóan – olyan sajátos célcsoportot képviselnek, amelynek jól megfogalmazható, önálló érdekei és szükségletei vannak. Ez leginkább az ENSZ által is megfogalmazott Gyermekjogi Egyezményrel jellemezhető. A gyermeki jogok érvényesítése során, pl. előfordulhat érdekütközés is, éppen a család érdekeivel szemben, nem beszélve a gyermekeket éppen a családban ért sérelmekről!

A Gyermekjogi Egyezmény az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján megerősíti, hogy a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot.

A gyermeki jogok védelméhez előírt garanciák az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye alapján:

A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.

Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézke-

déseket.

Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok, és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.

Az Egyezményben részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben gazdasági, szociális és kulturális jogokról van szó, ezeket az intézkedéseket a rendelkezésükre álló erőforrások határai között és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében hozzák meg.

■ HAZAI KÖVETKEZMÉNYEK: AZ ALAPTÖRVÉNY

A Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI törvény (továbbiakban Gyvt.) nem más, mint az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének hazai feltételekhez igazodó alaptörvénye. Mint ilyen, bár tartalmában a gyermekekre és a gyermekes családokra irányuló szociális védelmet, ellátásokat szabályozza, több annál, mint a „rászoruló gyermekek” egyszerű

szociális védelme, alapvetően tehát a gyermek jól-létének biztosítása.

A Gyermekek védelméről szóló törvény - tekintettel a gyermekek sajátos jogaira és érdekeire – egyrésztől különböző támogatások, illetve szolgáltatások nyújtásával segíti a családot a gyermek felnevelésében, másrészt megfelelő támogatások és szolgáltatások nyújtásával védelmet biztosít a családból kiemelt gyermekek számára. Mindez a családok megerősítését szolgáló helyi és területi gondozás szerepének, az önkormányzatok ellátásra irányuló szolgáltató tevékenységének, valamint a társadalmi önszerveződések és egyéb állampolgári kezdeményezések növekedését eredményezi.

Ezen túlmenően azonban a gyermeket a törvény olyan személyiségként kezeli, akit megilletnek az alapvető emberi jogok, sőt azoknak is egy sajátos és komplex együttese, amely kiterjed a gyermek érdekeire és szükségleteire, személyiségfejlődésének biztosítására, amibe az oktatás, a tehetség gondozás, a sport, az egészséges életkörülmények, a szabadidő eltöltése és az erőszakmentes környezet éppúgy beletartozik, mint családjának szociális biztonsága.

A szabályozás ennek megfelelően a gyermek jogait, sajátos szükségleteit, továbbá a szereplők közötti feladatmegosztást érinti.

A törvény kiinduló eleme a család többirányú támogatása, amelynek természetesen alapjaiban igazodnia kell a szociálpolitika egészéhez. Ennek megfelelően a családi típusú nevelésre orientált rendszer kialakítását, továbbá a preventív és a családba visszahelyező megoldásokat helyezi előtérbe. Fontos szerepet szán az állami és nem állami szervek együttműködésének.

■ A GYERMEKEK VÉDELMEÉRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNY RENDSZERE

A fentieknek megfelelően a Gyermekek védelméről szóló törvény (Gyvt.) által biztosított új típusú, önálló, differenciált lehetőségek megvalósítására a következő alapelvek nyújthatnak garanciát:

A szabályozás a korábbinál jobban és hangsúlyosabban veszi tekintetbe a gyermeket mint önálló személyt, a családot mint a saját életében és ügyei intézésében kompetens kisközösséget, és korlátozza az állam és képviselőinek beavatkozási lehetőségeit, szabályozza ezek módját és formáit. A beavatkozás kizárólag abban az esetben engedhető meg, ha az a gyermek érdekében elkerülhetetlen. Csupán anyagi okból fenn álló veszélyeztettség esetén a gyermeket nem lehet családjától elválasztani.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével összhangban a törvény meghatározza a gyermek jogait és kötelességeit, amelyek védelmére speciális állami feladatokat is megállapít.

A gyermekek nevelésének és fejlődésének biztosításában meghatározza a szülők jogait és kötelességeit, emellett ugyanezt teszi az állam – ezen belül a helyi, megyei és országos ellátók – kötelezettségeivel és jogaival.

A szűken értelmezett gyermekvédelmi felfogással szemben jóval tágabban értelmezi a megelőzés, kezelés és gondozás kerekeit, tágítja az ebben szereplő szakemberek és intézmények körét, szektor-semlegessé és többszektörűvé véve az ellátás

szinte valamennyi formáját. Elismeri a család jogát arra, hogy kérhessen és kapjon segítséget a megnövekedett és gyakran változó feladatainak ellátásában.

A gyermekek védelme során a lehető legszélesebben értelmezi elsősorban a szolgáltatást és az önkéntességet, ami feltételezi és információk és lehetőségek teljes körű ismeretét és választási lehetőséget is.

Minden településen elérhetővé kívánja tenni a – lehetőleg – helyben elérhető vagy helybe hozott szolgáltatásokat, amelyek kiterjednek a gyermek komplexen értelmezett jól-létének biztosítására, esélyegyenlőségének legalább elvi lehetőségére.

Kiemelten kezeli a családjukból kiemelt, illetve a családjukat elvesztett gyermekek ügyét, akik esetében az államnak többet és mást kell vállalnia, mint a családban élő gyermekeknel. Ez a pozitív diszkrimináció azt jelenti, hogy az állam számukra nem csak segítséget nyújt, hanem garantálja a megfelelő életkörülmények biztosítását és segíti az önálló élet megkezdését.

A hatósági feladatok egy részének központosítása, a korábban sokat bírált gyámhatósági munka önállóságának növelése, szakszerűbbé tétele erősíti a szolgáltató és ügyfélbarát megoldások lehetőségét.

Új elemként érvényesülhet a gyámhatósági munka során a szolgáltatások minőségének ellenőrzése, a gyermekek és gondnokoltak személyi és vagyoni érdekeinek védelme.

A gyermekek védelméről szóló törvény új struktúrájával, új tartalmi elemeivel teljes körű jogbiztonságot és szakszerű ellátásokat garantál a 0-18, illetve a 0-24 éves korosztály számára. Természetes persze, hogy a törvény hatályba lépése után néhány évvel vannak még finanszírozási, alkalmazási, gyakorlati hiányosságok.

A gyermekvédelem működése úgy biztosítható, hogy már a törvényben a rendszer elemei horizontálisan és vertikálisan is hiánytalanul egymásra, illetve egymás mellé épülnek, világosan különválasztva a szolgáltatást és a hatósági munkát, valamint az alapellátás és a szakellátás rendszerét.

■ A GYERMEKVÉDELEM RENDSZERE

• Pénzbeli ellátások:

- > a rendszeres gyermekvédelmi támogatás,
- > a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás,
- > a gyermektartásdíj megelőlegezése,
- > az otthonteremtési támogatás.

• A személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátások:

- > a gyermekjóléti szolgáltatás,
- > a gyermekek napközbeni ellátása,
- > a gyermekek átmeneti gondozása.

• A személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekvédelmi szakellátások:

- > az otthon nyújtó ellátás,
- > az utógondozói ellátás,
- > a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

• A gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedések:

- > a védelembe vétel,
- > a családba fogadás,

- > az ideiglenes hatályú elhelyezés,
- > az átmeneti nevelésbe vétel,
- > a tartós nevelésbe vétel,
- > a nevelési felügyelet elrendelése,
- > az utógondozás elrendelése,
- > az utógondozói ellátás elrendelése.
- > a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok intézeti ellátása.

A szociálpolitikai (és közigazgatási) reformmal kapcsolatban a fentiekből egyenesen következik, hogy a gyermekvédelem csak bizonyos területeken kapcsolódhat a tervezett változásokhoz. Ezek a területek elsősorban egyes ellátások szabályozásánál, telepítésénél jelennek meg az alábbiak szerint.

LEHETSÉGES KAPCSOLÓDÁSI PONTOK SZAKMAI SZEMPONTOK SZERINT

Rendszeres gyermekvédelmi támogatás

A szociális indikáció, a rászorultsági elv érvényesítése a rendszeres gyermekvédelmi támogatás esetében lehet kiemelt jelentőségű a jövőben is, ezért egy főre eső mértékét fokozatosan kellene emelni. A gyermekszegénység, a gyermekes családok társadalmi kirekesztődésének megelőzése, kezelése hosszú távon is feladata lehetne a megemelt összegű támogatásnak. Az alanyi jogon járó családi pótlék érdemi emelése és szinten tartása, amint azt a rendszerváltás óta eltelt időszak is bizonyította, nem várható, ezért célként sem reális.

VÁLTOZÁS:

- *A rászoruló gyermekek családjainak fokozott és érdembeli támogatása jóval fontosabb, mint az, hogy az ellátást melyik törvény szabályozza, adott esetben a támogatás része lehetne más, egyéb rászorultsági elvű pénzügyi ellátásokat szabályozó törvénynek is.*
- *A Gyermekvédelmi törvényben való szabályozás megtartását az indokolja, hogy a rendszeres támogatás sok ponton hasonló a rendkívüli gyermekvédelmi támogatáshoz, amely esetében azonban a rendkívüli – és hangsúlyozottan átmeneti – élethelyzet a megítélés alapja, ez pedig nem minden esetben függ össze tartósabb anyagi rászorultsággal, a család szegénységével.*

Gyermekjóléti szolgáltatás

A gyermekjóléti alapellátások körébe tartozó szolgáltatásoknak és intézményeknek kétség kívül vannak szociális jóléti elemi is, de minden szolgáltatás alapvető célja a családban nevelkedő gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és a gyermek, testi, lelki egészséges fejlődését veszélyeztető körülmények rendezése illetve felszámolása.

A gyermekjóléti szolgáltatás egyik eleme a településen élő, minden gyermeket érintő jóléti szolgáltatások szervezése, a településen élő gyermekek szociális helyzetének figyelemmel kísérése, de a másik elem, ami ezekkel a feladatokkal szervesen összeilleszthető, a veszélyeztetettséget észlelő- és jelzőrendszer működtetése és a veszélyeztetettség kezelése.

Gyermekek napközbeni ellátása

A napközbeni ellátások ugyanilyen módon széles értelemben szociális szolgáltatásként is értelmezhetők, mivel elsősorban a szülők foglalkoztatásával összefüggő gyermekfelügyeletet biztosítanak, de gyermekvédelmi szempontú elhelyezést is biztosítanak a hátrányos helyzetű családban élő gyermekek számára, valamint szintén gyermekvédelmi célú tevékenységeket is végeznek a fejlesztésben és a felzárkóztatásban.

A gyermekvédelmi szempontú napközbeni ellátást biztosító szolgáltatást a Gyvt. 41.§.(4) bekezdése tartalmazza az iskolai napközis rendszerből kiszoruló, csellengő vagy egyéb szempontból veszélyeztetett 10 év feletti gyermekek számára, holott az iskolai napközi működtetésében is meg kellene fogalmazódnia a Gyvt. gyermekvédelmi célú elhelyezési szempontjainak.

Gyermekek átmeneti gondozása

A gyermekek átmeneti gondozását biztosító ellátások (helyettes szülő, gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona) igénybe vétele az esetek többségében egyértelműen a szülő rossz szociális helyzetéből, megoldatlan megélhetési és lakhatási problémáiból fakad, és e helyzetek rendezése a szociális ellátások körébe sorolható. A hetes otthonok irányából is (speciálisan fővárosi probléma) el kellene a Gyvt.-nek (és a gyakorlatnak) mozdulnia a kollégiumi ellátások irányába. A rászoruló családok gyermekeinek vagy átmeneti gondozásra van szüksége (átmeneti otthoni elhelyezés), vagy hétközi ellátásra, felzárkóztatásra van szüksége és nem gondozásra, áltörvényességi felügyeletre, tehát diákotthoni, kollégiumi elhelyezés a megoldás, vagy ha várhatóan 1, 2 évi illetve azon túli gondozás, nevelés, törvényes felügyelet szükséges akkor a szakellátás rendszere adhat választ.

A gyermeket ellátó intézmény szakmai szabályai ugyanakkor egyértelműen a gyermekvédelemhez köthetők, mivel a bentlakás alatt teljes körű ellátást és szakszerű, a gyermek minden érdekét (személyiségfejlődésének biztosítása, oktatás, szociális ellátás, tehetséggondozás, sport, stb.) gyermekvédelmi gondoskodást kell biztosítani minden gyermek számára egyéni szükségleteihez és fejlettségéhez igazodóan.

A gyermekével együttesen elhelyezett szülő a családok átmeneti otthonában ugyan szociális segítő szolgáltatást és szociális tartalmú elhelyezést kap, de az otthonon belüli szakmai tevékenységek egyértelműen gyermekvédelmi célzatúak. (Ez az intézménytípus a Gyermekvédelmi törvény megjelenésével éppen azért került át a hajléktalan ellátások köréből – anya otthonok- a gyermekvédelembe, mivel előtte szociális ágazathoz tartozóan nem tudta biztosítani a gyermekek számára sem az ellátást, sem a biztonságot, sem a védelmet.)

A SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOKHOZ VALÓ INTEGRÁCIÓ VÁRHATÓ PROBLÉMÁI

Tapasztalataink szerint a Gyermekvédelmi törvény hatályba lépése óta a gyakorlati megvalósítás területén a hajléktalan ellátásban korábban már működő családok átmeneti otthonainak átalakulása és a már meglévő családsegítő szolgálatokhoz integrált gyermekjóléti szolgáltatások önálló szakmai tevékenység-

gének kialakítása jelentette a legnagyobb problémát. Ez mind az eredeti szakmai profiltól való szükségszerű és jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő elválasztásban, mind pedig az új, gyermekvédelmi szempontú szakmai feladatok megfogalmazásában és kialakításában jelentkezett.

A működés kezdete óta eltelt időszak mindenképpen azt bizonyította (még a közvélemény számára is) hogy a gyermekjóléti szolgálat szakmai feladatai és a feladatellátás keretei jóval szigorúbbak, számon kérhetőbbek, mint az alapvetően önkéntes alapon működő családsegítő szolgáltatás esetében.

Mégis, egyedül a gyermekjóléti szolgáltatásnál található meg azok a pontok, ahol a szociális és gyermekvédelmi tevékenység szétválasztható és a feladatot ellátó szervezet differenciálttá tehető, az alábbiak szerint.

VÁLTOZÁS:

■ CSALÁDSEGÍTŐ ÉS GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS

▪ Komplex családsegítő szolgálat

Minden településen elérhető vagy hozzáférhető és együttesen érinti a településen élő személyeket, családokat és gyermekeket.

FELADAT:

A településen élő személyek, illetve családok (és a családban nevelkedő gyermekek) szociális és mentálhigiénés helyzetének figyelemmel kísérése, és a családban jelentkező működési zavarok és problémák megszüntetése érdekében végzett szociális, életvezetési és mentálhigiénés tanácsadás és családgondozás.

A gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése és a veszélyeztetettség megelőzése érdekében végzett tevékenységek.

▪ Családsegítő központ

Kistérségi, illetve városi szinten működtethető, minden bevont település számára hozzáférhetően.

FELADAT:

Speciális segítő szolgáltatás, amely kiterjed a szociálisan rászorult, vagy nehéz élethelyzetű egyénekre, családokra illetve a hátrányos helyzetű, valamint a veszélyeztetett gyermekekre, az egyéni, csoportos és közösségi szociális munka eszközeinek és módszereinek egyidejű alkalmazásával.

Intézményi formában működő, szociális segítő szolgáltatásokat nyújtó szervezet, amelynek speciális szolgáltatásai körébe tartozik a gyermek-és ifjúságjóléti szolgáltatás is.

▪ Gyermekjóléti központ

A jelenlegi megyei módszertani gyermekjóléti szolgálatok (és a 40 ezer lakosságszám feletti városok intézményei) gyermekjóléti központként működnek.

FELADAT:

A központokban végzett gyermekvédelmi szociális munka a gyermeknek nyújtott személyes segítő szociális szolgáltatás, amely kiterjed a gyermeket veszélyeztető élethelyzetek és szülői, gyermeki magatartások felszámolására, megszüntetésére, az ebből fakadó hátrányok rendezésére. (a kirekesztés és rossz bánásmód valamint a gyermekbántalmazás minden formájára, valamint a szociális hátrányok kezelésére sajátos munkamódszerrel és eszközökkel.)

■ TERÜLETI SZEMPONTOK – AZ ELLÁTÁSOK FENNTARTÁSA, SZERVEZÉSE, MŰKÖDTETÉSE - SZERINT

A kapcsolódások másik sajátos területe az egyes, törvényben

meghatározott szociális és gyermekvédelmi személyes gondoskodást nyújtó ellátások, szolgáltatások telepítése. A várható közigazgatási reform nagyobb szerepet szán a regionalitásnak, ami erősítheti a szociális és gyermekjóléti szolgáltatások terén már eleve jelen lévő kistérségi és regionális tervezés, illetve feladatellátás elvét. A hosszabb távú megoldást valószínűleg az egyes ellátások körzetesítése jelenti, mert így elkerülhető az, hogy a kisebb települések lakói kimaradjanak egyes, lakosságszám alapján kötelezően biztosítandó szolgáltatásból.

Meglátásunk szerint a gyermekjóléti szolgáltatásnak és a gyermekek napközbeni ellátási formái közül a házi gyermekfelügyeletnek és a családi napközinek minden településen jelen kell lennie. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy feltétlenül helyben kell megszervezni és fenntartani az adott ellátást.

Így pl. a családi napközik hálózatát célszerű kistérségi szinten megszervezni, csak az ellátás elérhetőségét kell helyben biztosítani. A bölcsődét nem lehet kistelepülés feladatkörébe utalni, de hosszabb távon kistérségi szintre igen. A gyermekek alternatív napközbeni ellátását nem kell feltétlenül kistelepülési szinten nyújtani, mivel pl. egy drogprevenációs vagy egyéb devianciák megelőzését, kezelését célzó program szakszerűbben és hatékonyabban működtethető kistérségi vagy nagyobb települési szinten, ugyanakkor minden rászoruló számára biztosítani kell a hozzáférés lehetőségét.

Ezt úgy lehetne elérni, hogy egyrészt a kistérségi szolgáltatásnak az összes bevont település számára kell az ellátást biztosítani, másrészt a szolgáltatáshoz való hozzáférést meg kell szervezni (pl. szállítás vagy utazási költségek megtérítése révén.) A gyermekek átmeneti gondozását sokkal szakszerűbben lehet kistérségi szinten szervezni.

A hozzáférés tekintetében a helyettes szülői ellátást célszerű a gyermek lakóhelyén biztosítani, de az ellátás megszervezése a kistérség feladata lehet. A családok és gyermekek átmeneti otthona működhet a kistérségi központban (vagy valamely bevont településen). A feladat itt az, hogy mindenki számára biztosítani lehessen egyrészt az ellátáshoz való hozzáférést, másrészt az eredeti településsel való rendszeres kapcsolatot (pl. a gyermek eredeti iskoláját látogatja a kistérségi központban lévő családok átmeneti otthonából is.)

A (BÁRMELY) TELEPÜLÉSEN KÖTELEZŐEN BIZTOSÍTANDÓ ELLÁTÁSOK:

- gyermekjóléti szolgáltatás (akár a családsegítéssel együtt, lásd feljebb)
- családi napközi
- házi gyermekfelügyelet

A fenti ellátások szervezése/fenntartása történhet a kistérségi központban is, lényeg, hogy az ellátás minden településen jelen legyen.

KISTÉRSÉGI SZINTEN BIZTOSÍTANDÓ ELLÁTÁSOK:

- Családsegítő központ (gyermekjóléti szolgáltatással, lásd feljebb)
- Bölcsőde
- Gyermekek alternatív napközbeni ellátása

- Helyettes szülői hálózat
- Gyermekek átmeneti otthona
- Családok átmeneti otthona

REGIONÁLIS/MEGYEI SZINTEN BIZTOSÍTANDÓ GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁSOK:

- Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás
- Otthont nyújtó ellátások (nevelőszülői ellátás, gyermekotthon, speciális gyermekotthon, utógondozó otthon)

Ha a közigazgatási reformot követően is marad a megyei szint, itt kell tartani a nevelőszülői, gyermekotthoni és utógondozói ellátást, a TEGYESZ egyes feladatait. Ha változik, ezen ellátásokat valószínűleg regionális szintre kell telepíteni.

A speciális gyermekotthoni ellátás regionális szintre telepíthető, mivel minél speciálisabb egy probléma, annál ritkább is (legalábbis viszonylagosan). A források koncentrációja (szigorúbb személyi és tárgyi feltételek) nagyobb területi egységek szintjén képzelhető el, ahol a gyermekek egyes speciális problémáit (drogfüggőség, súlyos pszichés tünetek stb.) szakszerűbben lehet kezelni. Mindez természetesen még a speciális szükségletű gyermekek esetében is csak akkor indokolt, ha „normál” ellátásban (gyermekotthonban, nevelőszülőnél) történő integrált elhelyezése nem biztosítható.

Összességében mind a gyermekvédelem rendszerének egészéről, mind pedig az annak jelentős részét alkotó személyes gondoskodást nyújtó ellátásokról elmondható, hogy csak részben elégítenek ki olyan szociális szükségleteket, amelyek elsősorban a gyermek családja felől jelentkeznek, azaz a család szükségleteire adnak választ (a gyermek felügyelete, étkeztetése, stb.).

A gyermek számára azonban mindig mást és többet kell nyújtani az egyes ellátásoknak: tekintetbe kell venniük sajátos jogait, szükségleteit, biztosítaniuk kell személyiségének harmonikus fejlődését és végül, de nem utolsó sorban, természetesen választ kell adniuk szociális szükségleteire is.

Gáspár Károly–Drosztmérmé Kánnai Magdolna–Bán Gabriella

Gyermekek, etika, média

Történt egyszer, hogy három nem látó ember megpróbálta egymásnak elmondani, hogyan is néz ki egy elefánt. Az első megfogta az ormányát, és azt mondta: "ez az állat puha és hosszú". A második megragadta a lábát és így szól: "nem, ez az állat vaskos, nehéz és erős". A harmadik ember megtapogatta a farkát és közölte: "nem, mindketten tévedtek, ez az állat kicsi, vékony és szőrös".- ezzel a tanmeszeszerű történettel kezdi tanulmányát Helena Thorfinn, a svédországi Save the Children (Védjük meg a gyermekeket) nevű nemzetközi gyermekjogvédő szervezet munkatársa. Mit illusztrál ezzel? Cikkünk a szerző által felvetett téma legfontosabb kérdéseit Kopócsy Eszter fordítása alapján ismerteti.

■ Belemerülni a gyermekek világába, az ezzel összefüggő etikába és médiába, hasonlatos a három ember élményeihez. Az egyik nézőpont ellentmond a másoknak, az egyik igazság megdönti a másikat. A leírás és a megoldás az egyik pillanatban még értelmesnek tűnik, de a következőben már minden a feje tetejére áll. A végére kiderül, hogy bár mindegyik igaz és lényeges volt, de még mindig csak egy kis szeglete a teljes képnek.

A szerző az 1996-2000 periódust helyezte a középpontba, elhatározva, hogy nem fektet nagy hangsúlyt a gyermekek médiabeli támogatásának védelmére és hirdetésére. A tanulmány ugyancsak nem tartalmazza a gyermekek mint a filmek, reklámok vagy televízió műsorok színészei (nem résztvevői) témát. Ehelyett az ENSZ Gyermekjogi Egyezményét használja, mely végighalad ezen a vitán, és a hangsúlyt három dologra helyezi: Védelem, Gondoskodás, Részvétel. (eredetileg a három "P", angolul - Protection, Provision and Participation - a szerk.)

Előjáróban még valamit el kell mondanunk arról, hogyan élnek meg a gyermekek találkozásaikat a médiával.

Azoknak, akik gyermekekkel dolgoznak, az az általános érzésük, hogy a gyermekeknek nem tetszik az, ahogyan a média ábrázolja őket. Gyakran kifejezik nemtetszésüket, amiért viccet csinálnak belőlük, vagy a kárukra, vagy "édi", illetve fontoskodó, komolykodó vagy érdektelen dolgokat mondatnak vagy csináltatnak velük. Leereszkedést és utasítgatást éreznek, és összességében úgy tűnik, hogy a médiások és a gyermekek közti kapcsolatra ráférne egy kis megbeszélés.

A tanulmány szerzője szerint nagyon kevés közvéleménykutatást végeztek ennek az általános érzésnek a bizonyítására. Egy, az Egyesült Királyságban elvégzett felmérést idéz, amelyből a következők derülnek ki:

• a gyermekek

- 61 %-a mondta azt, hogy mikor saját korukbeli gyermeket látnak a hírekben, az kábítószert, erőszakot, vagy bűncselekmény kapcsán kerül oda.

- 53 %-a szeretné, ha a hírekben több figyelmet szentelnének a gyerekekre, akik "jót cselekednek, elkerülik a bajt és segítik környezetüket".

- 80 %-a érzi úgy, hogy a hírek csak "néha", "szinte egyáltalán nem" vagy "soha" nem az ő korosztályuknak vannak címezve.

- 67 %-a úgy gondolta, hogy "a média több én korombelit mutathatna meg", ahelyett hogy szakértőket vagy szülőket szólaltatnának meg a gyermekekkel kapcsolatos témákban.

Ezek a panaszok egy újabb nézőpontból láttatják a gyerekek médiával kapcsolatos problémáit, amit fejben kell tartanunk e

cikk olvasása során. Ha a gyermekeket egy kicsit jobban elismernék a társadalomban, a médiabeli szerepük is csökkenne. Ha viszont nyugtának tekintik őket, a média megtelik majd az ezt alátámasztó történetekkel.

Vagy épp fordítva? - kérdezi sokatmondóan Helena Thorfinn.

■ A MÉDIA ÉS A GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

A gyerekek manapság el vannak telve a média termékeivel. A média egyszerre a legjobb barátjuk (a nyugati féltekén élő átlaggyerekek több időt töltenek vele, mint szüleikkel) és a legzordabb ellenségük. A világ minden szennye megtalálható a világhálón és a videó képernyőjén, de ugyanakkor ez a tudás, fantázia és a lehetőségek világa is.

Ezt az erős és szoros kapcsolatot a gyermekek és a média között leírták egy nemzetközi jogi szövegekörnyezetben is, amely az ún. 3-as szabály, vagyis a Védelem, Gondoskodás,

Részvétel követelménye. Ez az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének (CRC) 12. 13. 16. és 17. cikkelye.

A 12. Cikk annak biztosítását célozza, hogy a gyermek, aki ítéletképes birtokában van, megszerezze a jogot véleményének szabad kifejezésére, minden olyan dologban, ami érdekli, vagy befolyásolja őt. Ezt a cikket nevezik "részvételi" cikknek is, és a média vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a gyermekeknek joguk van szerepelni a média egyes fórumain, és a média felelőssége, hogy meghallgassa nézeteiket, és elfogadható szerepet biztosítson nekik a részvétellel.

A 13. Cikkely szorosan kapcsolódik a 12. Cikkelyhez, és kihangsúlyozza a gyermekek részvételi jogát a médiában. Ez magában foglalja "mindenfajta tájékoztatás és eszme határookra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon az meg szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában". E két cikk az alapja a gyermekek individuális státuszának az alapvető emberi jogok, a saját nézeteik, érzéseik vonatkozásában. Sok területen ösztönzik a felnőtteket, talán legfőképpen a médiában, hogy segítsék a gyermekeket jogaik gyakorlásában.

A 16. Cikk többek között leírja, hogy a média tartsa tiszteltben a gyermekek magánéletét, és taglalja az abba való önkényes vagy törvénytelen beavatkozástól való védelem jogát is. Ezt a cikkelyt úgy tarthatjuk számon, mint a név kiadásának tilalmához és a személyünk szövegben és képen való méltóságos és tiszteletteljes megjelenítésének garanciáját.

És végül a 17. bekezdés talán a legközpontibb - de egyben nyitva hagyott - kérdéssel foglalkozik, amely szabályozza a gyermekek hozzáférését a megfelelő információhoz. "A részes államok elismerték a tömegmédia feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják." Ez a cikk kulcsszerepet ad a médiának a gyermekek információval történő ellátásának biztosításában az Egyezmény szerinti jogaikról és lehetőségeikről. A részes államok elősegítik a gyermek jólétére ártalmas információk és anyagok elleni védelmet szolgáló irányelvek kidolgozását is.

Mint a tanulmány szerzője rámutat, a fent említett cikkek kötıdnek más cikkekhez és az Egyezmény által szőtt háléhoz, ezért a fenti cikkelyekre - mint "média-függő" cikkekre - utal. Noha az Egyezményt formálisan az államoknak címezték, és nem a független sajtónak, a média szabadságát tökéletesen tiszteltben tartották. Thorfinn kiemeli, hogy a szabad sajtó nélkülözhetetlen funkcióval bír a személyes jogok rendszeres ellenőrzésében és védelmében.

GYERMEK ÉS MÉDIA – MIT KELL TUDNUNK RÓLA?

A média és a gyermekek témája sok asszociációt és új gondolatot ébreszt. A gyermekek egyszerre fogyasztói és termelői, szereplői és tárgyai, áldozatai és nyertesei is a médiának, akik tanulnak a múlt hibáiból és a jövő tanáraivá válnak. A gyermekek elsőként fogadták be és alkalmazták az új médiát a rádiótól a filmig és a televízióig, a videóig és az internetig.

A megértés könnyítése szándékával a dolgozat három részre osztja a témát: a gyermekek feltűnése a médiában, a gyermekek mint a média fogyasztói, és a gyermekek mint a média producerei. Ebbe beletartozik a gyermekek egyéni tapasztalata is a médiáról.

A GYERMEK FELTŰNÉSE A MÉDIÁBAN

A szerző a Nemzetközi Újságíró Szövetséget idézve kiemeli, hogy a médiában a gyermekekről alkotott kép sok mítoszt és problémát tart életben. Ezeket a következőképpen csoportosítja:

- Családok a fejlődő országokban, gyermekek, akik a szegénység, háború vagy katasztrófa áldozatai, gyakran elvesztik egyéniségüket és emberi mivoltukat. Sokszor úgy festik le őket, mint segítségre szoruló szenvedőket, akik képtelenek cselekedni, gondolkodni vagy szót emelni saját érdekükben.

- A gyermekekkel kapcsolatos média a szenzációt állítja a középontba, míg figyelmen kívül hagyja azokat a szempontokat, amelyeket a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény megfogalmaz.

- Egyszeri történetek, kevés folytatással és elemzéssel.

- A gyermekek személyes szféráját nem mindig tartják tiszteltben.

- Amikor a gyermekek feltűnnek a médiában, általában olyan sztereotípiákkal jellemzik őket, mint "éhező gyermek Afrikában", "a csillagszemű lány", "a felelőtlen tinédzser".

GYERMEK A NYOMTATOTT SAJTÓBAN

A gyermekekről kiadott szövegek mélyreható vizsgálatán keresztül brit szociológusok (Gyermekbántalmazás és a családon belüli erőszak-kutató munkacsoport) "felfedezték", hogy az újságok szövegezése nem mindig neutrális, amikor gyermekekről van szó. Leírására létrehozták a "nemi (gender) elhanyagolás" és a "szövegbeli bántalmazás" kifejezéseket.

Először is rámutattak arra a tényre, hogy kisgyermeket gyakran "ami, vagy az"-ként említik (angol "it"), akkor is, ha ismert a gyermek neve. (a hím és nőnem eltérő kifejezése az angolban). Ez a nem megfelelő szóhasználat – a kutatók szerint, akik erre jó néhány példát is hoznak – az érzelmi azonosulás hiányára és arra utal, hogy nem veszik emberszámba a gyereket.

"...A kislány a vidéki kórházban született szerdán, ez már a 23 éves nő harmadik gyermeke... A gyermekvédelmi szakemberek elvették a csecsemőt az anyjától a kórházban..." vagy "... a négy hónapos kisfiú halála... a baba testét még mindig annak a gyermekülésbe beszájzva találták meg..." (A fenti esetekben az angol nyelvi szövegben jól érezhetően tárgyként említik a gyermekeket.)

A kutatók állítják, hogy a média nyelve "finom, de nagy hatalommal rendelkező". Kiemelik, hogy a szövegek bizonyítékul szolgálhatnak a társadalmi struktúrák, folyamatok és kapcsolatok leírásához. Ezeket a jelenségeket a feministák régóta ismerik. Hasonlóan a rendőrökről, a lelkesekről és a hőemberekről stb. szóló vitához – szintén angol nyelvi sajátosság –, ahol ugyanúgy nem létezik a kifejezéseknek női megfelelője. Ezt a nemi elhanyagolást vagy csúsztatást a lány és fiú babáknál egyaránt észlelték, de gyakrabban fordul elő elhanyagolt vagy bántalmazott gyermekek esetén, mint az átlagos gyermektörté-

netekben. Hogy észre vételessék velünk ennek az igen gyakori nyelvhasználatnak a lealacsonyító és elfogult voltát, a kutatók a felnőttek esetében is az "az" kifejezés használatát ajánlják. "Az a nő ott az imént majdnem elvesztette a kutyáját", "Nézz oda! Az milyen furcsán viselkedik, felkap egy biciklit és elteker vele."

Egy másik példa a gyermekek szöveges bántalmazására az a mód, ahogyan a nyomtatott sajtó hírt ad a gyermekek szexuális bántalmazásáról, jelentősen csökkentve ezen bűntettek komolyságát. A szerző következő példájában egy fiatal lány súlyos, ismétlődő szexuális zaklatását ugyanúgy és ugyanolyan nyelvezettel találják, mint amivel a szexuális bántalmazás elkövetői a saját viselkedésüket mentegetik és legitimizálják.

"Egy férfit hétévi szabadságvesztésre ítélték a mostohalányával való viszonya miatt, ami a kislány 10 éves korában kezdődött, amikor is teherbe esett és 11 évesen szült. A Tesside – i királyi bíróság tudomása szerint a férfi első szexuális közeledésére a kislány felé egy 1995-ös tengerparti nyaraláson került sor, amikor egy fél üveg sört adott a lánynak. Kapcsolatuk odáig fejlődött, hogy hetente létesítettek szexuális kapcsolatot.

Ez év januárjában kiderült, hogy a lány 6 hónapos terhes... A férfi felesége megsejtette az igazságot, mikor egy ízben kinnézve az ablakon, megpillantotta a csókolózó párt. Amikor szembesítette őket, mindketten letagadták a kapcsolatot. Később egy szomszéd is észrevette, hogy csókolóznak egy buszmegállóban, és a rendőrség közbelépett. A szociális szolgálatot kihívták és a pár tagadtott..."

Ezt a súlyos zaklatást az újság kevésbé súlyosnak, majd-hogynem felnőttek közötti megegyezéssel kapcsolatnak állította be. A tanulmány szerint a kutatók félnek, hogy ez a bagatellizálás a gyermekekkel és a gyermekbántalmazással kapcsolatosan olyan légkört teremthet, ahol a gyermekek kevésbé értékes polgárok, mint a felnőttek.

■ A GYERMEKKOR TÖRTÉNETE

A "gyermekség" kulturális konstrukciójával a szerző szerint felnőttkori szükségleteinket, reményeinket és félelmeinket a gyermekeinkre vetítjük. Az egész a felvilágosodással kezdődött: a gyermeket törekenynek és sebezhetőnek tekintették, akit meg kell védeni, és fegyelmelni ahhoz, hogy felnőtt emberré váljon. Máskor a gyermeket vadnak és gonosznak tekintették, akit meg kell szelídíteni és javítani ahhoz, hogy ne váljon ártalmas egyénné.

A szerző által idézett másik tanulmány azt taglalja, hogy az ipari forradalom, más demográfiai változásokkal együtt olyan gyermekkort hozott létre, ami különbözik az azt megelőzőektől, leginkább a média-irányítottság és a fogyasztásorientáltság terén. A nemi sztereotípiák és a gyermekek szentimentális képének reprodukálásával például, a tömegmédia-ipar megerősíti a fennálló társadalmi rendet, továbbá ösztönzi a fogyasztási sémákat, ami a gyermekek spontán természetét használja és szimulálja.

Más szóval, a gyermekeket nem úgy mutatják be, mint amilyenek valójában, hanem amilyeneknek a felnőttek szeretnék látni őket, és ezáltal fenntartjuk a nemi sémákat és hátráltatjuk a szociális változásokat. Végére is megfosztjuk gyermekeinket a saját személyiségüktől.

Egy másik, újonnan kiadott könyv írója (David Buckingham:

A gyermekkor halála után) a gyermekkor eltűnését jóslja. A 10 és 40 év közötti embereket ma fiatalnak tekinthetjük ruhájuk, stílusuk és érdeklődésük alapján, és a gyermekek inkább tűnnek miniatűr felnőtteknek. A könyv írója szerint a média a gyermekkor elmúlásának siettetését tükrözi, mind a reklám, mind a dokumentumfilmbe gyermekábrázolásában, "ahol a gyerekek nem koruknak megfelelően néznek ki, beszélnek és viselkednek". (Buckingham, 2000. 23)

■ VALÓS ÉLET, SZEMBEN AZ ELKÉPZELTTEL

A képek körüli vita általában meglehetősen élénk a sajtóirodák és a televízió csatornák között Svédországban – hangsúlyozza Thorfinn. Ami kevesebb érdeklődésre tart számot, az a gyermekfotókról szóló vita. A gyermekekről készült fényképeket és a mozgóképeket szinte kizárólag akkor használják, ha a "kemény" történetbe kell egy emberibb nézőpont, vagy ha egy unalmas történetbe egy kis érdeklődést vonhatnak a gyerekek köré, akik valami "őrültséget" vagy "cuki" dolgot tesznek (a baba egy óriási jégkrémet eszik, míg szülei tüntetnek - ez tipikus kép).

A gyerekeket szövegben és képben is nagyon ritkán jelenítik meg, mert a felnőttek igazán saját véleményüket és nézeteiket akarják viszontlátni olyan témákban, amelyek érdeklik őket. A gyermekek ügyeinek nincs politikai fontossága, nem tükröznek politikai valóságot, ezért vagy érzélgőssé teszik a témát, vagy a média egyik holtágába kerül.

A szerző említést tesz egy olyan svédországi felmérésről, amely azt vizsgálja, hogyan és mikor jelennek meg a gyermekek a televízióban. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a hírekben és dokumentumfilmekben ma kevesebb gyermek tűnik fel, mint 10 évvel ezelőtt. Ehelyett gyakoribbak a drámákban és a játékfilmekben. Egy másik kutatás szintén azt mutatja, hogy a gyermekek eltűnnek a hírekből, és e helyett inkább reklámokban fordulnak elő, sokszor minden ok nélkül csak az "aranyos és az emberi" hatás elérése érdekében.

Ahogy a dokumentumfilmes Patricia Holland írja: "a gyermekek manapság különleges helyet foglalnak el a képzelet világában. A lehangoló mosoly, a huncut vigyor, a könny, az ajakbiggyesztés és az öröm kifejezése mind feledésbe merül felnőttkorra... a gyermekkorban nagyszerű a kifejezőképesség". (Holland, 8.)

■ A SZTEREOTÍPIZÁLT GYERMEK

Tehát hogyan mutatjuk be a gyermekeket társadalmunkban? A gyermekekről használt képek felfednek-e valamit is korunkról? – teszi fel kérdéseit Thorfinn.

A kamera másik oldaláról, a fényképészről indítja okfejtését: "egy gyermekfotós szakmai kézikönyv szerint a gyermekfényképezés vagy rendezők, vagy pillanat-fotósok. Az utóbbiak megpróbálják észrevétlenül lekapni a gyermeket, és így természetes beállítást nyerni, míg az előbbieket beállítják az egész gyermeket körülvevő szituációt. Ugyanezen kézikönyv szerzője azt írja, hogy 'egy gyermekről készült fotót a mosoly mérete alapján ítélnék meg'..." Ezek a rövid idézetek elárulják, hogy mit várunk egy gyermekfotótól: mosolyt, boldogságot, rendet és fényt.

És újra a kérdések: vajon kényszerítjük-e a gyermekeinket,

különösen a lányainkat, hogy imázsként adják elő magukat? Olyan képet kell-e kialakítaniuk és reprodukálniuk magukról, amelyről tudják, hogy a felnőttek olyannak szeretnék látni őket? És baj-e ez?

Tovább bonyolítva a dolgokat: a "boldog gyermek" kép ellentéte is egyre gyakoribb a médiában. Nevezetesen a "gonosz gyerek" képe. Sokak szerint ez akkor kezdődött, amikor két, tízéves fiú megölte a kétéves James Bulgart 1993-ban. "E két fiúról szóló újságbeli híradás észrevétlenül sokkal általánosabb állításokká formálódott át a gyermekek állítólagos karakteréről – idéz szerzőnk egy szaklapot. (Child Abuse review, 311)", majd így folytatja: "Az e nézet mögött megbúvó hangok úgy gondolják, hogy a médiában egy új, gonosz gyermek alakja jelenik meg. Ez olyan sémája a megjelenítésnek, ami újraformálja és lealacsonyítja a gyermekeket, és amely hosszútávon a gyermekek elleni erőszakot igazolja és erősíti meg".

Lehetséges, hogy a média gyermekábrázolása egyre jobban sarkított? Egyfelől a gonosz és érthetetlen gyermek a hírekben és dokumentumfilmekben, másfelől a boldog, "amerikanizált" gyermek a reklámokban és a játékfilmekben.

■ A SZERZŐ EGY KORÁBBAN FELÁLLÍTOTT SZTEREOTIPIZÁLÁST IDÉZ FEL:

- A nem szerint sztereotipizált gyermek, például a kemény fiú és a virágot szedő, gyenge lány.
- A kegyetlen gyerek, vagy még inkább a tömeggyilkos gyerek egy AK47-sel egy távoli háborúban.
- A nyomorgó / vagy áldozat gyermek, a síró-éhező baba a klasszikus.
- A kegyetlen gyermek az utcán, mind a harmadik világban, mind Nyugaton.
- Az ártatlan / romantikus gyermek, ragyogó, boldog, gyönyörű.

Úgy tűnik, a Nemzetközi Újságíró Szövetségnek (IFJ) hasonló tapasztalatai vannak az áldozatokká vált gyermekek képéről, és számos cikkben rámutatnak arra, hogy a harmadik világban a gyermekábrázolás túl gyakran szegénységben, traumában vagy függőségben mutatja be őket. A gyermeksegély szervezetek az IFJ azzal vádolja, hogy a gyermekeket szerencsétlen áldozatokként mutatják be, kihasználva azokat az érzelmeket, amelyeket ez a felnőttekben kelt.

A "Save the Children Sweden" (Védjük meg a Gyermekeket-Svédország) egy olyan irányvonalat tűzött maga elé, amelynek célja, hogy a gyermeket erőteljesnek és függetlennek ábrázolja, és az UNICEF-nek is hasonló elképzelései vannak. Még azt is javasolták, hogy néhány segélyszervezet sminkelt gyermekmodelleket alkalmazzon, amikor harmadik világbeli gyermekeket mutatnak be, mivel az "igazi" gyermekek túl koszosak, éhesek és betegek. Természetesen, ha ez így van, akkor ez a próbálkozás az imázsteremtésben túl messzire ment.

A szerző kifejti, hogy a felhatalmazás ellentéte minden tekintetben a diszkrimináció. Ez a leghatékonyabb módja a gyermek lealacsonyításának és megalázásának, etnikai hátterük, fogyatékoságaik, életmódjuk vagy családi szokásaik

miatt. A jogi és kormányzati elhanyagoláson túl a média erős eszköz a diszkrimináció megerősítésére vagy elterjesztésére. Nagyon gyakran bizonyos csoportok hiánya a médiában hatékony módja a láthatatlanná tételükre. Ez különösen igaz a valamely etnikumból származó vagy fogyatékos gyermekekre, és a lányok semmibe vételére. Bizonyos gyermekek médiabeli hiányának a tudatossága ugyanolyan fontos az újságíróknak, mint más gyermekek jelenléte.

■ HOGYAN KELLENE A GYERMEKEKET ÁBRÁZOLNI?

Az egész vita legfontosabb kérdése, hogy milyen a helyes gyermekábrázolás. Mi van, ha éhesek, áldozatok, halottak vagy láthatatlanok – ezeket a borzalmas igazságokat figyelmen kívül kéne hagynunk? Miért kéne, ha ez az igazság? A történelem legszörnyűbb képei a gyermekek háborús szenvedései (például a klasszikus kép arról a vietnámi lányról, aki égő napalmmal borítva, meztelenül szalad a kamera felé), hogyan kellett volna ezeket a képeket etikusan elkészíteni? Hol van a választóvonal a korlátozás és a cenzúra között? - töpreng Thorfinn.

Aztán vázol néhány kulcsfontosságú vitát, amely a svéd „Védjük meg a Gyermekeket” szervezet gyakorlatában előfordult az utóbbi évtizedekben, és amelyek jól tükrözik ezen aggodalmakat.

1993 – Egy thaiföldi pedofil elfogatásáról és áldozatairól készült képek publikálása körüli viták. Az 1996-os a gyermekek kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolásáról és a pornográfáról szóló stockholmi konferencia ráirányította a figyelmet erre a témára és kézikönyvet adott ki róla "En journalistisk utmaning" címen. A kérdések középpontjában az anonimitás állt, amely a pedofiloknak jár az újságokban, de áldozataiknak nem.

1996 – Folytatódtak a viták arról, hogy miért olyan ritka a független és cselekvőképes, de fogyatékkal élő gyermekek megjelenítése. Az a gyanú, hogy a tömegkommunikáció képe a fogyatékos gyermekekről mint áldozatokról, nagyban hozzájárul a folytonos diszkriminációhoz. Úgy tűnik, a tömegtájékoztatásnak nehezebbé esik a fogyatékoság mögött meglátni a személyiséget. Ez a probléma akkor merült fel, amikor a svéd szervezet publikálta a művésztagokkal kosárlabdázó fiúról készült képet.

1999 – Vita dél-szudáni gyermek katonákról készült tele-

víziós felvételek körül. A gyermekharcosok sebezhetőségük miatti védelmezésére vonatkozó különböző ajánlások (OAU) ellenére egy svéd televíziós csoport felvett és később leadott egy képsort egy fejezett cipelő kisgyermekről.

GYERMEKEK MINT A MÉDIA BEFOGADÓI

A gyermekek fenti szerepéről folytatott vita és a megbeszélés szorosan kapcsolódik a média erőszakosságának témájához. A szerző kitér a gyermekekről, médiáról és az erőszakra szóló legaktuálisabb kutatásokra, de mivel a téma erősen vitatott, nincsen általánosan elfogadott álláspont, csak jelzi, és nem foglal állást.

A gyermekekről azt tartják, hogy kiváltképpen fogékonyak a média befolyására és hatalmára. A televízió képernyőt gyakran úgy festik le, mint egy mágikus ablakot, amely a nappaliba varázsolja a világot, és történeteket mesél családokról, anyukákról és apukákról, különböző életet élő feketékről és fehérekről. A gyermekek világgal kapcsolatos tapasztalatainak hiánya és feltételezett naivitásuk, ártatlanságuk miatt úgy érezzük, hogy meg kell védenünk őket az ijesztő és bonyolult, illetve olyan történetektől, amelyek "rossz" elképzelést adnak a minket körülvevő világról. De mielőtt bármit is állítanánk a média gyermekeinkre tett hatásairól, meg kell értenünk, mi is történik egy alacsonyabb szinten, amikor a gyermeki képzelet és fantázia találkozik a médiával.

Szóval mit is tudunk arról, hogyan fogadják be a média üzeneteit a gyermekek? – kérdez megint Thorfinn. Tudjuk, hogy a média természetes része a legtöbb nyugati gyermek mindennapi életének. Az új médiával találkozó gyermekek elég gyorsan képesek befogadni és használni az ismereteket. Azt is tudjuk, hogy a gyermekek új viselkedési formákat, ötleteket, érzelmeket, gondolatokat tanulhatnak a médiából és fejlődhet a képzelőerejük is. A viselkedés-változás skálája széles, a negatív attitűdtől – erőszakosság, hanyagság, arrogánság formájában – a pozitívakig: önzetlenség, barátság és szolidaritás. A legtöbb kutató egyetért abban, hogy a médiának különböző hatásai vannak a társadalmi viselkedésre, és hogy ugyanaz a média különféle hatással lehet a hallgatóság különböző részére más és más időben. A média üzenetei keverednek az egyéni, korábbi tapasztalatokkal, érzésekkel és frusztrációkkal, és egy egyedi, megjósolhatatlan eredmény születik belőlük.

Sok elméleti irányzat van, amelyben szerepel a média gyermekekre gyakorolt hatása, különösen az erőszak körüli vita heves és aktuális.

Három közös teóriát emel ki a szerző:

> *A hatáselmélet szerint kapcsolat van a képernyőn és az életben megjelenő erőszak között. Az egyéni erőszak folyamatait beindíthatja a médiából sugárzó erőszak.*

> *A használat és örömtelenség teóriájának központi gondolata: a néző eldöntheti, hogy használja-e vagy sem, amivel szembekerült. Az egyénnek számtalan igénye van, és ha ezek találkoznak a mediabeliekkel vagy a média-erőszakkal, a néző a saját céljaira fogja felhasználni őket. Más szóval a néző aktív.*

> *A műveltségi szemlélet úgy értelmez, hogy a televízióból*

vagy a filmekből áradó erőszak csak annak tükrözése, ami körülöttünk zajlik. Rejtett üzeneteket közvetít a néző felé, amelyek hosszú távon befolyásolhatják az egyént.

Szórakoztató-oktatás

> *egy stratégia a pro-szociális témákkal való munkához*

A szerző bevezeti a szórakoztató-oktatás (edutainment) kommunikációs fogalmát. A szórakoztató-oktatás a populáris kultúra és pro-szociális üzenetek összeolvadása vonzó és piaciorientált formában. A populáris média felhívására (nem az unalmas oktató médiára) alapozzák, hogy megmutassák az egyéneknek és közösségeknek, hogyan élhetnek biztonságosabban, egészségesebben vagy kerülhetnek el bizonyos hibákat.

A szórakoztató-oktatás ötlete nem kifejezetten új. Ami újdonság, az a média-üzenetek kivitelezési és kialakítási eljárása a szociális törődés területén, valamint az, hogy mindez egy szakmailag színvonalas és vonzó formában történjen, így felvéve a versenyt a többi termékkel a reklámpiacon.

A szórakoztató oktatás ötlete széles körben elterjedt, különösen Dél-Amerikában és Afrikában, de a gondolat nem mindig tartalmazta azt a stratégiai-tudományos láncszemet, amely jelölte volna a szórakoztató-oktatás jellemzőit.

Gyermekek mint a média termelői

A a gyermekek beengedése a hír- és gyártási szobákba az újságoknál és televíziós csatornáknál nem egyszerűen egy érdekes és kreatív kísérlet, hanem egyben mélyen demokratikus tett is Thorfinn szerint. De abban is van némi kockázat a gyerekekkel, ha ők a producerek. A kockázatot nevezhetjük "mintha" szindrómának. A gyermekek úgy tesznek, mintha ők lennének a producerek, és mintha részt vennének, de valójában csak színlelik és eljártssák a részvételt. Erre lenne példa, ha gyermekek olvasnák fel a (felőtt) híreket a tévében, minden, a produkcióba fektetett ráfordítás és hatás nélkül.

Másfajta kockázatot rejt a szerző szerint, hogy a gyermekekkel elhittetik, a részvételük változást fog jelenteni a személyiségükben is. De amikor az előadásnak / szereplővlogatásnak / kommunikációs tanfolyamoknak vége, a nagy figyelem, amit rájuk szenteltek, semmit sem fog megváltoztatni. Az élet a nyomorogásban ugyanúgy folytatódik, mintha a program / kiállítás vagy fotózás meg se történt volna.⁴

Részvétel – a mágikus láncszem

A szerző kitér arra, hogy a Harmadik Világ gyermekeiről, mediabeli bemutatásuk etikájáról, médiájáról és különféle projektjeiről írni meglehetősen könnyűnek tűnik. De a legfontosabb és legkritikusabb pont nincs eléggé meghatározva, név szerint: a részvétel. A jótékonyosság mennyire veszi rá a részvételre a gyerekeket? Ki tudja megítélni, hogy a gyerekek tényleg a saját gondolataikat mondják-e, és hogyan vehetőek rá például a szereplésre. Ezen felül, talán a legfontosabb kérdést is meg kell vizsgálnunk: Mit tehetünk, ha a részvétel eredménye morálisan, esztétikailag vagy szociálisan kellemetlen?

Lévén a szerző olyan újságíró, aki fiatal felnőttekkel dolgozik egy sokféle nemzetiségű alkotót és szereplőt bevonó televíziós műsorban, jól tudja, hogy a folyamat hosszú, részben

kimerítő, és költséges. Így ír a közös munkáról:

"A cél a műsor elindításakor az volt, hogy valami újat hozunk létre, amit azelőtt még senki sem látott. A külváros hangját akartuk hallatni, és megismerni olyan fiatalok mindennapjait, akik különböző etnikai és társadalmi háttérrel rendelkeznek.

A műsor néha ingerlő, kellemetlen, más jellegű, dokumentumszerű TV-show lett. Olyan témákkal, mint: főzés pénz nélkül; leszbikusként élni a szüleink házában; meleg fiúk keresztelik a gyereket; egy muzulmán esküvő meglátogatása, stb. A dokumentarista elemeket ötvözték helyzetkomikumokkal – hajléktalan latinok által készített politikusok videónaplója és portréja. Mind a napirend beosztása, formája, mind a fókuszpontok mások voltak, és a program dicséretet érdemel a "másik Svédország" valós bemutatásáért. Sok díjat nyert, és amikor a show befejeződött, Svédország jelentősebb napi sajtójában főcímként szerepelt a hír.

Létrehozni ezt, rávenni a fiatal embereket, hogy ilyen formán részt vegyenek, egészen más technikát igényel, mint a hagyományos programok készítése.

Röviden megpróbálom elemezni a gyártási folyamatról való benyomásomat, még akkor is, ha ilyen sémákat és módszereket még sosem írtak le. Ez inkább az odafigyelésen múlt.

▪ **Első lépés: ötletroham**

Először is, meghívtunk kamaszokat, illetve fiatal felnőtteket különböző emigráns közösségekből három vagy négy műhely munkára, amelyen csak beszélünk, trécseltünk, pletykáltunk, megvitattunk bizonyos kérdéseket és ötleteket cseréltünk. A fiatalok elmondták, hogy mi hiányzik a mai televízió műsorokból. Miből érezték, hogy egy műsor őket képviselte, vagy a nézeteiket tükrözte.

Ezen a ponton minden fiatal nézeteire kíváncsiak voltunk, nem feltétlenül csak azokra, akik kedvet éreztek magukban ahhoz, hogy részt vegyenek a programban, mint ifjú producerek.

▪ **Az idősebb producerek szerepe az volt, hogy:**

- > *Megfelelő légkört teremtsenek ahhoz, hogy bármit ki lehessen mondani és bármilyen nézőpontot képviselni lehessen.*
- > *A kifejezésre kerülő dolgokat ne értékeljék, legalábbis nem azon nyomban.*
- > *Feljegyzéseket készítsenek és ellenőrző kérdéseket tegyenek fel. Reagáljanak az olyan kis jelzésekre, mint az undorodás, öröm; megérintettség, stb.*
- > *Megmutatni az embereknek, hogy a realitásuk és tapasztalataik érnek valamit.*
- > *Bizonyosodjanak meg arról, hogy a csendes fiúk és szegénylős lányok is hallatták a hangjukat. Olyan csoportokat kialakítani, ahol mindenki képes szabadon megnyilatkozni.*

▪ **Második lépés: Műsorkészítés**

> *Határozzunk meg produkciós csoportokat és hívjunk meg embereket, akik részt kívánnak venni. A jó műsor készítéséhez szükség van egy dinamikus csoportkeverékre (de ez nem mindig jelent jó légkört).*

- > *Bizonyosodjunk meg róla, hogy a fiatal riportereket körülvevő műszaki stáb tapasztalt, de nem túl domináns.*
- > *Ne mondjuk meg: hogyan filmezzenek, hogyan készítsenek interjút, de ugyanakkor adjunk pár ötletet, amely öntudatlanul is segíti őket munka közben.*

▪ **Harmadik lépés: Felvétel**

Itt lép be először a kritikus hang. A profi csapat ekkor bírálhat, rákérdezhet dolgokra, és velük kell felvenni a történeteket vagy egyes részleteket:

- > *Készüljünk fel bizonyos történetek újraszerkesztésére.*
- > *Készüljünk fel a szexualitásról, rasszizmusról stb. folytatott vitákra, anélkül, hogy bárkit is elhallgattatnánk vagy cenzúráznánk.*
- > *Legyünk felkészülve az eredmények védelmezésére más produkciók munkatársai és a kollégák ellen.*

▪ **Negyedik lépés: Adás**

> *Együtt világítsunk rá az eredményekre és gyűjtsük össze a reakciókat, amelyekből esetleg egy új műsor vagy reflexió születhet.*

Ez az összeállítás nem teljes vagy hivatalos, csak vázlata egy igazi résztvevős műsor elkészítésének."

A részvételnek egy másik dimenzióját adja az olyan gála

műsor, amelyet kilenc különböző civil szervezet készít a gyermekek megsegítésére, és egész Svédországban élőben közvetítik.

A producere szerzőnk így idézi: "A lényeg a gyermekek igazi részvétele. Tényleg szükségünk van rájuk, nem csak úgy teszünk. Ebben az évben a produkció összetétele is különbözik az eddigiektől. Mi videó-naplóval dolgozunk, hogy elkerüljük a gyermekek "távolból" való filmezését. Így ők dönthetik el, hogy mi az, ami fontos, és hogyan akarják önmagukat kifejezni és bemutatni."

A svéd televízió a világ öt különböző pontjára küldött videokamerát gyermekeknek. Profik szerkesztik a videó-naplókat, de egyébként a gyermekek szabad kezet kapnak.

Mindkét fent említett példának van egy kritikus pontja, amelyre a gyermekműsor készítőknél figyelnie kell. Eszerint – a gyerekek nem mindig "korrektek politikailag", és nem mindig viselkednek a felnőtteknek tetszően. Gyakorlatiasan nézve – hogyan kezeljük a részvételüket, ha az, amit készítettek... kritikán aluli?

Szexista vagy rasszista részleteket leadunk-e úgy, mint a "fiatalság hangja"? És mi van, ha az, amit készítenek zavaró, ocsmány, egyhangú vagy zavaros?

A szerző válasza: valamilyen mértékű felnőtt felügyelet szükséges ahhoz, hogy megfelelő legyen a részvétel és a produktum.

• A metodika hiányában

Bonyolult, vagy talán lehetetlen is kivonatolni a módszertant, amelyet a civil szervezetek használnak a médiában és a gyermekekkel való munkájuk során. A módszerek valószínűleg a terület munkatársainak belső munkapapírjai között rejtőznek, vagy túl esetiek ahhoz, hogy módszertannak nevezhetnének azokat. A "gyermekek és a részvétel"-nek gazdag irodalma van, és talán sok módszer is található, amely felhasználható vagy kevés változtatással összekapcsolható a média szituációval. Szükségtelen mondani, hogy van ebben egy mágikus elem, amely elvezet az igazi részvételhez. A metodika határozott segítség, de sok tanár, szociális munkás, szerkesztő egyet fog érteni azzal, hogy valami más is kell, valami meghatározhatatlan ahhoz, hogy a dolog működjön.

A következő kivonatokkal illusztrálja a szerző fenti gondolatait: „A Mambo Leo” olyan faliújság, amit tanzániai gyermekek készítettek. Ennek lényege: hagyják a gyerekeket részt venni az egész folyamatban, és eléri, hogy felelősséget érezzenek az eredményért. "Rádöbbentünk, hogy a gyermekrészvétel projekt bevonja az egész gyermekek körüli közösséget. Ahhoz, hogy egy projektet, például egy valóságos gyermekmagazint megvalósítsunk, annak bele kell illenie a világukba"- foglalja össze a program menedzser.

Egy Buenos Aires-i projekt, amely szorosan együttműködik az oktatási kabinettel, megszervezett egy média műhelybeszélgetést kétszáznál több iskolában, 6000 fiatalat megtanítva arra, hogyan készítsenek el egy újságcikket, vágjanak meg és küldjenek el egy rádió programot, forgassanak videó filmet, illetve montírozzanak televízió műsort. "... Drasztikus változás következett be a hagyományos pedagógiai modell-

hez képest egy más fajtahoz, amelyben az eredmény a tanulók kezdeményezésén és aktív részvételén alapul, amely lehetővé teszi a diákoknak, hogy tapasztalatot szerezzenek az újságírás és a média területén, és hogy részt vegyenek a média kritika, forráskeresés, viták, az anyagkeresés, a közvetítés előtti utolsó összefoglalás folyamatában. A műhelymunka-modell aktív részvételt és örömteli együttműködést teremt a diákok és a tanárok között."

Nepálban egy tanácsadói vállalat kipróbálta az új megközelítést, a fiatalokkal való munkát. Az ötlet az volt, hogy beindítsanak egy kommunikációs spirált: amikor a kommunikáció elindul egy közösségben, a többi funkció is mozgásba lendül. A cél a fokozott identitásérzés, közösségtudat és akció létrehozása, amely képessé teszi az egyéneket és a közösséget a célok elérésére.

Az első lépés tehát a tanácsadói csoport, hogy megkezdhesék a kommunikációs tanfolyamot, a második pedig a témák elvezetése a tömegkommunikációhoz. A végén a gyerekek el tudják mondani a saját kifejezéseikkel a közösségük szükségleteit, illetve ahelyi ügyeket a videó vagy az utca-dráma eszközével.

Hasonló projektet indítottak kamaszoknak egy futball klub segítségével Kenyában, egy külső Nairobi-i nyomórnegyedben, Mathare-ban. Harminc kamasznak adtak egyszer használatos fényképezőgépet, és arra biztatták őket, hogy készítsenek fotókat a saját mindennapjaikról. Az eredmény mára egy könyv és egy kiállítás, amely a nyomórnegyed gyerekeinek és életüknek egy teljesen más oldalát mutatja be. A könyvet a világ minden táján árusították, a kiállítás bejárta Washington, New Yorkot és Oslot."

■ MÉDIAOKTATÁS

Sok esetben a média-műveltség és a média-tudatosság a túlélés előfeltétele a mai társadalomban, főleg ha valaki befolyásolni reméli - ha csak egy kicsit is - egy demokratikus társadalom rendjét. A gyerekek útja ennek eléréséhez szinte mindig a médiaoktatáson át vezet, ez az oka, amiért nagyobb részt szentel szerzőnk ennek.

A médiaoktatás [A médiaoktatás egy tág koncepció és mindezt magába foglalja a tennivalók elvégzésétől és a hírek prioritásától az újságírásig, magazin-, rádió programok és televíziós darabok elkészítéséhez való technikai szakértelemig. A médiaoktatás gyakran pár projektből áll, ilyen lehet például a magazin kiadás vagy rádióprogram sugárzás. Az oktatás a helyes kiejtéstől a hírműsorok analíziséig terjedhet.] átfogó célokat tartalmaz. Először is, megtanítja a gyermekeknek, hogyan is működik a média azáltal, hogy megmutatja nekik, a média-üzenetek hogyan jönnek létre, terjednek és manipulálják a gondolatok közlését.

Másodszor: megtanítja, hogyan bontsák le az üzeneteket és építsék fel saját rendjüket. És végül, de nem utolsósorban, hogy megváltoztassa a média világot egyszerűen azáltal, hogy teret enged a gyermeki véleményeknek és szerepvállalásnak.

Egy pozitív körforgás a tanulmány szerzője szerint így fest: a gyermekek részvétele és oktatása a médiában az őket aggasztó szociális kérdésekben való részvételhez vezet. Ez pedig még és z-

lelhetőbbé és fontosabbá teszi szerepüket a társadalomban, ami nagyobb médiaszerepléshez és így nagyobb befolyáshoz vezethet.

• Milyen tapasztalatokat és leckéket kaptak eddig a médiaoktatástól a gyermekek?

A szerző az UNESCO 1999-es Évkönyvében (International Clearinghouse Yearbook) a számtalan médiaszakember, tanár, újságíró és média pedagógus által tett megállapításokat így foglalja össze:

- > *A médiaoktatás a gyermekektől eredjen, mert a gyermekek gyakran jártasabbak a médiában, mint tanáraik vagy szüleik. Épp ezért az érdeklődés gyakran tőlük származik.*
- > *A médiaoktatás kritikai szemléletet jelent, ami azt jelenti, hogy a gyermekeknek saját maguknak kell előállítaniuk az anyagukat.*
- > *A médiaoktatás szükséges a részvételhez és a demokrácia biztosításához.*
- > *Meg kell felelnie a globalizációnak. A kereskedelmi médiarobbanás globális probléma. Még olyan országokban is, ahol az alapvető igények nem teljesülnek, a gyermekek céltáblái a más életvitelt reprezentáló és identitást hordozó médiaüzeneteknek.*
- > *A médiaoktatásnak mindenféle médiát át kell fognia.*

■ ETIKAI KÓDEX

A világ legtöbb országában már az 1940-es években létezett etikai kódex az újságírók és a média számára. Néhány évvel ezelőttig ezek a dokumentumok nem említették a gyermekeket, és a kiskorúakkal kapcsolatos etikai szabályokat is mellőzték. Néhány ország kifejezte igényét arra, hogy ne legyen megkülönböztetés a faj, vallás, nem, kor vagy bőrszín, illetve politikai hovatartozás szerint, de ezen túlmenően a hírszobákban a gyermekek nem tartoztak az etikai viták fenti tárgyai közé.

Az első keretszabályzat, amelyet vizsgál szerzőnk az illemkódexek kapcsán, a Gyermekek jogi Egyezmény. Hogyan értelmezhetjük az Egyezményt alapként, amelyből majd kifejleszthetjük az etikai kódexet? Az egyik mód az, hogy a 12, 13, 16, 17-es cikkelyre utalunk, a másik pedig, hogy a cikkelyek mögötti elvonatottabb gondolatokra építünk.

Az Egyezmény a gyermekeknek három jogcsoportot garantál: Védelem, Gondoskodás, Részvétel. Ez a három pont egyenesen lefordítható a médiában használható etikai kódexé.

- **Védelem** – a képi és szövegben történő kizsákmányolás, bántalmazás és elhanyagolás, valamint a média bántó képei és az erőszakos történetei ellen.
- **Gondoskodás** – az információról (például az olyan veszélyekről, mint a betegségek és taposóaknák) és a médiáról általában.
- **Részvétel** – a médiában. Ennek szerepelnie kell a kérdéseket közvetlenül érintő kérdések között, csakúgy, mint az olyan általánosabb témákban, amelyekről a gyermekek véleményét alkotnak.

A szerző szerint az etikai kódex tartalma és létrehozása érzékeny téma. A sajtószabadság sok országban alapjog, és meglehetősen nehéz az önkorlátozó szakmai, illetve etikai szabályzatok bevezetése és elfogadtatása.

Ugyanakkor például a Gyermekek jogi Egyezményről és a cikkelyek mélyebb értelméről szóló információk értékes eszközök az újságírók számára, és így is kell bemutatnunk ezeket. Különböző tiszteletre van szükség a média és a gyermekek jogi képviselői között, amely nem mindig tükröződik az etikai kódexben. A legjobb mód az etikai kódex és az irányelvek fejlesztésére a médiával és az aktív újságírókkal való együttműködés.

■ EGY NEMZETKÖZI ETIKAI KÓDEX

Az etikai kódexek készítéséhez fűződő érdeklődés a gyermekek médiában való szereplésével kapcsolatosan meglehetősen újkeletű, és mint szerzőnk valószínűsíti, az 1996-os genovai, Gyermekek és a Média elnevezésű, ENSZ Gyermekek jogi konferenciára vezethető vissza. A résztvevők javaslataira válaszként a Bizottság felállított egy szakmaközi munkacsoportot, hogy megvizsgálják a gyermekek és a média közötti kapcsolat pozitív fejlődésével kapcsolatos témákat, pontosabban az Egyezmény 17. cikkelyének végrehajtása elősegítésének lehetséges stratégiáit.

1997 óta a brit "Presswise" elfogadta az általános nemzetközi irányelveket az IFJ-vel (Nemzetközi Újságíró Szövetség) együttműködve. 1998 májusában hetven ország újságírói szervezete fogadta el az etikai kódex tervezetét a világ első nemzetközi tanácsadói konferenciáján a gyermekek jogairól és az újságírásról a braziliai Recife-ben.

Ma ez a tervezet, amely útmutató és irányelv az újságírók tudósításaiban így fest:

• Irányelv-tervezet média szakembereknek

Az újságíróknak és média szervezeteknek a lehető legmagasabb etikai színvonal megtartására kell törekednie a gyermekekkel kapcsolatos ügyek tudósításánál. A médiaszervezeteknek figyelniük kellene a gyermekek jogainak megsértésére, és a gyermekek biztonságának, magánéletének tiszteletben tartásának, oktatásának, egészségének, jólétének problémájára is, és minden nemű kizsákmányolásra, beleértve mindenféle sértő hagyományos gyakorlatot, amelyek fontos kérdései a vizsgálatoknak és a társadalmi vitáknak. A gyermekek életét és jólétét érintő újságírói tevékenység során megértően kell eljárni az olyan helyzetekben, amelyekben a gyermekek, különösen a lánygyermekek kiszolgáltatottak.

1. A tökéletesség szintjére törekedjünk a pontosság és az érzékenység tekintetében, amikor gyermekekkel kapcsolatos témákról tudósítunk.
2. Kerüljük az olyan képek és nyelvezet használatát és publikálását, amely a gyermekek médiabeli képét káros hatású információkkal zavarja meg.
3. Kerüljük a közhelyeket és a szenzációhajhászást, amely a gyermekekkel kapcsolatos újságírói anyagot reklámozza.
4. Vegyük figyelembe a tudósítás következményeit minden

gyermekkel kapcsolatos anyagban, a minimális sérülés érdekében.

5. Hacsak nem bizonyíthatóan közérdekű, tartózkodjunk az érintett gyermek képi vagy nevesített felfedésétől.

6. Ha lehetséges, biztosítsuk a gyermekek médiában való szereplését, hogy kifejhessék saját véleményüket minden kényszer nélkül.

7. Biztosítsuk a gyermekek által szolgáltatott információk független felülvizsgálatát, és különösen ügyeljünk arra, hogy az ellenőrzés a gyermekek tájékoztatását ne kockáztathassa.

8. Ne használjunk szexualitásról szóló leírásokat a gyermekekkel kapcsolatban.

9. Alkalmazzunk tisztességes, nyílt és egyenes módszereket a képek megszerzésére, és amikor csak lehetséges, a gyermek vagy törvényes képviselője tudomásával és hozzájárulásával tegyék ezt, hacsak a közérdek mást nem kíván.

10. Ellenőrizzük bármely szervezet igazoló okiratait, amely gyermekek érdekében vagy képviselőitében kíván nyilatkozni.

11. Ne fizessünk a gyermekeknek, felnőtteknek vagy törvényes képviselőknél a gyermekek jólétével kapcsolatos anyagért, hacsak nem a gyermek érdekében.

12. Fordítsunk különös figyelmet az etikára a fegyveres konfliktusokban készített, gyermekkel kapcsolatos tudósításokban.

A médiának a gyermekügyet sohasem csak mint egyedi esetet szabad felfognia és bemutatnia, hanem átfogóan kell tudósítania a folyamatról, a társadalmi körülményekről, amelyek az eset előfordulásához vezetnek vagy vezethetnek.

A szervezeteknek és a gyerekekkel foglalkozó embereknek tisztelniük kell a média függetlenségét, mint a demokratikus társadalom egy összetevőjét, és ahhoz, hogy a médiának megbízható, gyermekekkel kapcsolatos információforrásai legyenek, hatékony médiakapcsolatot kell kialakítaniuk, valamint médiaszakemberekkel kell dolgozniuk, hogy megvédjék a gyermekek jogait.

A médiaszakemberek más dolgokkal egyetemben azzal a kihívással is küzdenek, hogy etikusan és profin dolgozzanak az audiovizuális médiának megfelelően, és hogy kerüljék a feltűnéskeltést, a sztereotípiákat (beleértve a nemekre vonatkozókat is), a gyermekek és jogaik alulértékelését.

A fiatalok és a gyermekek feladata, hogy annyit tanuljanak a médiáról, amennyit csak lehet, így jól informáltan dönthessenek fogyasztóként, a média kínálta választékból a lehető legtöbbet profitáljanak, megragadják a lehetőségeket a médiaszereplésre, és visszajelzéseket adhassanak a médiában dolgozóknak.

A médiatulajdonosok feladata, hogy számoljanak a gyermekek jogaival a médiához való hozzáférés, az abban való szereplés, a médiaoktatás és a bántó tartalmaktól való védelem kérdéseinél, illetve az új médiatermékek és technológiák fejlesztésénél.

A szülők, a tanárok és a kutatók feladata, hogy elismerjék a gyermekek jogát a médiához való hozzáféréshez, az abban való szerepléshez, és annak előnyükre való használatához, hogy védelmező és támogató környezetet teremtsünk a gyermekek számára ahhoz, hogy média-fogyasztóként képesek legyenek a

fejlődésüket szolgáló lehetőséget választani. Hogy jól informáltan tudjanak véleményt alkotni és vitázni, a lehető legjobbban értesülteknek kell lenniük a médiában zajló irányzatokról és irányelvekről.

A fiatalokorú elkövetőkre vonatkozó pekingi szabályokban a „Magánélet védelme” fejezetben az áll, hogy a fiatalok jogát a magánélethez tiszteletben kell tartani az eljárás minden egyes szintjén, és az áldozattá vált és elkövető fiatalok személyazonosságát nem lehet nyilvánosságra hozni.

• Az ENSZ fiatalokorú bűnözés megelőzésének irányelvei, a Rijadi irányelvek egy pro-aktív megközelítés a fiatalokorú bűnözés megelőzésére. A 40. és a 44. cikkely között a tömegkommunikációhoz való viszonyt a következőképpen kezelik:

40. A tömegkommunikációt ösztönözni kell annak biztosítására, hogy a fiatalok hozzáférjenek az információhoz és a nemzeti-nemzetközi források változatos anyagához.

41. A médiát ösztönözni kellene a fiatalok társadalmi közreműködési lehetőségeinek bemutatására.

42. A médiát arra kell biztatni, hogy informálja a fiatalokat a számukra rendelkezésre álló szolgáltatásokról, információkról, esélyekről.

43. A tömegkommunikációt általában, de különösen a televízió és filmipart arra kell buzdítani, hogy minimalizálják a pornográfia, drogok és erőszak megjelenítését, és hogy az erőszakot és kizsákmányolást kedvezőtlen színben tüntessék fel, kerüljék a megállító és lealacsonyító beállításokat, különösen a gyermekek, nők és személyközi kapcsolatok esetén, de hirdessék az egyenlőségi elveket és szabályokat.

44. A médiának tisztában kellene lennie a társadalmi szabályokkal, felelőséggel csakúgy, mint a fiatalok drog- és alko-

halfogyasztásával kapcsolatos kommunikációjának ható-
sával. Következetes üzenetek közvetítésével és kiegyensúlyo-
zott szemlélet képviselésével használnia kellene a befolyását
a drogmegelőzésre. Az eredményes drogmegelőzési kam-
pányt minden szinten támogatni kell.

NEMZETI IRÁNYELVEK

Az egész világon elfogadtak különböző tartalmú etikai kóde-
keket. A szerző kivonatolja, hogy néhány ország mit ír "Gyer-
mekek és Etika" alatt a Nemzetközi Újságíró Szövetség adatbá-
zisában.

A témák és gondok variációja – enyhén szólva – hatalmas,
amely megmutatja, milyen különbözőek "a média és az etika"
cím értelmezési lehetőségei.

Portugália: "Az újságíró nem hozhatja nyilvánosságra – köz-
vetlenül vagy közvetve – a szexuális vagy fiatalkori bűnözés
áldozatainak személyazonosságát, nem szégyenítheti meg őket,
és nem zavarhatja meg a fájdalmaikat."

Fülöp-szigetek: "Ne használj képeket kiskorú áldozatokról
vagy gyanúsítottakról."

Ausztria: "A tudósítások a fiatalok és kiskorúak "hibás
lépéseiről" nem akadályozhatják és nem tehetik még nehezebbé
a szocializálódásukat."

Észtország: "A kiskorúakkal interjúkat készíteni – általános
szabályként – csak szülői vagy gyámi jelenlétben vagy hozzá-
járulással lehet."

Írország: "Általános szabályként a gyermekek a stúdiókban
vagy a helyszíneken csak a nappali órákban lehetnek jelen."

Dél-Korea: "Mióta a fogalom, "csoportos öngyilkosság",
ismert kifejezéssé vált – amely akaratlanul is egybemossa
azokat gyermekeket és más családtagokat, akik nem hajlandók
meghalni – az esetnek megfelelő, helyes kifejezést kéne hasz-
nálni." / "Az olyan újságokban, rovatokban, hirdetésekben ame-
lyekben nemi betegségek gyógyszereit hirdetik, nem kéne gyer-
mekrovaatot megjelölni."

INTERNET

Manapság számtalan szervezet és gyermek-jótekonysági
szerveződés lobbizik a gyermekek biztonságáért a világhálón. A
szülők vásárolhatnak vagy előfizethetnek olyan "szűrőre",
amely távol tartja a gyermekük honlapjától a pornográf, vagy
egyéb, "felnőtt" anyagokat.

A "GetNetWise" (Internetezz okosan!), egy az USA-ból
induló társadalmi szolgáltató weboldal, amelyet az internet
iparág és közösségi érdekszervezetek készítettek. Feladata a csalá-
dok hozzásegítése a biztonságos, építő, oktató és szórakoztató
"Online" élményekhez. A "GetNetWise" használatával a gyer-
mekek kapnak egy honlap órát, és a szülők tudni fogják, mivel
találkoztak gyermekük.

Az Amerikai Szövetségi Kereskedelmi Bizottság a gyer-
mekek magánéletével kapcsolatosan a COPPA, a Gyermekek
"Online" Személyiségvédő Törvénye (The Children's Online Pri-
vacy Protection Act) szerint jár el. A COPPA 2000 áprilisában
vált törvénnyé, és megakadályozza a honlap operátorok 13 év
Rendeteg gyermekeknek való viselkedési útmutató található a
világhálón, a legtöbb hasonlatos ehhez, amely a "GetNetWise"

weboldalon található:

> *Sose add ki a kereszt- vagy családi nevedet, a címedet
vagy a telefonszámodat a chatszobákban, faliújságon vagy az
online levelezőtársaknak!*

> *Ne mondd el más gyerekeknek a felhasználónevedet, sze-
mélyi azonosítót vagy jelszavadat!*

> *Ne szervezz személyes találkozót olyan személlyel, akit
csak az internetről ismersz!*

> *Ne reagálj, ha fenyegető vagy veszélyes mail vagy chat
vagy más kommunikációs üzenetet kaptál! Lépj ki a hálóról!*

> *Nézd meg a honlap házirendjét, hogy megtudd, mit kez-
denek az általad megadott információkkal!*

> *Szörföldj a neten a szüleiddel. Ha éppen nem kaphatók rá,
meséld nekik a meglátogatott honlapokról!*

> *A honlapoknak be kell szerezniük a hozzájárulásodat az
adataid összegyűjtéséhez. Ha a weboldalnak olyan informá-
ciója van rólad, amit te és a szüleid nem akartok, hogy birto-
koljon, a szüleid kérhetik az ehhez az információhoz való hoz-
záférést és kihúzását, törlését is.*

> *Ha egy site aggodalmat kelt benned, vagy több informá-
ciót követel, mint amennyit meg kívánsz adni, lépj ki, vagy
szólj a szüleidnek.*

ÖSSZEGRZÉS

Nincs végső konklúzió vagy kizárólagos tanulság a
gyermekek, etika, média területén. Talán az egyetlen
dolog, amit kiemelhetünk itt befejezésül: rengeteg
kérdés merül fel és fontos, hogy ne hagyjuk abba a
tájékozódást. A válasz, különböző időkben más és
más lesz, a környezettől és a helyzettől függően. Az
egyetlen fontos dolog, hogy ne szűnjünk meg kér-
dezni, és különféle módon kezdeményezzünk párbe-
szédet.

1. *Children, ethics, media Save the Children – Svédország, 2002*
2. *Ez persze visszatérést jelenthet az Philip Aries(Gyermek,
család, halál, Gondolat kiadó, 1980, Budapest) által leírt fel-
világosodás előtti gyermekkor jellemzőihez, (a szerk.)*
3. *Lásd erről Kovács Eszter: A gyermekeknek akkor is vannak
jogai, ha rosszat tesznek, Csagyi, 2000/3. 44. oldal*
4. *Ehhez hasonló jelenség, ami a különféle valóság-showkban
szereplőkkel történt. (a szerk.)*

Sérült családok, bántalmazott gyermekek és a büntetőjog Prokrusztesz-ágya

■ TÖPRENGÉSEK ÉS KÉTELYEK EGY TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁS ELEMZÉSE KAPCSÁN

A téma, amelyről írni szeretnék, évek óta a széles szakmai érdeklődés középpontjában áll: szemináriumok és konferenciák keretében vitatják egyre hevesebb indulatokat keltve. Tanulmányok tucatjait írják róla, egyetemisták választják szakdolgozatuk témájául. Divat lett értekezni, írni, beszélni erről.

A rettegés és kiszolgáltatottság színterévé vált család a legkülönbözőbb területeken dolgozó szakemberek kutatási területé. S hiába izolált az abúzust elszenvedő gyermek, hiába magasfokú a látencia, a családban elkövetett bántalmazások ügye sokakat érint. Így, vagy úgy. Tízezreket, akik már elszenvedtek, megéltek ilyet, s azokat, akik az elszenvedőkkel kapcsolatba kerülnek: a szomszéd, aki nagyot sóhajt éjjel, - mielőtt végre elalhat, mert a falon túl elült a csatazaj. Náluk békésen szuszogva alhatnak a gyerekek, fűtött, barátságos lakásban, nem kell menedéket keresni valahol az utcán, nem kell idegenek jóindulatáért kuncsorogni. Aggódik a távolélő nagyszülő, töpreng a lelkiismeretes tanítónő, hogyan legyen tovább az unokával, a riadt, kialvatlan tanítvánnyal? Kevesen vannak, akiknek baráti körében, ismerősei között ne akadna legalább egyvalaki, akinek a szomszédjában, rokonságában ne történt volna már valami hasonló. Így aztán szinte mindenkinek van véleménye, hozzászólni valója. A sajtóból figyelemmel kísér-

hetjük a témát érintő aktuális fejleményeket: halasztást nem tűrő jogszabály módosítást, változtatást sürgető aláírásgyűjtésről és annak következményéről. Szinte hetente jelennek meg írások napilapokban és szakmai folyóiratokban is, amelyekben szenvedélyes hangon ostorozzák egymást lefeministázott és leférfisovénezett szakemberek – valahol egy cikkben szakférfiakat és szaknőket is olvastam -, kutatók és aktivisták. Hát akkor mit akarok én itt, mit tudok még írni a családon belüli erőszakról, - szívesen rövidíteném „cs.b.e”-nek, ha egy ilyen komor tárgyhoz szólva megengedhető lenne a komolytalanság, s ha nem lenne olyan rossz az efféle rövidítések konnotációja, ld. rendőri jelentések, amiben a törzsrövidítés „csb”-hez vonulást ír, ami ugye családi botrányt jelent. (annak, aki nem tudná) – amit mások még nem mondtak el. Mit tehetnék én hozzá a több kötetnyi szakcikkhez, íráshoz, miért éreztem én is, hogy bármit is szólnom kellene. És egyáltalán: mi legyen a műfaja? Szakmai morfondír, vágom rá rögtön, s hagyom így. Általában az elsőként felvillanó szó, ötlet a legjobb.

Egy emberöltő útjának felén, ami szakmai múltamban is „jelentős időmúlást” tétélez, arra gondoltam, leülök és leírom az e tárgyban bennem felgyülemlett gondolataimat, kételyeimet. Persze nem a családon belüli erőszakról beszélnek úgy általában, hiszen ekkora téma itt feldolgozhatatlanul szerteágazó lenne, egész tanulmánykötetre való. Amúgy pedig a bíró, szemben a széles látókörű, bölcs társadalomtudós barátaival – szakbarbár, ahhoz ért, ami a kenyere, hétköznapi munkája, a jogalkalmazáshoz.

Így a családon belüli bántalmazás bonyolult és terjedelmes egészéből levágok egy szeletet, s azt bemutatom. Miért éppen ezt? Mert az elmúlt 10-15 évben igen nagy számban tárgyaltam a Btk. 195. §-ába ütköző bűncselekményeket, ezért aztán felhalmozódott bennem némi tapasztalat.

A Btk. XIV. – a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket tartalmazó – fejezetének 195. §. /1/ bekezdése olyan magatartásokat büntet, amelyeket a családon belüli erőszak megnyilvánulási formáiért, azokkal összemosva szokás emlegetni. Holott a két fogalom nem fedi egymást.

Annak igazolására, hogy az elmúlt években sok-sok ilyen ügyet tárgyaltam, álljon itt egy kis házi statisztika:

Ezek az ügyek az „én bíróságom”, - ahol kinevezésem óta dolgozom – a PKKB (Pesti Központi Kerületi Bíróság) kizárólagos illetékességébe tartoznak. A 2003. július 1-jén hatályba lépett új Be 17. §. /5/ bekezdésében változatlanul hagyta a korábbi illetékességi szabályt: valamennyi, a főváros területén elkövetett – a BRFK Életvédelmi Főosztály Gyermek – és Ifjúságvédelmi Osztálya által vizsgált – ügyben a VIII. kerületi Ügyészség, de még Bfk. Számon, a PKKB-hoz nyújtja be a vádiratot. Miután a PKKB büntetőtagozatának három csoportja specializáltan tárgyalja a bíróságra érkezett ügyeket, a kiskorú veszélyeztetésének büntette a B. II-es csoportba kerül, ahol én is bíraskodom. Egy-két ügyet kap – szoros személyi és tárgyi összefüggés esetében – a szexuális bűncselekményeket tárgyaló B. III-as csoport is.

Íme néhány B. II-es statisztikai adat:

Az érkezések száma:

2000:	61 ügy
2001:	37
2002:	43
2003:	90

A csoportban jelenleg folyamatban lévő ügyek száma 128. Ebből 44 az én ügyem, részben már úgynevezett „betárgyalt”, nagyrészt azonban még kitűzetlen ügyek. A fenti adatok felnőtt, közbiztonsági ügyekre vonatkoznak. A fiatalok számon, zömmel a Btk. 195. §. /2/ bekezdésébe ütköző cselekmények miatt – ahol kívülálló felnőtt korú bírja rá a fiatalok társát a bűncselekmény elkövetésére – indult és elnevezésében ugyancsak kiskorú veszélyeztetéses ügyeket itt nem vizsgáltam.

Nehéz, nyomasztó referáda ez. S nemcsak a bántalmazott, meggyötört gyerekek miatt. Az abúzus színtere, a család is sérült – beleértve a vádlottat is – gyakran magára hagyott, maga is segítségre szorulna. Az ilyen ügyek tárgyalása nemcsak emberileg viseli meg az átlagosnál jobban az ügyben eljáró bírót, a megoldandó szakmai feladat sem egyszerű. A következőkben a törvényi tényállás és a büntetőeljárás sajátosságainak bemutatásán keresztül elmondom, hogy miért.

A BŰNCSELEKMÉNY SAJÁTOSÁGAI

A kiskorú veszélyeztetésének büntetést a Btk. 195. §. /1/ bekezdése így szabályozza:

„ A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, s ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, büntetést követ el és 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A Btk. 195. §. /1/ bekezdésébe ütköző kiskorú veszélyeztetésének büntette immateriális bűncselekmény, befejezetté válik már a veszélyhelyzet megteremtésével. A törvényhozó magát a veszélyeztető magatartást bünteti, eredménynek nem kell bekövetkeznie, s ha mégis van látható, tetten érhető sérülés vagy lelki következmény, akkor könnyű vagy súlyos testi sértés elkövetését is megállapítva, a bíróság halmazati büntetést szab ki, vagy súlyosító körülményként értékeli a veszélyhelyzet realizálódását.

A bűncselekménynek speciális alanya van: olyan személy, akit a családjogi törvény (Csjt. 71. §.) vagy más jogszabályok rendelkezései gyermekek nevelésére, gondozására, felügyeletére köteleznek: szülő, nevelőszülő, örökbefogadó szülő, gyám, de ebbe a körbe tartozik az intézeti, gyermekotthoni felügyelő, gondozó, a pedagógus is. Megalapozhatja a felelősségre vonást az alkalmi rábizás és a gyermek szívességéből elvállalt felügyelete is. Ebből következik, hogy az elkövető és a sértett közötti viszonyt egyrészt igen szoros érzelmi függőség, másrészt a függő helyzetből adódó teljes kiszolgáltatottság jellemzi.

A szülői felügyeleti jog szünetelése – a gyermeknek a másik szülőnél történő elhelyezése esetén - nem szünteti meg e kötelezettséget. Más a helyzet a szülői felügyeleti jog bírói megszüntetése esetében, akár büntető, akár polgári bíróság hozta is a határozatot:

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma éppen egy 13. B-s, azaz egy 1993-as saját ügy felülvizsgálata folytán hozta meg azt a többek által vitatott határozatát (BH 1994/172.), amely szerint:

„az, akinek a bíróság korábban ugyanilyen bűncselekmény miatt szülői felügyeleti jogát megszüntette, nem lehet a kiskorú veszélyeztetése büntettének elkövetője.”

Még akkor sem lehet, ha az egy fedél alá kényszerültségből következően továbbra is folytatja, talán még súlyosabb formában, a korábbi bántalmazást. Természetesen egyéb címen (Btk. 170. §. /1/ /2/ és /3/ bekezdés, valamely szexuális bűncselekmény, garázdaság stb.) büntethető az elkövető.

A bűncselekmény sértettje lehet csecsemő, kisgyermek vagy nagykorúságát még el nem ért kamasz, azaz a sértett életkora 0-18 év.

SÚLYOSAN KÖTELESSÉGSZEGŐ MAGATARTÁS(OK)

> *A laikus a durva, kegyetlen, bántalmazással, hosszú időn át tartó, súlyos abúzussal azonosítja a kiskorú veszélyeztetését. Ezek a médiában gyakran torzítva, felnagyítva megjelenő, a háttér kellő ismertetése nélkül nagydobra vert, és valóban sokszor döbbenetes esetek sokkolják az olvasót, nézőt. Pedig a bántalmazás lehet egyszeri is, ha az kirívóan durva, vagy veszélyes (pl. egyetlen, súlyos sérülést okozó verés, büntetésből, ablakból való kilógatás, csecsemő órákra magára hagyása étlen-szomjan) Álláspontom szerint egy gyermek bántalmazása mindig jogellenes magatartás. Ugyanis a felnőtt sérüléssel nem járó megütése, meglegyintése is bűncselekmény – tetteges becsületsértés – ahogy természetes, hogy az enyhe arcpírt, vagy 8 napon belüli sérülést okozó megpofozása, megütése könnyű testi sértést valósít meg, akkor miért lehetne mindezt „nevelési hibaként” elnézi*

a szülőnek a neki teljesen kiszolgáltatott és gyenge gyermekével szemben. Nem meggyőző a Legfelsőbb Bíróságnak BH 1992/632- sz. alatt közzétett azon határozata miszerint: „ha az elkövető a nevelése alatt álló kiskorút néhány esetben túlzott mértékben fenýíti meg testileg, de ez egyrészt a nevelési kötelezettség súlyos megszegésének nem értékelhető, másrészt pedig az bizonyíthatóan nem volt kihatással a kiskorú test, értelmi vagy erkölcsi fejlődésére”. Ebben a konkrét ügyben a nevelőapa két év leforgása alatt háromszor bántalmazta fűzfavesszővel a 8 és fél éves sértett kislányt, akinek hátán és fenekén, 8 napon túl gyógyuló sérülések nem keletkeztek. A Legfelsőbb Bíróságnak e határozata lényegében a házi fenýítőjogot szentesíti, kimondva, hogy a kiskorú alkalmoszerű, testi sértést nem okozó bántalmazása nem tekinthető súlyos köteleességszegésnek. Vitatom a döntésnek azon fordulatát is, hogy a vesszővel fenýítés ne okozna súlyos lelki sérülést (ld. alább) a bántalmazott gyermekben.

> Lehet passzív magatartás. Az elhanyagolás leggyakrabban előforduló formái: beteg gyermek ápolásának, orvosi ellátásának elmulasztása, kötelező védőoltások be nem adása, a gyermek fizikai környezetének, testi higiéniájának elhanyagolása.

> A másik szülővel való kapcsolattartás akadályozása, gyűlölködés, gyűlöltre nevelés, mint a lelki abúzus sajátos formája az elmúlt két-három évben kezd megjelenni a fővárosi vádemelésekben.

A bírói gyakorlat alakította és alakítja ki a súlyos köteleességszegés tartalmát, de még hosszú évek alatt szerzett tapasztalat birtokában sem könnyű megvonni a határvonalat a súlyos nevelési hiba, mulasztás – mondhatnánk felelőtlenséget, nemtörődömséget, trehánytságot is - és a súlyos köteleességszegő magatartás között.

Végül a súlyos köteleességszegéssel szoros okozati összefüggésben kell bekövetkeznie a kiskorú egészséges testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének veszélyeztetésének. E törvényi tényállási elem is tág teret enged a bírói mérlegelésnek, de kevésbé szubjektív kategória, mint a súlyos kötelezettségszegés megítélése, hiszen vannak objektív jelek, tünetek, következmények, amelyekből egyértelműen megállapítható, hogy veszélyeztetés történt. Pl.:

> sérülés, betegség - a Battered child (megvert gyermek) szindróma félreérthetetlen, árulkodó jelzés: öt ujj, vasalózsínór, nadrágszív, csat lenyomata, több testrészre kiterjedő más-más színű, tehát különböző időkben keletkezett sérülések véraláfutásos nyomai, pl. az oly egyértelmű pápaszem haematóma, cigarettacsikk bőrbre égett hegesezése, súlyos vérszegénység, tüdőgyulladás bekövetkezte stb.;

> pszichés károsodás: nem kizárt, hogy a beteg szülővel szoros szimbíózisban együtt élő gyerek maga is paranoiássá, schizoiddá válik, így azonosul a beteg szülővel, de ennél enyhébb lelki sérülést szinte valamennyi érintett gyermek elszenved;

> évismétlés, iskola abbahagyása;

> csavargás, bűncselekmény elkövetése.

A BÜNTETŐELJÁRÁS JELLEGZETESSÉGEI

A bírósági eljárás ügyészi vádemeléssel kezdődik, a vádat mindvégig az ügyész képviseli. A sértetti megbocsátás nem vezet vádelejtéshez, így az eljárás megszüntetéséhez, mint egy könnyű testi sértés vétsége miatt indult magánvádas eljárásban, ahol a sértett bármikor felállhat és bejelentheti, nem kéri az elkövető megbüntetését. Egy ilyen nyilatkozattal már vége is az eljárásnak. Ezt az ellentmondást a kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt indult eljárásban érintettek nehezen értik meg. Amikor a kiskorú szülője – az esetek igen nagy százalékában édesanyja – az egyik sértett, megbocsátásának itt nincs vádelejtést eredményező hatása. Az eljárás az ő kifejezett akarata ellenére folyik tovább, akkor is, ha a bántalmazást a gyermek szenvedte le, akinek ő a törvényes képviselője.

> A megbocsátáshoz mégis fűződhetnek eljárásjogi és anyagi jogi következmények: a sértett nem jelenik meg a bíróság előtt, nem veszi át az idézéseket, nem érti miért „zaklatják”, amikor ő a maga részéről már rég lezárta az ügyet, el is felejtette, ettől az eljárás tovább húzódik; a mentességi jog igénybevétele, amely mögött természetesen megbújhat a sértettet az elkövető vagy családtagjai részéről ért fenyegetés is, a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként értékeli a bíróság.

> Mivel mediációra a büntetőeljárásban – nálunk ma még – nincs lehetőség, a családtagok a bíróság előtt többnyire ellenséggé állnak szemben egymással, a feszültség, a félelem miatt

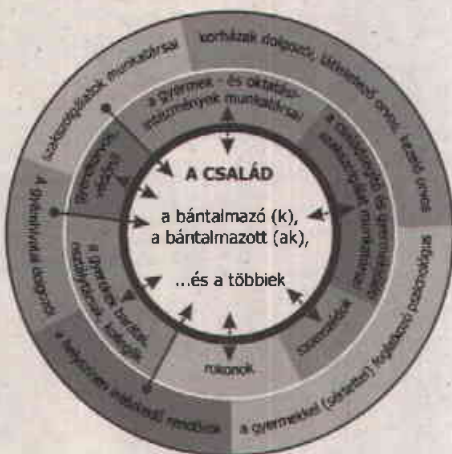
a gyerekkorú sértett esetében pedig igen nagy a másodlagos viktimizáció veszélye. Ezen feszültség feloldására szolgáló alapintézmény a hozzátartozóinak (Btk. 137. §. /6/ bekezdés) biztosított mentességi jog (Be 82. §. /1/), ami minden jogállam büntetőjogában alapelvnek kellene lennie. Ezzel a jogintézménnyel lehet megvédeni a családtagot attól, hogy az igazságszolgáltatás a törvény erejével kényszerítse a legközelebbi hozzátartozója elleni vádaskodásra, vallomástételre. Így lehet elkerülni annak a lehetőségét, hogy "Scharf Móricok" vallomásán nyugodjon a vád és az ítélet. (Krédy Gyula: Tisztaeszlezi Solymosi Eszter c. könyvében szereplő hamisan valló gyerek (a szerk.))

> Ha érezhetően őszinte megbocsátás áll a háttérben, akkor a hozzátartozó döntése mindenképpen helyeselhető, s előbbre viszi a családi békekesség ügyét. Az ennek következtében bizonyítottság hiányában meghozott felmentő ítélet szakmailag korrekt és emberileg is elfogadható.

> Ha nyilvánvalóan a fenyegetés, zsarolás, valamiféle családi omerta - vérbosszú - a mentességi joggal élés oka, és ezért marad bizonyíthatatlan a vádlott bűnössége, az ilyen felmentés igen nagy lelki teher a határozatot hozó bírónak, s esetleg szabad kezét ad a bántalmazónak a terror folytatásához.

> Nem értékelhető annak a tanúnak a vallomása, akit a rendőrségen nem oktattak ki mentességi jogára, aki tehát nem tudta, hogy a rokona ellen indult ügyben neki nem kötelessége a vallomástétel. Akit a nyomozás során szabályszerűen kioktattak ugyan, de a tárgyaláson él a mentességi jogával, annak korábbi vallomása nem vehető figyelembe (Be 269. §. /2/ bek.) Miután ezzel a következménnyel a hozzátartozók nincsenek tisztában, (s mert a hallgatásnak többféle oka is lehet, függhet a sértett aktuális érdekétől és hangulatától is), - helyes, ha a bíró erre figyelmezteti őt, bár a Be ilyen kioktatási kötelezettséget nem tartalmaz.

KIBŐL LEHET TANÚ? ("A KONCENTRIKUS KÖRÖK")

> A baj, a bántalmazás epicentruma az erős fallal körülzárta család, ahol az erőszak, a terror zárt ajtókat, elhúzott függönyök mögött történik. Az érintettek nem mernek, vagy nem akarnak vallomást tenni. A bántalmazó ügyel arra, hogy ne lehessen bejárni hozzájuk. Elmarja a rokonokat, megfélemlíti a szomszédokat, a barátok, kollégák elmaradnak, az osztálytársakat kitiltja. Igyekszik megakadályozni, hogy a bántalmazót orvoshoz

meheessen, szinte fogva tartja, amíg az áruklódó nyom el nem tűnik. Az epicentrumtól távolodva az információk egyre pontatlanabbak, hiányosabbak lesznek. Ahol igazán sok a rejtegetni való, ott a fal szinte átjárhatatlan, alig van kiszivárgó információ.

> Néhány rokon, egy-két szomszéd, elvéve a barátok és néhány osztálytárs, azért beeláthatnak a család életébe. Rendszeresen csak a védőnő, gyermekorvos juthat be a lakásba, néha az iskolából osztályfőnök, gyermekvédelmi felelős, stb. Ezek azonban zömmel közvetett tanúk. Fontos, hogy e körben legyen valaki, aki a sértettnek bizalmasa - kamaszlány barátnője, szerelme, nagymama stb. Ilyen személyek létezésére gyakran csak a tárgyaláson derül fény, felkutatásuk, megidézésük a tárgyalás elnapolását teszi szükségessé, ami az eljárás további elhúzását eredményezi.

> A legkülső körben már csak a hatóság emberei találhatók, akik közül alig akad olyan, aki járt bent az érintett családnál - többnyire már csak a baj megtörténte után, pl. az intézkedő rendőr - aki jelentést készít, a gyámhivatal munkatársa, aki a gyermeket intézetbe szállítja. A láttelező orvos, a pszichés állapotot felmérő pszichológus - már csak az eredményt konstatálja.

Ha a hivatalos személy olyantól szerez közvetetten információt, aki utóbb élt a mentességi jogával, erre a tényre nem hallgatható ki!

A GYERMEKTANÚ VÉDELME T SZOLGÁLÓ RENDELKEZÉSEK

> mentességi jogával élhet! (ld.: fent)

> 14 éven aluli gyermeket csak akkor lehet kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték másként nem pótolható. Új szabály (Be 207. §. /4/) nyomozati szakban ügyészi indítványra a nyomozási bíró hallgatja meg a 14 éven aluli gyermeket, ha feltehető, hogy a tárgyaláson történő meghallgatása károsan befolyásolná a fejlődését. Aggályként merül fel bennem a nyomozási bíró szakmai alkalmassága erre az igen nagy hozzáértést és empátiát igénylő feladatra, hiszen speciális képzést ők sem kaptak, s munkájuk jellegéhez képest ez egy igen sajátos, s merőben más jellegű tevékenység.

> Ha a nyomozási bíró által kihallgatott gyermek utóbb betöltötte a 14. évet, csak akkor lehet a tárgyaláson kihallgatni, ha az különösen indokolt. (Be 294. §.)

> Meghallgatásánál jelen van a törvényes képviselője. Ha mindkét szülő vádlott, akkor más a törvényes képviselő: nagykorú hozzátartozója, hivatásos gyám, eseti gondnok.

> Szintén új rendelkezés: a törvényes képviselő ügyvédet hatalmazhat meg a tanú érdekében.

> Jelen lehet a tárgyaláson a már közreműködött igazságügyi pszichológus szakértő.

> A vádlottat a sértett (gyermektanú) meghallgatásának idejére el lehet távolítani a tárgyalóból. Sokszor kéri is az érintettek!

> A Be 244/A. lehetőséget biztosít a tárgyalás tartására zárt-célú távközlő hálózat útján (zártláncú TV köznapian szólva) - kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, vagy hivatalból E megoldási mód egylegőre technikai feltételek hiányában nem működik. Vigasztalóan jegyzem meg, hogy az a szexuális bűncselekmények vizsgálatára specializáló

dott német ügyész, akit a közelmúltban Karlsruhe-ban megkérdeztem, hogyan zajlik náluk a gyermektanúk meghallgatása, elmondta, hogy a videó-rendszer náluk sem működik, nem annyira technikai feltételek hiányában, hanem azért, mert a rendőrök, ügyészek nem ismerik igazán, nem tudják kezelni, túlságosan bonyolultnak, és időigényesnek tartják.

> A kihallgatás légköre, módszere igazodjon a gyermek, illetve fiatalok szellemi képességeihez, pszichés állapotához. Itt van különös jelentősége - és lenne igencsak kívánatos - az ilyen ügyekben eljárók speciális képzésének, mert sem az e területen eljáró ügyészek, sem a bírák nem vettek, s nem vesznek részt pszichológiai, szociológiai stb. - legalább alapfokú - szakképzésben.

■ AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐK JELENTŐSÉGE AZ ELJÁRÁSBAN

Hosszabb elemzést érdemel az eljárásba bevont igazságügyi pszichológus szakértő szerepe, illetve az általa végzett egyik legfontosabb vizsgálati módszer, az exploráció felhasználhatóságának kérdése. A nyomozó hatóság minden esetben igazságügyi pszichológus szakértőt rendel ki a gyermekkorú vagy fiatalok sértett vizsgálatára. A vizsgáló által feltett kérdések gyakran ügyetlenek, sematikusak. Csak igen képzett és tapasztalt szakértő képes azokra úgy válaszolni, hogy a lényeg a fel nem tett vagy rosszul feltett kérdés dacára is benne legyen véleményében. Ha másként nem, hát észrevételek formájában. A fel nem tárt összefüggések, homályos, ellentmondó részletek feloldására a bíróság az esetek túlnyomó többségében kötelező megjelenéssel idézi a szakértőt, s elkészített véleményének pontosítására, illetve kiegészítésére kéri fel. A bíróság által leggyakrabban feltett kérdések a következők:

- Milyen vizsgálati módszerek segítségével jutott el a végső következtetésig?
- Hogyan történt, s hogyan történik egy adott életkorú sértettnél az exploráció?
- Ezzel az alkalmazott módszerrel a bizonyosság milyen fokáig juthat el a szakértő?
- Hogyan lehetett (vagy nem lehetett) a gyermek esetében kizárni a pszepudológiát ill. a konfabulációt (vélelmezett történetet, hazugságot, képzelt történet mesélését)?
- Hogyan értelmezhető az élményszerűség fogalma?
- A sértett megváltozott viselkedése lehet-e szülői manipuláció következménye?

Előfordulhat az is, hogy a bíróság a szakértőt nem kiegészítő szakvélemény készítésére kéri fel, hanem hivatalból vagy a vádlott ill. védője indítványára a bírósági szakban új szakértőt rendel ki. (Be 111. §. /1/) Erre akkor kerül sor, ha a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre vagy a vádlottnak illetve a védőnek a vád kézbesítésétől számított 15 napon belül előterjesztett indítványára más szakértőt kell a bíróságnak kirendelnie a nyomozás során már vizsgált ugyanazon tényre. (Be 111. §. /4/) E jogszabályi rendelkezés feltétele tehát az, hogy a szakértő kirendelése ugyanazon tényre, pl. a sértett szavahihe-tőségének, élményszerű előadására vonatkozzék.

A pszichológus a vizsgálat kezdetén a gyermek vagy fiatalok sértett életkorának megfelelő mélységű feltárást végez. A szaknyelven explorációnak nevezett vizsgálati módszer a sértett részletes és szakszerű kikérdezését jelenti. Annál jobb, minél szélesebb és mélyebb az a feltárási munka, amely a családi milióval általában, s a gyermek számára fontos részletekkel is foglalkozik. A hallottakat a szakértőnek nem jogkérdésként kell kezelnie, hanem azt a pszichológia tudományos ismereteit, egyéb módszereit felhasználva kell értékelnie. A szakvélemény explorációjában leírtak a pszichológiai vizsgálat részét képezik, a sértett által ott elmondottak a vallomásnak sem tartalmi, sem formai elemeit nem merítik ki, a szakértő a sértettet sem mentességéi, sem igazmondási kötelezettségére nem figyelmezteti, hiszen erre nincs is kompetenciája, így az ott elmondottak vallomás-ként nem értékelhetők. A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata (BH 1991/463) a vádlott szakértő előtti meghallgatásának vallo-másként értékelhetőségét zárja ki. A két eset között lényegi különbség nincs, tehát általánosságban leszögezhető: az explo-ráció tartalma önmagában nem képezheti bizonyítás tárgyát. Ennek ellenére a bíróság számára fontos orientáló szerepe lehet, irányíthatja a szakértőnek, vádlottnak, tanúnak felteendő kérdésekben.

■ RÖVIDEN AZ ELKÖVETŐI KÖRÖRŐL

• **A jogalkalmazónak mindig szem előtt kell tartania a következőket:**

> Az elkövetők is a sebzett, elesett családok tagjai, akik sokszor maguk is – időben jött – segítségre szorulnának: munkahelyre, rendszeres szociális támogatásra, a család gondozó beavatkozására, alkoholelvonóra, vagy pszichiátriai kezelésre, gyógyításra, családterápiára lenne szükségük.

> Az általam tárgyalt ügyekben az általános iskolát végzettek

száma 40-50%, és mintegy 40 % a szakmunkásképzőben szakmát szerettek aránya. A vádlottaknak legfeljebb 10 %-a érettségizett, s évente jó, ha egy vádlottat találkozom, aki felsőfokú végzettséggel, diplomával rendelkezik. Ennél jóval kevésbé ritka, hogy az elkövető szülő(k) analfabéta(k). Ezek az adatok kizárólag becslésesen alapulnak.

> Az alacsony iskolázottság, szakképzetlenség egyenes következménye, hogy igen magas a munkahelyét elvesztettek, leszázalékoltak, lecsúszottak krízishelyzetbe kerültek és alkoholisták, depressziósak, beilleszkedési zavarokkal küzdő szociopaták aránya, akiknek frusztráció elviselési képességük igen alacsony, érzelmi instabilitásuk, indulatvezérelt személyiség szerkezetük komoly rizikófaktora a többnyire indulati túlfűtöttség vezérelt bántalmazásoknak.

> Ezek az elkövetők ugyanis nem gonoszságból, nem előre kitervelten bántalmazzák, sanyargatják gyermekeiket, s nem is azért mert „elmebeteg” (a laikus hajlamos rögtön így reagálni: aki ilyesmire vetemedik, biztosan nem normális) A bántalmazás leggyakoribb oka a kilátástalanságból fakadó türelmetlenség, a fékevesztett indulat, az alkoholista teljes önkritikátlansága, éretlen személyisége. Az okok között második helyen áll az otthonról hozott minta, aki gyermekként maga is abúzus áldozata volt, igen gyakran válik abúzer szülővé. S ezt fel is vállalja. „Engem is vert az apám, mégis rendes ember lett belőlem.” Kevesen vannak, akik tudatosan, pedagógiai elvekre hivatkoznak, bibliai idézettel erősítve nézeteik jogosságát. „A te fiadtól pedig ne vond meg a vesszőt.”

> Ezek az elkövetők nagy százalékban első bűntényesek, semmilyen bűnözői karrier nem áll mögöttük.

> Sokszor nem könnyű annak eldöntése, hogy a vidékről a fővárosba felköltözött, önkényes lakásfoglalóból utcára került, földönfutóvá válik, s így legelesettebb családok esetében, ahol az elhanyagolás nyilvánvalóan fizikai és érzelmi veszélyeztetést indukál (melyik iskola fogadja be a csövező család gyermekét, ki tartja nyilván?) – megállapítható-e a vádlott felelőssége.

§ AZ ÉRZELMI ABÚZUS

Az érzelmi bántalmazás kérdése önálló vizsgálódást érdemel. Pár mondatot azonban már itt is ejtenék róla, hiszen a most tárgyalt bűncselekményeknek ez a legizgalmasabb s egyben legkevésbé megfogható jelensége. A kiskorú egészséges testi, érzelmi és erkölcsi fejlődése mellett a lélek egészséges fejlődését a hatályos törvény szövege nem említi, a védett jogtárgyak között nem sorolja fel. Ezzel szemben a szakirodalom a gyermekek bántalmazásának négy fő területét különbözteti meg: a lelki, testi-fizikai, szexuális abúzust és az elhanyagolást. Az általam megismert külföldi példák ez utóbbi álláspontot támasztják alá: a Német Szövetségi Köztársaság Büntetőtörvénykönyvének 225. §./3/ bekezdés 2 pontja így fogalmaz: „Legalább egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az, aki az oltalomra szoruló személy testi ill. lelki fejlődését károsodásnak teszi ki, veszélyezteti.” A Svájci Föderáció Büntetőtörvénykönyvének 219. §.-ban pedig ez áll: „Ha a nevelésre, illetve gondozásra köteles személy bántalmazó vagy elhanyagoló magatartásával a kiskorú testi és lelki fejlődését veszélyezteti...” A lelki

fejlődésre utalás elhagyása, s erkölcsi fejlődéssel helyettesítése az 1978. évi IV. tv.-ből nyilvánvalóan ideológiai töltéssel bírt. A materialista világszemléletű szocialista jogalkotás a lelki élet jelenségeivel, de magával a lélekkel mint olyannal, nem igazán tudott mit kezdeni. Ma már éppen ideje lenne, hogy a gyermek lelki fejlődését - mint a veszélyeztetés egyik lehetséges irányát, illetve eredményét - beillesztjük a törvényi tényállás szövegébe. A jogalkalmazás persze használja ezt a mellőzött fogalmat. Álláspontom szerint ez egyáltalán nem ütközik nullum crimen sine lege elvébe, hiszen a hármass irányú veszélyeztetettség egyike sem úszható meg könnyebb vagy súlyosabb, kiheverhető vagy életre szóló maradandó lelki sérülés nélkül.

Evidencia, hogy a kitartóan bántalmazott, súlyosan meggyötört, megtorlasként veréssel „nevelt” gyermek szorongóvá válik, vagy agresszióval válaszol a külső környezetében: az óvodában, az iskolában azonnali reakcióként, vagy jóval később, felnőttként maga is bántalmazó lesz. Ugyanígy nyilvánvaló, hogy az iskolakerülés következtében bukácsoló, értelmileg visszamaradott, túlkorossá vált, iskolázatlan fiatal társai gúnyolódásának célpontjává válik, aztán iskolakerülését hazugsággal leplező csavargó lesz belőle, aki agresszióval oldja frusztráltságát. Végül az erkölcsileg veszélyeztetett gyermek is súlyos lelki traumákat él meg, a szexuálisan bántalmazott gyermek szexuális szabados-sággal reagál, vagy szexuális élete e traumával terhelt marad.

■ MELYEK A TISZTÁN ÉRZELMI ABUZUS ESZKÖZEI?

> Az egyik szülő tejjben-vajban – külföldi utakban - fűrésztli a gyermekét, s a végtelenségig elkényezteti, miközben a másik, a szülői felügyeleti jogot éppen neki felróhatóan nem gyakorló szülő ellen hangol minden lehetséges közvetlen és közvetett módon:

- *eltiltja a másik szülőtől, taszítónak írja le annak környezetét, ill. őt magát*
- *a kapcsolattartás megghiúsulásáért – saját felróható magatartásáért - a másik felet hibáztatja*
- *tudatos emlékezet hamisításra, a múlt teljes kitörlésére törekszik*

> A nevelőszülő tiltja a gyermeket vérszerinti szülőjétől vagy korábbi nevelőszülőjétől.

> Van, aki nyíltan bántalmazásra uszítja a gyermeket a másik szülő ellen „gyertek fiúk, anyátok megint szakál.”

> Saját pszichiátriai betegsége kezeletlenségével megbetegíti a gyermekét, így már ketten válnak érdekszövetségben üldözöttekké.

> A csak verbális bántalmazás esetei (amikor József Attilából Öcsödön Pista lett):

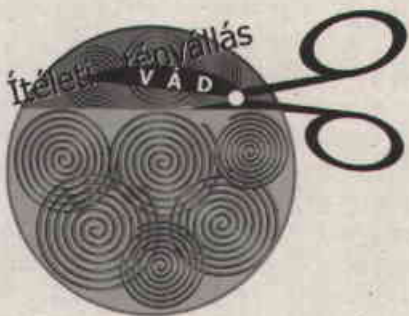
- *az elkövető arra kényszeríti a gyereket ,hogy torzíva használja az anyja nevét, őt más néven nevezze, mint ahogyan hívják, - arra kényszeríti a sértettet, hogy kurvázza, más módon gyalázza az általa szeretett édesanyját*
- *a nevelőszülő, „mostoha”, édesanyjának szólíttatja magát*
- *rendszeresen szidalmazza, megszégyeníti a gyermeket*

Hogyan ismerhető fel a lelki abúzus? A gyermek magába fordulása, zárkózottsága, megváltozott viselkedése, éjszakai bevizelése egyértelműen jelzik a baj meglétét. Ha a sértett hirtelen és indokolatlanul, valós traumatizáló élmény nélkül el-

fordul a másik szülőtől az nagy valószínűséggel a másik, helyzeti előnyben lévő szülő aknamunkájára, manipulációjára utal.

■ HOGY JÖN IDE AZ A BIZONYOS PROKRUSZTÉSZ-ÁGY?

> Az ügyészi vád, majd a vádhoz kötött bíróság ítéletének tényállása egy sokszor igen hosszú, néha több éven át tartó időszak valóságából ragadja ki azokat az eseményeket, amelyek valahogyan napvilágra kerültek, amelyeket a nyomozás során bizonyítani lehetett, s amelyek ráhúzhatóak a Btk. 195. §. /1/ bekezdés törvényi tényállás kaptafájára, azaz tényállásszerűek voltak. Jogi nyelven, - csak a jogilag releváns tények felsorolására törekedve – fogalmazza meg az évek alatt tönkrement párok kapcsolatok, valamint a működési zavarokkal küszködő, szétzilálódott családokban, bántalmazó szülők uralma alatt sýnylódó gyermekek történetét. Ez a tömörítés szükségszerűen torzítás is egyben, ami semmiképpen nem vehető a büntetőjog szemére. Módszere, nyelvazete nem irodalmi, a produktum nem szép-próza, az ítéletben a bíró nem írhat sagákat az előtte zajló hihetetlenül megrázó, máskor abszurd történetekből, bár néha kedvet érez hozzá. A bíró kezét köti tehát a vád: csak olyan személyi büntetőjogi felelősségéről dönthet, akivel szemben az ügyész vádat emelt, és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz (Be 2. §. /2/ bekezdés).

Hiába válik bizonyossá, hogy a vádlott házastársának magatartása legalább olyan fokban, ha nem súlyosabban volt veszélyeztető, hiába nyilvánvaló, hogy az ügyben eljár, ill. el nem járt hatóságok, intézmények felelőssége jóval meghaladja a vádlottét; a bíróság a vád keretein nem terjeszkedhet túl. Természetesen az ügyész a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményéhez képest kiterjesztheti a vádat az újonnan feltárt tényekre. (a vádkiterjesztés lehetőségére a bíróság is felhívhatja) A vádkiterjesztéstől a bírót ezen új tények kötik, azokat az ítéletben teljesen ki kell merítenie.

> Az ítéleti tényállás nem képes híven tükrözni – mert nem is ez a dolga – a valóságban hosszú évek alatt lejátszódó valamennyi eseményt. Ha a vádat ugyan kimerítette, de a valós világot nem, akkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy az ekképpen megállapított tényálláson nyugvó ítélet, legyen az elítélés vagy felmentés, mennyire adekvát válasz az élet dolgaira. Mennyit old meg a büntetőbírói határozat abból az életáruló drámából, amelynek több tárgyaláson keresztül, néha éveken át szemlélője volt?

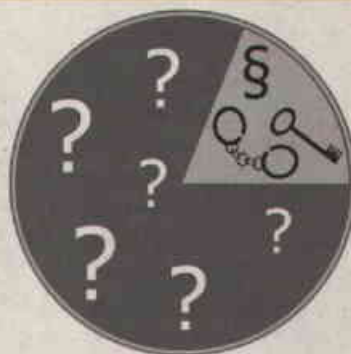
A jogalkalmazó számára egyértelmű a válasz: az ítéletnek nem a család és a gyerekek sorsát kell megoldania, elsimítania. Erre a feladatra más hatóságok, hivatalok, civil szervezetek hivatottak. A büntetés joghátrány, amit a bíróság a bűncselek-

mény elkövetése miatt a vádlottal szemben alkalmaz annak érdekében, – ez maga a büntetési cél – hogy se az elkövető, se más ne kövessen el bűncselekményt. A Btk. 37. §-ában ekként megfogalmazott büntetés megtorló és nem helyreállító jellegű, döntésével a bíróság a speciális és generális prevenciót kívánja érvényesíteni.

Az eljárások drámai elhúzódásából fakadóan az elkövetés után két-három, sőt öt-hat évvel generális prevencióról beszélni illúzió. Az évekig tartó büntetőeljárás egy kissé visszafogja, visszatartja a jobb érzésű elkövetőt, úgyhogy az legalább az eljárás tartama alatt megembereli picit magát. A büntetőeljárás azonban nem előrehozott büntetés, a törvényhozó a Btk. 37. §-ának megszővegezésekor nem efféle egyéni megelőzésre gondolt.

A büntetőbírói ítélet meghozatala után számtalan kérdőjel marad még a bántalmazott családban:

- *Mi lesz a súlyos pszichiátriai beteg szülővel, akinek büntetőjogi felelősségét pszichés állapota nem zárta ki, csak korlátozta, kényszergyógykezelésének pedig nem álltak fent jogszabályi feltételei? Továbbra is a családban marad?*
- *Mi történjen a közös lakásban maradó alkoholiista vádlottal? A mi jogrendszerünk ugyanis egyelőre nem ismeri a távoltartó rendelkezést, s nincs olyan mellékbüntetés sem, melynek alapján a garázda, abúziv szülőt a lakásból el lehetne távolítani.*
- *Ki segít a jószándékú, de kicsi gyermekeit önállóan ellátni képtelen, enyhe fokban szellemi fogyatékos anyának?*
- *Ki garantálja, ki ellenőrzi, hogy a gyerekek végre rendszeresen járjanak iskolába... stb.?*

> A fentiekben rámutattam, hogy a súlyos kötelességszegő magatartásoknak az életben rengeteg megjelenési formája van. Az elkövetési magatartások tárháza kimeríthetetlen. A legcsekélyebb súlyúaktól – iskolába-járatás elhanyagolása, a gyermek egy-két alkalommal felügyelet nélkül hagyása (mivel munkahelyére feltétlenül be kell mennie, nehogy az új állást elveszítse stb.) – a legdurvább, kegyetlen abúzusokig (egyik kisfiát megköztözi az elkövető apa, s a másikkal megvereti; gyermekét hajnalban, álmából felriasztja, kedvenc egérkéjének vérnek látszó ketchuppal bekent tetemét himbálva riogatja, az anya megerősökölése a síró kislányok előtt, gyermek rendszeresen durva verése, kínzása, kezének megégetése stb.)

Ezen a valóságban sokszínű, más-más formában megjelent súlyos kötelességszegő – s egyben veszélyeztető, de keret tényállásban zsúfolt – magatartások egységben 1-5 évig terjedő

szabadságvesztéssel büntetendők. A törvényhozó nem differenciál, - szemben pl. a lopás sokkal egzaktabb szerkezetű törvényi tényállásával, ahol a kiszabható büntetés tartama az egyes elkövetési magatartásokhoz, illetve a növekvő elkövetési értékhez igazodóan növekszik, - nincs csekély súlyú veszélyeztetés, komoly veszélyeztetés, súlyos veszélyeztetés, csak egyféle kiskorú veszélyeztetés büntette van, a Btk. 195. §. /1/ bekezdésébe ütköző, amelyért kizárólag 1-5 évig terjedő szabadságvesztés szabható ki, itt nincs más alternatíva, nincs vagylagosan kiszabható pénzbüntetés vagy közérdekű munka, csak az uniformizált 1-5 éves büntetési tétel.

Az enyhítő szakasz alkalmazására természetesen van lehetőség, (Btk. 87. §. /2/ bekezdés d. pontja) mellyel legfeljebb hat hónapra lehet „leszállni”, ill. közérdekű munka is kiszabható, különös méltánylást érdemlő esetben pedig pénzbüntetés is.

Álláspontom szerint az elkövetési magatartások közötti szignifikáns különbség alapján megfontolandó lenne a jelenlegi általánosanál differenciáltabb törvényi tényállást szerkeszteni, s ahhoz igazítva, pl. hármas fokozatban megállapítani a kiszabható büntetés tartamát. Ad absurdum azt sem tartom lehetetlennek, hogy a csekélyebb súlyú kiskorú veszélyeztetéseknek lenne egy vétségi alakzata pl. a súlyos következménnyel nem járó elhanyagoló jellegű magatartásoknak, mint pl. a tankötelezettség megsértésével megvalósuló szülői mulasztásnak. Ez esetben ugyanis pl. azzal a szülővel szemben, akinek gyermeke „x” órát mulaszt igazolatlanul, a Köznevelési törvényben meghatározott kötelesek megszegésének szabálysértése

(218/1999 (XII:28.) Korm. rend. 141. §.) miatt indul eljárás, amelynek keretében az elkövető legfeljebb 50.000 Ft pénzbírsággal sújtható, míg „x + 1” igazolatlan óraszám esetében már a Btk. 1-5 éves - büntetért kiszabható - börtönbüntetés fenyegeti a vádlottá vált szülőt, az alternatív szankciók szélesebb körű alkalmazásáról nem is beszélve.

A jelenlegi büntetési keret-struktúra a vádat képviselő ügyész és az eljáró bíró szemléletét negatívan befolyásolja, s egyfajta "generálszöss" típusú büntetés kiszabási gyakorlatot alakít ki a jogalkalmazói fejekben, mely szerint erre a bűncselekményre kizárólag kétféle büntetés létezik/létezzék: a felfüggesztett és a végrehajtható szabadságvesztés, enyhítésre pedig csak legkivételesebb esetekben kerüljön sor. A szabadságvesztés büntetés csak próbaidőre történt felfüggesztés - mivel büntettről van szó, a próbaidő legalább 2 év kell, hogy legyen - esetén képes valóban megfelelni a speciális preventív céloknak. Az elkövetői kör fent részletezett sajátosságai: túlnyomórészt rossz szociális háttér és mentálhigiénés helyzet stb.- miatt a próbaidő akkor telhet el igazán eredményesen, ha az elítélt rendszeres kontroll alatt áll, ami egyben segítséget is jelent. Ezt a pártfogó felügyelet intézménye biztosítja számára. Ha a bíró külön magatartási szabályt ír elő: járjon el alkohol elvonó, ideg- gondozói kezelésre, más módon kezeltesse magát, havonta igazolja, hogy gyermeke folyamatosan látogatja az iskolát, családjával együtt járjon családterápiára stb., akkor a büntetőbírói ítélet csöppnyi resztoratív szerepet is betöltött. S h ez utóbbinak valamely védett jogtárgy esetében igazán nagy jelentősége lehet, hát hol máshol, mint itt a családban elkövetett bántalmazások, így a most vizsgált kiskorú veszélyeztetése esetében.

A megrovás alkalmazásával (Btk. 36. §. alapján Btk. 71. §. /1/ és /2/ bekezdés) a bíró merje felvállalni, kimondani, hogy azóta, amióta az eljárás tart - s ez sokszor 5-6 év ll - az elkövetett cselekmény, - természetesen nem a legsúlyosabb esetekről van itt szó, - már elveszítette a jelentőségét, szaknyelven szólva társadalomra veszélyessége megszűnt, vagy csekélyé vált. A családtagok szétszéledtek, a család felbomlott, vagy éppen fordítva, megbocsátottak egymásnak, békében élnek együtt, a gyerekek már felnőtté váltak, az elkövető súlyos beteg lett időközben, stb. Ilyenkor a büntetőjognak már nem sok ott a keresnivalója. Fejezze ki tehát rosszállását, - s ezt ma már bűnösséget megállapító határozatban teszi (Be 330. §. /2/ bek. b pontja) - s békében bocsássa el a megrovott vádlottat.

A büntetőjog persze nem azonosítható a gyanútlan utasokat barlangjába csábító kegyetlen óriással, aki vendégeit ágyába fektetve úgy gyötörte halálra, hogy a túl hosszúakat megkurtította, a rövideket pedig megnyújtotta. Témám szempontjából a prokrasztész-ág fogalom úgy jutott eszembe, mint az önkényes és oda nem illő szabályozás szinonimája. Jó lenne, ha két-három év múlva már meg sem fordulna a fejemben, hogy hasonló témájú dolgozatomnak ilyen címet adjak.

Dénes Veronika

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- 1, Kindesmisshandlung in der Schweiz, Bern 1993
- 2, Herczog Mária Gyermekvédelmi kézikönyv - KJK Kerszöv Budapest 2001
- 3, Dénes Veronika - A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során, in: Belügyi Szemle 2000/4-5.

Kulturális normák kontra állami szabályozás a családon belüli szexuális erőszak szempontjából: javasolt modell az arab családok számára¹

A tanulmány egy összetett problémának a feldolgozásában kíván segítséget nyújtani: hogyan lehet a szexuális bántalmazás eseteiben beavatkozni egy zárt közösségekben. Ehhez egy kulturálisan érzékeny intervenciói modellt ajánl.

A cikk előzményeül szolgáló kutatást az Izraelben élő palesztin családokat érintő esetek feldolgozása jelentette. Az eredmények szerint a nyugati társadalmakkal ellentétben, ahol az állam felelősséget vállal az állampolgáraiért és olyan jogszabályai vannak, amelyek segítik a szexuális bántalmazás áldozatainak védelmét, valamint megbüntetik az elkövetőt, itt számos kis közösségben az emberek a családjaikkal élnek kölcsönös függésben. A család, a legfontosabb védelmező és büntető hatalom, sokkal inkább, mint az állam. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben alkotott jogszabályok, tipikusan, a család egységét és reputációját is fenyegetik, ezért gyakran elutasítják a külső, állami beavatkozás lehetőségét, és a család az áldozat ellen fordul. Ahelyett, hogy az elkövetőt büntetnék meg, a családok gyakran védelmére kelnek, és az áldozatot hibáztatják az okozott gondokért. Ez a bántalmazott ismételt áldozattá válásához is vezet. A cikk szerzői által javasolt kulturálisan érzékeny beavatkozási modell hat állomásból áll: (1) az információk összegyűjtése, (2) a család / családi kapcsolatok feltérképezése, (3) együttműködés és megegyezés a közösség vezetőivel (4) a bűnösség megállapításának, a bocsánatkérésnek és a büntetésnek a ceremóniája, (5) kezelések, gondoskodás és végül (6) "utánkövetés".

A kulturálisan érzékeny intervenció képes arra, hogy a család hatalmát az áldozat javára használja fel, a jogot megelőző, de ahhoz hasonló jogi következményekre vezessen, mint a hagyományos állami beavatkozás, a család egységének és megbecsülésének veszélyeztetése nélkül, s ezzel együtt megóvja az áldozatot is a további sérülésektől.

Ha a fejlett jogrenddel rendelkező országokban családon belüli szexuális erőszak történik, az állam – egyre több országban – gondoskodik az áldozat védelméről, terápiás gondozásáról. Az állami intézményrendszer működésbe lendül a bántalmazó megbüntetésére, az áldozat biztonságos életkörülményeinek és további kezelésének, gondozásának biztosítására.

EZ A BEAVATKOZÁSI MODELL KÉT ELVEN ALAPUL:

- 1. Az állam felelős állampolgárai védelméért, ennél fogva az áldozat valamennyi szükségletét is neki kell kielégíteni (menedék, oktatás, szociális és pszichoszociális támogatás stb.).**
- 2. A felnőtt a családban pszichésen független személyiségnek tekintendő, ennél fogva az áldozat is képes elviselni azt a családon belüli ideiglenes szeparációt, ami önmaga és élete újra felépítéséhez szükséges.**

Ezek az elvek, és az erre épülő paternalista beavatkozási rendszer a legtöbb nem nyugati társadalom számára elfogadhatatlan, hiszen azok kollektív és/vagy autoriter társadalmi berendezésben élnek – ahogyan az a tanulmányban szereplő kutatásban, az Izraelben élő palesztin közösségnél is megfigyelhető. Ezekben a kultúrákban a család és nem az állam az az entitás, amely egyedül felelősséggel tartozik a gyermekek biztonságáért és életéért, a családtagok pedig kollektív identitást, és nem individualitást kapnak a családjuktól. Ezért ha a család egy tagja (a közösség megítélése szerint a gyermek egyetlen potenciális védelmezője) bántalmazóvá válik, a családból való eltávolí-

tása az egész családot veszélyezteti – beleértve az áldozatot is. A tradicionális, „nem nyugati” közösségekben az elkövető elítélése, és börtönbe juttatása nem biztosítja az áldozat pszichés jóllétét vagy szociális biztonságát, ráadásul tovább erősíti a család addigi autoriter rendszerének fennmaradását.

Izraelben 1955-ben fogadták el – az azóta számos alkalommal módosított – gyermekvédelmi törvényt. A jogszabály szerint, ha egy felnőttet szexuális, fizikai vagy érzelmi gyermekbántalmazással gyanúsítanak, a jegyzőkönyv felvételét (s ezzel együtt a bizonyítékok összegyűjtését és rögzítését) a rendőrség, a gyermekvédelmi szakember vagy egy általános szociális munkás végzi. Az utóbbi két esetben a szakember kezdeményezheti, javasolhatja az elkövetővel szemben jogi eljárás megindítását². A nyugati modellnek megfelelő állami beavatkozás (jogi eljárás és büntetés, illetve áldozat gondozás) a tradicionális közösségekben élő áldozatok számára súlyos lelki és szociális sérüléseket okoz, valamint konfliktust idéz elő a kisközösség kollektív normái és az állami hatalmi rendszer között.

Mindezek bizonyítására a szerzők az Izraelben élő palesztin közösség reakcióit tanulmányozták az incesztus miatt lefolytatott eljárásokban, és leírták a beavatkozás okozta pszichés és szociális károkat. A kutatás során két palesztin terapeuta által összegyűjtött adatokat is felhasználtak, akik családterápiával és az izraeli palesztin közösségekben történt családon belüli szexuális abúzus áldozataival foglalkoznak.

Az Izraelben élő palesztin családok jellemzői:

> általában a városok, falvak csak arabok lakta kerületében élnek, családtagjaikkal körülvéve,

> a közeli és távoli együtt élő családtagok aránya 50 és 500 fő között mozog,
> a palesztin mentalitást jellemző „egy mindenkiért, mindenki egyért” elv, és az ezzel együtt járó kölcsönös függőség,

> a mindennapi élet (beleértve az oktatást, vállalkozásokat, gazdasági ügyeket és a helyi önkormányzatokat) a tágabb család, a „hamula” védőernyője alatt zajlik,

> a nők külön közösséget alkotnak, amelyet a tradíciók és a vallási szabályok irányítanak, és a család férfijai - apák, testvérek, unokatestvére, nagybácsik - felügyelnek a nő korát, iskolázottságát, társadalmi státusát és foglalkozását figyelembe véve.

> a nők mindenkor családjuktól vagy házastársuktól függenek - a nők számára (bármilyen korú is) az egyedül élés elfogadhatatlan,

> a család megítélése, reputációja az egyik legfontosabb erőforrások közé tartozik, s a család bármely tagjának negatív megítélése az egész családra kihat.

**SEXUÁLIS ABÚZUS
A PALESZTÍNOK KÖZÖTT:**

> nehéz olyan irodalmat találni az arab világban, ami a szexuális abúzussal foglalkozik, s ez alól az izraeli palesztin közösség sem kivétel,

> a gyermekek anonim nyilatkozatain alapuló becslések alapján a 12 éves fiúk 20 százalékát, a lányoknak pedig mintegy 11 százalékát érte szexuális bántalmazás, és a bántalmazóknak mintegy 40 százalék volt rokon vagy szomszéd, ismerős,

> a fiú áldozatok szülei ritkán fordulnak a hatóságokhoz, ha kiderül, hogy gyermeküket szexuálisan bántalmazták, az elérhető terápiás kezeléseket is visszautasítják, aminek fő oka, hogy szegénylik, ami a családjukban történt, legszívesebben titokban tartanak vagy kitérőlnék emlékezetükből a történeteket,

> a lányok esetében sem a család az elsődleges feljelentő, hanem a tanárok, orvosok, terapeuták, akihez akkor fordulnak, ha a bántalmazás terhességet vagy komolyabb vérzést eredményez, és el kell látni a gyermeket, esetleg akkor, ha a lány, vagy egy családtagja dühbe

gurul a szüzesség elvesztése miatt,
> a feltárt bántalmazások a közvélemény figyelmét a családra irányítják, amit egyértelműen szégyenként élnek meg a családtagok, s a rendőrség, jóléti szolgálatok beavatkozása is több sérülést és problémát okoz, mint amennyi segítséget tud közvetíteni a bántalmazottnak. Többek között azért is, mert az arab társadalomban azt a családot, amelyben szexuális bántalmazás fordul elő „érinthetetlenek” tekintik, és kirekesztéssel sújtják valamennyi tagját.

• A probléma jobb megértése érdekében álljon itt egy konkrét eset, a kutatásban szereplők közül: „Salwa 12 éves kislány, aki szülei válása (4 éves kora) óta nagyszüleivel élt együtt. 6 éves korában Salwa arról számolt be, hogy apai nagyapja rendszeresen molesztálja az unokatestvérét és az édesanyját. Az esetet kivizsgálták, és a nagyapát 6 éves börtönbüntetésre ítélték, emiatt az egész családot nagy szegény érte. A nagyapa családja azt terjesztette, hogy Salwa anyjának családja csak kitalálta az egész bántalmazásos esetet, hogy ezzel rossz hírbe hozza a nagyapát és rokonságát. A gyermek szenvedéseivel senki nem foglalkozott komolyan. Az apai rokonság azt tartotta róla, hogy „veszélyes gyom, amit ki kellene irtani a családból”. Salwa ezután az anyai nagyszülőkhöz került, megszakítva ezzel minden kapcsolatot az apával és annak rokonságával. Egy évvel később, egyik tanára útján arról számolt be a szociális munkásnak, hogy az anyai nagyapja mutogatja magát neki. Ekkor kiemelték a családból, intézetben helyezték el, majd ismételten vizsgálatot indítottak. Salwa egyetlen anyai vagy apai rokona sem támogatta ebben a nehéz időszakban a kislányt. A szülők ekkor már mindketten új házasságban éltek, és megszakítottak minden kapcsolatot a gyermekkel, mivel „olyan tiszteletlen volt a családjával, amelyhez tartozott”. Mindkét szülő rokonsága úgy ítélte meg, hogy a lány nagyon hálátlanul viselkedett, elutasították a családba fogadását és az intézetben sem látogatták meg soha. Salwa, akinek 9 féltestvére volt, mély depresszióba esett, alacsony önbecsülése volt és szenvedett a magánytól.”

Az olyan fiatal lányoknak, mint amilyen Salwa is, a család jelenti azt a kulturális hátteret, amelyből az értékek és szabályok erednek, ezért képtelenek a családjuktól érzelmileg, szociálisan vagy gazdaságilag függetlenedni vagy a terapeutával (aki kiemelte a családjából) együttműködni. Salwa jól tudta, hogy élete sokkal jobban függ a családjától, mint az államtól, ezért 18 éves korában, amikor elhagyhatja az intézetet, az elsődleges célja az lesz, hogy menedéket találhasson a család valamely tagjánál, és a közösség (családja) megbocsásson neki, illetve visszafogadja őt.

A Baker és Dwairy által kidolgozott, a kultúrák közötti különbségekre érzékeny beavatkozási modell fő előnye, hogy míg segíti az állam által kitűzött célok megvalósítást (a bántalmazó megbüntetését, az áldozat védelmét, az egész család terápiás kezelését), érzékeny a kisközösségi normákra és speciális értékekre is.

**A MODELL HAT ÁLLOMÁSÁNAK
RÖVID BEMUTATÁSA**

1. Az információk összegyűjtése:

Mivel az arab családoknál a magán- és közszféra között éles határvonal húzódik, különösen nehéz a családon belül történt szexuális erőszak körülményeinek feltárása. Először a bántalmazás fizikai jeleit, sérüléseket kell - mint közvetett bizonyítékot - összegyűjteni. Eközben tekintettel kell lenni a kulturális sajátosságokra. Figyelembe kell venni a tinédzser korú fiúk és fiatal, hajadon lányok testvéreikhez való ragaszkodását. Ha „aránytalan erőszakot” alkalmaz egy lánnyal szemben idősebb bátyja, akkor ismerni kell, hogy a diszfunkcionális családokban - ahol az apa nincs jelen (elvált, börtönbüntetését tölti, meghalt vagy migráns munkavállaló stb.) - a legidősebb testvér veszi át az apa szerepét, beleértve a lánytestvérek testi fenyegetésének jogát is. További veszélyt rejt magában, hogy az eljárásban résztvevő szakemberek a társadalom egészére jellemző magatartásokat kéri számon az eltérő, kisközösségi normák szerint élőkön

2. A családi kapcsolatok feltérképezése:

Ezen az állomáson a szociális munkás vagy a gyermekjóléti szakember feltérképezi a szűkebb és a kiterjedt család hie-

rarchikus struktúráját, és meghatározza azokat a személyeket, akik az áldozat támogató apafigurájává válhatnak. Ez azért fontos, mert ezen a lépcsőfokon alkalmazza a modellt a Landau-Stanton-féle „kapcsolat-terápiát”, azaz olyan (a családon belül) magas státusszal és hatalommal bíró, hiteles családtag bevonását, akit kiképeznek, és aki a későbbi terápia egyik vezetője lesz. Az áldozat ilyen típusú védelmezőjét az arab „Tanib” elnevezéssel illetik, ami olyan mediátort jelent, aki a segítséget kérő személy és a közösség között közvetít.

3. Együttműködés és megegyezés a közösség vezető tagjával:

Az intervenció folyamat ezen állomásán a szociális munkás, a rendőrség egy munkatársa, jogász, a nemzeti vagy vallási közösség egy-egy képviselője, a gyermekek egy tanára és a támogató apafigura egy bizalmas találkozáson vesz részt. Itt a szociális munkás és az áldozat támogató apafigurája a résztvevők elé tárja a szexuális erőszak ismert tényeit, a bántalmazó és az áldozat megnevezésével. A jogász ismerteti a jogszabályok szerint kötelező hivatalos lépéseket, és felkéri a résztvevőket, hogy tegyék meg (a jogszabályok által kitűzött céloknak is megfelelő) javaslataikat a probléma megoldására: (a) a bántalmazás megszüntetésére és az áldozat megvédésére mindenféle érzelmi, szociális vagy fizikai sérüléstől, (b) az elkövető elítélésére és megbüntetésére, (c) az alkalmazandó egyéni és családterápiára, (d) az áldozat és családja utánkövetésének biztosítására.

4. A bűnösség beismerése, bocsánatkérés és büntetés:

Ezen a lépcsőfokon a modell szerint a megegyezés létrehozásában résztvevő valamennyi fél és a család, az áldozat, valamint az elkövető részvételével ceremóniát rendeznek egy olyan helyen, ami a lehetőségekhez képest a legközelebb van az áldozat otthonához. A ceremónia első lépéseként a család elismeri, hogy a nukleáris családon belül szexuális erőszak történt, kinyilvánítják együttérzésüket és sajnálatukat az áldozat felé. Majd ezekhez a kinyilatkoztatásokhoz a család más tagjai is csatlakoznak. Ezután az elkövető közvetlenül az áldozattól bocsánatot kér és megfogadja, hogy nem fog neki több fájdalmat okozni, semmi-

lyen körülmények között. Harmadik lépésként a résztvevők meghozzák az elkövető felett ítéletüket (ideiglenes vagy tartós kizárását a családból, részleges vagy teljes kizárását az örökségből, hogyan kell jóvátennie tettét az áldozat számára stb.). Végül a család kinyilvánítja, hogy mindent megtesz az áldozat későbbi védelme és a bántalmazóval szembeni büntetés maradéktalan végrehajtása érdekében. Ha bármelyik szakasz valamilyen okból félbeszakad, vagy nem lehet sikeresen lezárni, az egész eljárás megszűnik, és többet nem is lehet újra kezdeni.

5. Terápia:

(Családterápia valamennyi családtag számára, a gyermekek terápiás kezelése, a bántalmazó terápiája, az áldozat terápiája, párterápia): a terápiák összetett és sokrétű rendszerére azért van szükség, mert a családon belüli szexuális erőszak minden családtag életére kihat, következményeit valamennyien viselik valamilyen formában. Bár a muszlim nők a poligámia potenciális fenyegetése alatt élnek, és ezért ha férjük (házassági szándékkal) érdeklődik egy fiatalabb női rokon vagy valamilyik nővérük iránt, az számukra nem jelent incesztust, mégis dühöt éreznek, és összezavarodnak - ezeket az érzelmeket pedig kezelni kell. Hasonlóan a család fiatalabb tagjaihoz, akiket sokkol az incesztussal való első találkozás. Az ő terápiájukban kulcsszerepe van a támogató apafigurának, akik segítenek a nő számára felismerni és megerősíteni, hogy ők a saját családjuk vezetői, a családtagoknak a család struktúrájába vetett bizalmát kell helyreállítani. Ha az apa volt a bántalmazó, a feleséget/anyát biztosítani kell arról, hogy a férj rokonságától nem kell félnie, a patriarchális társadalomban is biztonságban élhetnek egyedül. A szexuális erőszak ténye, mint egy demarkációs vonalként húzódik a családban, elválasztva az eseményeket „előttiekre” és „utániakra”. A segítségre szoruló testvéreket, fiatalokat támogatni kell, és meg kell őket védeni az izolációtól. Először, a terápia segítségével, saját maguknak kell megérteniük és feldolgozniuk a történeteket. Némiképp eltérő célokat szolgál a bántalmazó apa terápiája, akiben az alábbi (az arab tradíciókra visszavezethető) érzések dűlnak: (1) szégyenbe került a közösség előtt, (2) düh

és kétségbeesés, hogy elveszítette a családon belüli vezető szerepét, (3) harag az áldozattal szemben, aki megtörte a „csend hagyományát”, (4) düh és értetlenség az állami intézményekkel szemben, amelyek a gyermek jólétét helyezik középpontba az apáéval szemben. Mindezeket az érzéseket tovább mélyíti, hogy az arab férfinak tradicionálisan joga van testi fenyítést alkalmazni a gyermekeivel, feleségével, a hierarchiában alatta állókkal szemben. Nehezíti a terápia alkalmazását, hogy az arab közösségek többségében „bolondnak” tartják azokat, akik pszichiátriai kezelésre járnak.

6. "Utánkövetés":

Valamennyi félnek – szociális munkás, családterapeuta, az ügy koordinátora, a támogató apafigura – mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az egyezségben foglaltakat végrehajtsák. Ennek érdekében havonta találkoznak a terápia értékelése és a felmerült esetleges nehézségek megoldása érdekében. Ha a szociális munkás vagy a gyermekjóléti szakember úgy találja, hogy az áldozat védelme és biztonsága nem teljes, esetleg ismételt bántalmazták, azonnal elindítják a jogszabályok szerinti eljárást.

A fentiekben bemutatott modellt arab közösség számára dolgozták ki.

Érdemes más országokban, közösségekben is újragondolni, hogy a hagyományos állami beavatkozási modell a nemzeti, kisebbségi csoportok számára milyen következményekkel jár. Ez az intervenció modell egyrészt fokozza az állami jogszabályok végrehajtásának hatékonyságát, másrészt, mivel az állami intézmények képviselőinek, terapeutáknak és a családnak az együttműködésére épül, segíti a családon belüli szexuális erőszak visszaszorítását a közösségekben belül, valamint hozzájárul az áldozat és családja rehabilitálásához.

Gyurkó Szilvia

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. A cikk, amelyet ismertünk a *Child Abuse and Neglect* 27. számában jelent meg (Khawla Abu Baker, Marwan Dwairy: Cultural norms versus state law in treating incest: a suggested model for Arab families, 109-123 oldal)
2. Ha erre nem kerül sor, a gyermekjóléti szakember és a rendőrség az elkövetővel való együttműködés lehetőségének függvényében dönt a további lépésekről.

Meghirdetendő EU pályázatok

■ TÁJÉKOZTATÓ A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERVBEN SZEREPLŐ SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKVÉDELMI FEJLESZTÉSEKRŐL

A magyar Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT), illetve az annak alapján 2003 decemberében az EU által is elfogadott Közösségi Támogatási Keret (KTK), valamint a végrehajtásról szóló öt Operatív Program és a bennük megfogalmazott intézkedések határozzák meg, hogy az Európai Unió Strukturális Alapjai 2004 – 2006 között milyen fejlesztések megvalósítását támogatják majd hazánkban.

■ A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV ÉS A KÖZÖSSÉGI TÁMOGATÁSI KERET

Az NFT, illetve most már KTK egy olyan stratégiai dokumentum, amely részletes helyzetelemzésre épülő célrendszert tartalmaz.

■ A CÉLOKHOZ KAPCSOLDÓDÓ PRIORITÁSOK A KÖVETKEZŐK :

- Versenyképesebb termelő szektor
- Magasabb szintű foglalkoztatás és humán kapacitások
- Jobb infrastruktúra és tisztább környezet
- Megerősített regionális és helyi potenciál

A Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEF OP), ahol a szociális terület fejlesztései is találhatóak, az NFT-ben meghatározott prioritások közül a magasabb szintű foglalkoztatás és humán kapacitások elérését szolgálja. A megvalósításhoz két Strukturális Alap: az Európai Szociális Alap (ESZA) és az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) nyújt majd támogatást a 2004-2006 közötti időszakban.

A HEF OP elsősorban a magyar foglalkoztatási szint növelését, az inaktivitás csökkentését szolgálja.

ENNEK MEGFELELŐEN A PROGRAM SPECIFIKUS CÉLJAI A KÖVETKEZŐK:

- A foglalkoztatási szint emelése
- A munkaerő versenyképességének javítása
- A társadalmi beilleszkedés elősegítése

A szociális terület ebben a megközelítésben a társadalmi beilleszkedés elősegít

téséhez járul hozzá, s csak annyiban számíthat a Strukturális Alapokból forrásokra, amennyiben elősegíti, támogatja a munkaerő-piaci részvételt. Mindez integrált megközelítésre épülő, speciális intézkedéseket kíván. Célunk, hogy egyre több kirekesztéssel fenyegetett, inaktív társadalmi csoportnak legyen esélye a munkaerő-piaci részvételre, amelynek eléréséhez a foglalkoztatás, az oktatás és képzés, valamint a szociális szolgáltatások területén egyaránt erőfeszítéseket kell tenni.

A KTK, illetve az operatív programok pályázati programokon keresztül valósulnak meg. Az EU-támogatások esetében általános feltétel a projektek mérhetősége, a KTK-ban és az OP-ban meghatározott célokhoz és elvárt eredményekhez való illeszkedés.

A pályázatok 2004-2006. között folyamatosan kerülnek majd meghirdetésre, az első kiírás megjelenése 2004 első negyedében (reményeink szerint márciusban) várható. A pályázatokkal kapcsolatos eljárás lebonyolítása, a projektek nyomon követése az EU elvárásainak megfelelően külön végrehajtási rendszer feladata. A végrehajtás kulcsszereplői az irányító hatóságok, a közreműködő szervezetek és a monitoring bizottságok. Az Egészségügyi, szociális és Családügyi Minisztérium közreműködő szervezete a Strukturális Alapok Programiroda.

■ A SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKVÉDELMI TERÜLET PÁLYÁZATAIRÓL

A meghirdetendő pályázatok még nem tekinthetők minden tekintetben véglegesnek, ám a fejlesztések irányai már eldőlték. A szociális terület két intézkedés alapján hirdet pályázatokat, részben az ESZA, részben az ERFA támogatására számítva. Az alábbiakban röviden ismer-

tetjük a várható pályázatokat.

■ 1. A TÁRSADALMI BEFOGADÁS ELŐSEGÍTÉSE A SZOCIÁLIS TERÜLETEN DOLGOZÓ SZAKEMBEREK KÉPZÉSÉVEL

Az Európai Szociális Alap támogatásával megvalósuló projektek alapvető célja a szociális területen dolgozó szakemberek és önkéntesek humán erőforrás-fejlesztése, ismereteik, együttműködési hálózataik bővítése. A hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatási esélyeinek növelése szempontjából ugyanis rendkívül fontos, hogy a velük foglalkozó szakemberek ne csak klienseik elsődleges szükségleteit lássák el, hanem készítsék fel őket a munkaerő-piaci és képzési beilleszkedésre, részvételre is. Ezáltal a szociális terület a korábbiaknál jobban illeszkedik a foglalkoztatás- és képzési politikához, mert a segítő munkához hozzákapcsolja a foglalkoztatási esélyek növeléséhez szükséges tudást, készségeket is. Ezzel a megközelítéssel egyúttal az ágazatok közötti együttműködés is erősödik, ami hatékonyabbá teszi a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedésének elősegítését. Így a megvalósítandó projektek legfontosabb közvetlen célkitűzése a hátrányos helyzetűekkel foglalkozó szakemberek humán erőforrás-fejlesztése, társadalmi célkitűzése pedig a hátrányos helyzetű csoportok részvételének növelése a foglalkoztatásban.

A munkaerő-piaci irányultság miatt a munkavállalási koron túli embereknek nyújtott ellátásokhoz, szociális szolgáltatásokhoz kapcsolódó humán erőforrás-fejlesztés a pályázatban nem támogatható éppúgy, mint a szociális szakemberek alapképzése, mivel ezek – természetesen – állami feladatot jelentenek.

• Támogatható fejlesztések

Általánosságban elmondható, hogy csak olyan fejlesztések támogathatók, amelyek többletet hordoznak az adott szervezet/intézmény törvényi kötelezettségeit képező, illetve egyébként is végzett tevékenységeihez képest, vagy eltérnek azoktól! Az alábbi tevékenységek számíthatnak támogatásra:

1. Szociális és gyermekvédelmi területen és pártfogói felügyeletben dolgozó szakemberek/önkéntesek szakmai képzése, átképzése, továbbképzése, felkészítése; a szakmai fejlődést szolgáló és a kiégést megelőző formák, pl. szupervízió, esetmegbeszélés, stb. szervezése; mentálhigiénés, konfliktuskezelési, mediációs képzés/tréning nyújtása, EU-s ismeretek, számítógépes ismeretek, munkaerőpiaci ismeretek oktatása, csoportos, vagy egyéni, elektronikus formában történő tanulás biztosítása.

2. A család és munkahely összeegyeztetését szolgáló intézmények/szervezetek létrehozását/fejlesztését célzó humán erőforrás-fejlesztés: alapképzés és egyéb képzés a gyermekek napközbeni rugalmas ellátásában résztvevők számára, a különféle, a gyermekek napközbeni ellátását és a korai fejlesztést célzó szolgáltatások közötti hálózatszervezés, hálózat működtetés; alternatív, a szükségletekhez és igényekhez igazodó szolgáltatások módszertanának kidolgozása; tapasztalatcserék szervezése a már bevált gyakorlatok átvétele érdekében.

3. A szociális és gyermekvédelmi területen, valamint a pártfogó felügyelet területén működő szervezetek együttműködésének elősegítése más ágazatok szervezeteivel az ellátottak jobb munkaerőpiaci (re-) integrációja érdekében; esetmegbeszélő, esetenedzseri csoportok szervezése, működtetése; közös adatbázisok létrehozása; hálózatszervezés, hálózat működtetése. Ebben az esetben kötelező projekt-elem az együttműködés előkészítéseként az együttműködésben résztvevők számára szervezett közös képzés/tréning/felkészítés.

A pályázatok elbírálása során feltehető, illetve előnyt jelent, ha a pályázó

• az ERFA támogatásával megvalósuló szociális intézkedés pályázatán is

részt vesz,

• *aktívan bevonja a tervezésbe és a végrehajtásba a közvetett célcsoportok (hátrányos helyzetűek) önszerveződéseit, érdekképviseleti szervezeteit,*

• *a támogatható fejlesztések (ld. ugyanez a pont alább) érdekében a civil szervezetek és az önkormányzati fenntartású intézmények közötti aktív együttműködésben vesz részt,*

• *hátrányos helyzetű településeken vagy a telep-szerű lakókörnyezetben nyújt magas színvonalú ellátást/szolgáltatást,*

• *projektjét a cigány kisebbségi önkormányzatokkal, szószólókkal, vagy ezek hiányában roma szervezetekkel együttműködésben valósítja meg,*

• *innovatív megközelítéseket vagy modellértékű gyakorlati megoldásokat alkalmaz, stb.*

2. A TÁRSADALMI BEFOGADÁST TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK INFRASTRUKTURÁLIS FEJLESZTÉSE

Az ERFA támogatásával olyan projekteket kívánunk támogatni, amelyek alapvető célja olyan szociális és gyermekjóléti szolgáltatások infrastruktúrális feltételeinek kialakítása, fejlesztése, amelyek a szolgáltatást igénybe vevők, illetve családjaik számára segítséget nyújt a családi és a munkahelyi kötelezettségek egyeztetésében, illetve hozzájárul munkaerőpiaci részvételükhöz.

A közvetlen cél a szociális és gyermekvédelmi területen működő egyes napközbeni ellátások fejlesztése, elsősorban olyan földrajzi környezetben, ahol nem működnek hasonló szolgáltatások. Fontos, hogy a pályázati program az intézmény alapfeladatain túl is támogassa az egyes célcsoportok (munkaerőpiacra visszatérni szándékozó nők, fogyatékosokkal élők, hajléktalanok) munkaerőpiaci visszatérését, illetve foglalkoztatási esélyeit.

• Bölcsőde és a hozzá kapcsolódó rugalmas napközbeni ellátások

A család és munkahely összeegyeztetését leginkább támogató bölcsődei ellátás Magyarországon jelenleg csak a 0-3 éves népesség 7%-át képes befogadni. A több mint 3000 hazai település közül a bölcsődék csak 140 településen talál-

hatók meg. Az új bölcsődék létesítése elsősorban a bölcsődei ellátással nem rendelkező tizezer fő lakosság szám feletti településeken indokolt, de támogatni kívánjuk új intézmények létesítését a városiányos kistérségekben is. A létrehozandó új intézmények különösen a hátrányos helyzetű családokat, a munkaerőpiacra visszatérő nőket támogatják, ezért a fejlesztéseket célszerű ott megvalósítani, ahol a foglalkoztatási és képzési lehetőségek rendelkezésre állnak. A beruházásokat célszerű a már működő, hasonló funkciót ellátó intézményekhez illeszteni, így például óvoda bővítése bölcsődével, vagy bölcsőde bővítése családi napközikkal, vagy más, alternatív, a foglalkoztatáshoz illeszkedő szolgáltatásokkal.

• Hajléktalanok nappali intézménye (nappali melegedő)

A hajléktalanok nappali szolgáltatásainak hálózata kiépítetlen, a nagyvárosokban is hiányzik az intézményi háttér, ahol pedig nagy számban élnek hajléktalan emberek. Az átmeneti szállások rendszerint csak éjszakai elhelyezést nyújtanak; így a hajléktalanok a nappal általában kénytelenek az utcán tölteni. A nappali melegedő elsősorban napközbeni tartózkodásra, étkezésre, társas kapcsolatokra, valamint az alapvető higiéniai szükségletek, kielégítésére szolgál. Kívánatos, hogy a program keretében támogatott intézmények egyéb, pl. oktatási-képzési, munkaerőpiaci szolgáltatásokat is nyújtsanak a munkaképes hajléktalan személyek munkaerőpiaci és társadalmi integrációja érdekében.

• Fogyatékosokkal élők nappali intézménye

A fogyatékosokkal élők számára – különösen a kisebb településeken – nincsenek elérhető szociális szolgáltatások, emellett a foglalkoztatási lehetőségek is otthonra korlátozódnak. A fogyatékos személyek társadalmi befogadásának és munkaerőpiaci integrációjának erősítése érdekében fejleszteni kell a nappali intézmények hálózatát, mind az ellátottak száma, mind a számukra nyújtott szolgáltatások terén. Kívánatos, hogy a program keretében támogatott intézmények a kötelező alapszolgáltatások mellett a tár-

sadalmi és munkaerő-piaci integrációt célzó szolgáltatásokat is nyújtsanak, illetve a szolgáltatást igénybe vevők állapotának megfelelően fejlesztő felkészítést, védett, félig védett vagy tranzitfoglalkoztatást is biztosítsanak.

A pályázatok elbírálása során az alábbi szempontok kiemelten fontosak, illetve előnyt jelentenek

- a pályázó törvényi kötelezettséghez képest a célcsoport igényeihez és szükségleteihez igazodó, a társadalmi befogadást és a munkaerő-piaci integrációt támogató többlétszolgáltatások nyújtását vállalja,

- a program keretében végzett felújítás és/vagy bővítés kapacitásbővítést, illetve a már meglévő szolgáltatások minőségfejlesztését szolgálja,

- az építés, bővítés, felújítás új munkahelyek létrehozását eredményezi,

- előnyt élveznek azok a projektek, amelyek továbbfejlesztett vagy újonnan létrejövő szolgáltatások tartalmát érintő szükséglet- és igényfelmérés, valamint ez alapján szolgáltatási (szakmai) terv elkészítését is tervezik a program keretében,

- előnyt élveznek azok a pályázók, amelyek a projekt előkészítésébe és megvalósításába bevonják az érintett célcsoportok szervezeteit,

- a program keretében kiemelten támogatjuk a térségi vagy települési összefogással megvalósuló, több település számára szolgáltatást nyújtó projekteket,

- előnyt élveznek azok a projektek, amelyek földrajzi és társadalmi szempontból hátrányos helyzetű térségben/település(ek)en valósulnak meg,

- a program keretében elsősorban azokat a projekteket támogatjuk, amelyekben a szolgáltatások célcsoportjainak többségét a társadalmi integrációt segítő szociális szolgáltatásokból kirekesztettek képezik.

A TÁMOGATOTT PROJEKTEKEL SZEMBENI KÖZÖS ELVÁRÁSOK Általános feltétel:

- a szociális és gyermekvédelmi ellátás/szolgáltatások fejlesztésében kulcsfontosságú megfelelő partneri

együttműködések kialakítása

- a közvetett célcsoport munkaerő-piaci helyzetének javítását célzó szakmai módszerek, eljárások kidolgozása, alkalmazása

- a regionális, kistérségi, helyi szociális stratégiákhoz való illeszkedés

■ KIK PÁLYÁZHATNAK?

A pályázó szervezetek az alábbi körből kerülhetnek ki:

- Helyi önkormányzati végrehajtó költségvetési szerv (beleértve a megyei (fővárosi) szerveket is)

- Helyi önkormányzati felügyelt költségvetési szerv (beleértve a megyei (fővárosi) szerveket is)

- Helyi kisebbségi önkormányzati végrehajtó költségvetési szerv

- Helyi kisebbségi önkormányzati felügyelt költségvetési szerv

- Egyház

- Egyházi intézmény

- Közalapítvány

- Közalapítvány intézménye

- Egyéb alapítvány

- Közhasznú társaság

- Egyesülés

- Egyesület

- Egyéb jogi személyiségű non-profit szervezet

- Önkormányzati társulás

- Nonprofit képzőintézmények, felsőoktatási intézmények

A felsoroltakon kívül eső szervezet nem nyújthat be pályázatot, pl. profitorientált szervezetek. Központi költségvetési szerv vagy intézménye (pl. minisztériumi intézmény) vagy azok szervezeti egységei önállóan akkor sem nyújthatnak be pályázatot, ha foglalkoznak képzéssel vagy kutatással.

■ FOGALMAK :

- **Pályázó:** Az a szervezet, amely benyújtja a pályázatot. A konzorciumi együttműködés kereteiben benyújtott pályázatok esetében is csak a partnerségben irányító, koordinációs szerepet betöltő szervezet nyújtja be a pályázatot, és ő vállal teljes körű felelősséget a projekt megvalósításáért, amikor nyertes pályázóként szerződés kötésre kerül sor. Minden konzorciumi együttműködésben

csak egy pályázó van, amely koordinálja a partnereket, összehangolja a partnerség munkáját, még akkor is, ha az egyes tevékenységek fő felelőse esetleg valamely másik partner.

- **Kedvezményezett:** A nyertes pályázót a szerződéskötéstől számítva kedvezményezettnek nevezzük. Amennyiben a támogatást nem csak a pályázó kapja, úgy a támogatásból közvetlenül részesülő további konzorciumi partner is szerepel a szerződésben, és annak aláírásával részfelelősséget vállal a projekt megvalósításáért.

- **Konzorciumi partner:** A program ösztönözni kívánja azon szereplők összefogását, amelyek közösen hatékonyabban tudnak cselekedni a pályázati célok elérése érdekében. A konzorciumi együttműködésben részt vevő partnerek számát a pályázó a pályázati programmal összhangban ön maga határozhatja meg. A konzorciumi együttműködésben részt vevő szervezeteknek tevékenységükkel hozzá kell járulniuk a célok megvalósításához.

■ EGÉB FONTOS INFORMÁCIÓK

A meghirdetendő pályázatokról az Egészségügyi, szociális és Családügyi Minisztérium honlapján lehet pontosan tájékozódni: www.eszscsm.hu. A meghirdetés várható időpontja 2004. március, de még ebben az évben várható a felhívás megismétlése is, ami újabb pályázatok benyújtását teszi lehetővé. A pályázók minél sikeresebb felkészítése érdekében 2003-ban az ESZCSM nyílt pályázatot is hirdetett, amelyhez kapcsolódóan 2004. első félévében pályázati tanácsadásra is sor kerül, amelyen természetesen nem csak a korábbi pályázók, hanem minden érdeklődő részt vehet. A tanácsadással és a meghirdetendő pályázatokkal kapcsolatban az ESZCSM közreműködő szervezete, a Strukturális Alapok Programiroda (SAP) nyújt részletes tájékoztatást.

Elérhetőségük :

Tel.: 301-7856, -7857, 301-7858

e-mail: strupi@eszscsm.hu

Drosztmárné Kánnai Magdolna

Em Griffin: Szerezzünk barátokat!

■ ÉS BECSÜLJÜK MEG ŐKET!

Em Griffin kommunikációs szakember ebben a könyvében a barátság, barátkozás folyamatait írja le rendkívül olvasmányos, humoros stílusban. A szerző számos kutatást végzett a tekintetben, hogy a kommunikáció milyen szerepet játszik életünkben, mivel ez képezi a mindannyiunk számára fontos barátságok alapját. Így tehát azokra a kommunikációs szabályokra és elvekre hívja fel figyelmünket, amelyeket az ideális emberi kapcsolatok kialakításához és fenntartásához elsajátíthatunk.

A könyvben a szerző személyes kapcsolatait elemezve és találó hasonlatokkal illusztrálva tárja fel a barátság legfőbb sajátosságait. Elgondolkodtató és a gyakorlatban is alkalmazható tanácsai segítséget nyújtanak az olvasónak az emberi kapcsolatok működésének megértéséhez. Em Griffin hangsúlyozza az

önismeret fontosságát, ami elengedhetetlen az ideális, tartós barátságok kialakításához, a valós énkép megragadásában ezért személyiségteszttel is segíti az olvasót. Kitér az emberek közötti kommunikáció nonverbális kifejezőeszközeire, a könyv utolsó fejezeteiben pedig azokra a tényezőkre, amelyek a kapcsolatok fenntartásához szükségesek, mint a bizalom és a megbecsülés.

Az élvezetesen megírt olvasmány nem csupán a barátságaik és emberi kapcsolataik jobbításáért tenni akarók számára ajánlható, de szakemberek is haszonnal forgathatják.

■ *Em Griffin: Szerezzünk barátokat! és becsüljük meg őket!*
Harmat Kiadó, 2002

Rob Parsons: A hatvanperces apa

A szerző napjainkban számos családot érintő problémát választott könyve témájául. Elsősorban azok számára írta művét, akik elfoglalt emberek lévén nem tudnak elegendő időt szánni gyermekük nevelésére, és éppen rohanó életmódjuk miatt nincs lehetőségük, hogy a probléma megoldásán gondolkodjanak. Rob Parsons - miként a címben is utal rá - hatvan perc alatt elolvasható könyvében gyakorlati tanácsokkal nyújt segítséget a rá nem érő szülőknek. Leírja, hogyan változtassák meg gyermekükhöz fűződő viszonyukat, és hogyan töltsenek több időt velük.

A könyv első részében azokat a hamis képzeteket világítja meg, amelyeket az elfoglalt szülők leggyakrabban használnak kifogásként. Állítása szerint a napi teendők fontossági sorrend-

jének meghatározása mindig egyéni döntés eredménye, mint ahogy a napi időbeosztás hatékonysága is elsősorban tervezés és akaraterő kérdése. Hangsúlyozza, a halogató magatartás végső soron ahhoz vezethet, hogy az illető rádöbben, gyermeke felnőtt anélkül, hogy nyomon követte volna gyermekkorát, fejlődését vagy átadhatta volna neki azokat az értékeket, amelyekben hisz. Ezért a szerző szerint egy apának minden lehetőséget meg kell ragadnia, hogy gyermekével együtt lehessen, mielőtt a gyermekkor kapuja bezárul.

A további fejezetekben a gyakorló szülők, akik életükön és gyermekükhöz fűződő viszonyukon változtatni akarnak, számos, életből merített tanácsot és tippet kaphatnak az együttélék hasznos eltöltéséhez.

Gary Chapman: Családi összhangzattan

■ A CSALÁDI HARMÓNIA ÖT JELLEMZŐJE

A könyv a család működéséről, a benne rejlő kapcsolatokról, problémákról nyújt átfogó ismereteket. A könyv azonban szak-könyvnek és kézikönyvnek egyaránt használható, hiszen a gyakorlatban alkalmazható útmutatásokat ad a harmonikus családi élet megteremtésére. Gary Chapman saját családi életébe enged bepillantást, bemutatva annak pozitív és negatív jellemzőit, rávilágítva ezzel az emberi kapcsolatok fontosságára.

A család főbb jellemző vonásait öt pontban foglalja össze, mindnek egy-egy fejezetet szentelve. Hosszú pályafutása során szerzett tapasztalatai alapján ezeket a jellemzőket tartja a leg-szükségesebbeknek a harmonikus családi élet kialakításához. Könyvét elsősorban fiatalok számára írta, segítséget nyújtva számukra a szerető családi légkör megteremtéséhez. Gondolatainak alapját a Biblia tanításai alkotják, mivel úgy véli, ez a

könyv örök érvényű útmutatást ad minden család számára. A modern embernek is ezeket az elveket kell követnie, hiszen a XXI. században nem létezik minta a családi harmónia megvalósításához.

Könyvében a családot a gyermek és a szülők oldaláról is bemutatja, hangsúlyozva ezzel, hogy a család tagjai közösen érik el a szeretetteljes családi életet. Kölcsönösen tisztelniük kell egymást, ezt tartja az egyik legfontosabb kötőanyagnak a családon belül. Gary Chapman írása nem egyszeri olvasásra született, hasznos tanácsait újból és újból feleleveníthetjük és alkalmazhatjuk a mindennapokban.

■ *Gary Chapman: Családi összhangzattan*
A családi harmónia öt jellemzője
Harmat Kiadó, 2002

Katarina Taikon: Katica

Katarina Taikon 1932-ben született Svédországban, egy cigánytáborban. 26 éves kora után tanulhatott csak meg írni és olvasni, ezután számos könyvet jelentetett meg, és harcba kezdett a romák egyenjogúságáért. Ez a könyv 13 részes önéletrajzi sorozatának első kötete. A KÖNYV Svédországban minden iskolában évtizedek óta kötelező olvasmány: a svéd „Pál utcai fiúk”.

A hétéves Katica eleven, értelmes kislány. Gyermekotthonban éli kis ba-rá-tai-nak köszönhetően viszonylag nyugodt életét. Mindennapjai során azonban számos konfliktust is átél szófogadatlansága miatt. Egy napon megjelenik apukája, aki szeretné visszavinni családjához, az övéi közé. Bár barátaitól is nehéz megválnia, az igazi megpróbáltatások mégis otthon várják Katicát. A roma család vidámparkja ugyanis állandó munkát jelent még a legkisebbek számára is, és a sátras életmódot sem könnyű megszokni. A kislány mégis nagy lelkesedéssel üdvözl

izgalmas és változatos új életét visszkapott szerettei között. Azonban hamar szembesülnie kell a korabeli svéd társadalom kirekesztő magatartásával.

A gyerekeknek készült, kedvesen és olvasmányosan megírt, rövid fejezetekre bontott történet fokozatosan tárja fel előttünk Katica világát. Ettől válik érdekessé minden vele megesett kaland. Ugyanakkor a könyvet furcsa hangulat lengi körül, amelyet leginkább az igazságtalan megkülönböztetéssel szembeni kiszolgáltatottság és küzdelem kettősségével lehetne jellemezni.

E könyv korábban megjelent cseh és szlovák nyelven az ottani svéd követség és a kormányok összefogásával, és eljutott sok ezer iskolába. A kötet hazai megjelentetését és 3000 iskolába történő eljuttatását a Svéd nagykövetség vállalta magára, és együttműködő segítséget kaptak az Oktatási Minisztériumtól.

Holló Zsuzsa

Gyermekügyekért felelős miniszterek a gyermekjogok európai elterjesztésének és védelmének harcvonalában

1. A gyermekek - mint európai polgárok - jogainak és jólétének védelme és tisztelete, valamint családjaik támogatása és megbecsülése az EU valamennyi, az ENSZ Gyermekjogi konvenciójában részes tagállamának komoly figyelmére tarthat számot, mivel ezen a területen ma megosztott a hatásköri kompetencia az Unió és a tagállamok között. Az európai alkotmány megfogalmazásának és rendelkezései kiterjesztésének folyamatában az EU új és fontos politikai, szociális, gazdasági és kulturális kihívások elé néz, amelyek az Unió tagállamaiban és a 2004. május 1-jén csatlakozó államokban élő gyermekek millióit közvetlenül érintik. Ennek tudatában, a gyermekügyekért felelős miniszterek Luccában találkoztak, és az alábbiakban egyeztek meg:

■ EGYETÉRTVE:

1.1 azzal, hogy az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án elfogadta a Gyermekjogi Konvenciót, amelyben a gyermekek a védelem pusztá tárgyából a jogok alanyává váltak;

1.2 azzal, hogy Európai Unió Miniszterek Tanácsa 2000. december 7-én elfogadta Nizzában, az EU Alapjogi Kartáját, különös tekintettel a 24. és 32. cikkekre;

1.3 azzal, hogy EU tagállamainak gyermekügyekért felelős miniszterei 2000. november 20-án, Párizsban felállították az L'Europe de l'Enfance (Gyermekek Európája) Állandó Kormányközi Csoportot, amely informális és önkéntes alapon rendszeresen ülésezik;

1.4 azzal, hogy a 2001. november 9-én, Brüsszelben tartott

miniszteri értekezleten elkezdtek a Nemzeti Gyermek Megfigyelő Intézetek európai hálózatának létrehozását (ChildONEurope), amelyet hivatalosan 2003. január 24-én hívtak életre Firenzében;

1.5 az 1990-ben rendezett Gyermekügyi Világtalálkozón elfogadottakkal;

1.6 az 2002. május 8-10, New Yorkban rendezett UNGASSzal.

2. A gyermekek családon belüli és családon kívüli szexuális bántalmazása és kizsákmányolása jelenségének európai jelenléte elleni harc érdekében

■ MI, GYERMEKÜGYEKÉRT FELELŐS MINISZTEREK, ÚJRA MEGERŐSÍTJÜK AZ ALÁBBIK TÁRGYÁT ÉS TARTALMÁT:

2.1 az akcióterv javaslatot, amelyet az „Európai és közép-ázsiai államok a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni védelemről” című konferencián fogadtak el (Budapest, 2001. november 20-21.)

2.2 az ajánlást, amit a „Második világ konferencia a szexuális kizsákmányolás célú gyermekkereskedelem ellen” fogadott el (Yokohama, 2001. december 17-20.)

2.3 a releváns deklarációt és akciótervet, amelyet az első olyan világgongresszuson fogadtak el, amelyet „A gyermekek szexuális kizsákmányolás célú kereskedelme” témájában rendeztek (Stockholm, 1996. augusztus 27-31).

■ MI, GYERMEKÜGYEKÉRT FELELŐS MINISZTEREK, DEKLARÁLJUK, HOGY FONTOS:

2.4 valamennyi megelőzési terv és akció támogatása a szexuális kizsákmányolás és abúzus tárgyában (mind a fiúk, mind a lányok esetében), a civil társadalom, NGO-k, egyesületek és maguk a gyermekek támogatása és fejlesztése, valamint az ezen jelenségek ellen harcoló nemzetközi szervezetek és akcióik megerősítése;

2.5 a multidiszciplináris és multiszektorális megközelítés fontosságának felismerése a politikákban és akciókban helyi, nemzeti és európai szinten is, tekintettel a jelenség komplex voltára, nemzetek feletti jellegére és a szexuális bántalmazás, kizsákmányolás számtalan formája közötti kapcsolatra, valamint arra, hogy a különböző beavatkozási jogkörrel bíró szektorok akciói között integrációra van szükség;

2.6 az adatgyűjtési rendszer és monitorozás megerősítése – kifejezetten az okokra, elterjedtségére, fajtájára és a következmények súlyosságára, különös tekintettel a családon belüli és családon kívüli kontextusra, a szexuális bántalmazás és kizsákmányolás közötti különbségre – továbbá a védelmi faktorokra koncentrált kockázatelemzések és kutatások támogatása, és az áldozatok rehabilitálásának megerősítése;

2.7 olyan beavatkozási programok létrehozása és fenntartása, mint amilyeneket az EU hozott létre, különös tekintettel a Stop és a Daphne programokra. Továbbá lehetőségek és mechanizmusok megerősítése és kidolgozása az akciók hatásainak értékelésére és a tapasztalatok, eredmények, legjobb módszerek adaptálására;

2.8 a gyermek áldozatok hatékony védelmének és támogatásának megerősítése a jogi eljárás alatt, a jogi, bírósági és bizonyítási eszközök rugalmassá tétele, ott ahol az szükséges;

2.9 a szexuális bántalmazások és kizsákmányolás gyermek áldozatainak megerősítése, hogy hozzájuthassanak a megfelelő jóléti szolgáltatásokhoz, oktatási és szociális támogatáshoz, rehabilitáláshoz és rövid illetve hosszú távú terápiás gondoskodáshoz;

2.10 akciók javítása és támogatása a szexuális abúzus és kihasználás korai megelőzése területén, maguknak a gyerekeknek a bevonásával és a szülők és családsegítők segítségével a család természetes szerepének mint a gyermek fejlődése helyszínének támogatása a generációk közötti „erőszak kör” megszakítása érdekében;

2.11 azoknak a terápiáknak a kutatása és értékelése, amelyekben azok az elkövetők részesültek, akik ilyen típusú bűncselekményeket követtek el, különös figyelemmel a fiatalok elkövetőkre;

2.12 Továbbá a szexuális kizsákmányolás nemzeteken átívelő jellege miatt, a nemzetközi együttműködések támogatása, és a szexuális kizsákmányolás bűncselekményével kapcsolatban az extra-territorialitás elvének elfogadásához és alkalmazásához, valamint a „zéró tolerancia” megközelítés elfogadásához való visszatérés.

3. Harc a gyermekmunka ellen az EU-ban

MI, GYERMEKÜGYEKÉRT FELELŐS MINISZTEREK, ÚJRA MEGERŐSÍTETTÜK AZ ALÁBBIK TÁRGYÁT ÉS TARTALMÁT:

3.1 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ Gyermekjogi Konvenció, ENSZ Beijing Deklaráció, ENSZ Koppenhágai Deklaráció és Akcióterv, ILO 138. Konvenció a munkavállalók minimális életkoráról és a 182. Konvenció a munkahelyi jogokról valamint az Európa Tanács Európai Szociális Kartája,

3.2 az UNGASS-ban elfogadott gyermekjogi dokumentumok,

3.3 a Lisszabonban (2000. március 24.) és Barcelonában (2002. március 15-16) az EU Miniszterek Tanácsa által elfogadott dokumentumok.

■ EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS

A Magyar Gyermekek- és Ifjúsági Szövetség (MAGYISZ) és a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok Igazgatói Munkaközössége (TGYSZ) 2003-ban együttműködési megállapodást kötöttek.

A megállapodás szerint a két szervezet közösen vállal felelősséget a gyermek- és ifjúságvédelem közös céljaiért. A MAGYISZ mint jogi személy és a munkaközösség mint szakmai szerveződés együttes fellépése a gyermekvédelmi rendszer permanens reformjáért, reményeik szerint így hatékonyabbá válik.

A gyermekek jogai érvényesülésének előmozdítása mellett a gyermek- és ifjúságvédelemben dolgozók szakmai képzését és érdekvédelmét is hangsúlyos kérdésnek tekintik.

Előmozdítják az Unióhoz csatlakozó országok integrációját a gyermekvédelem területén. Együttműködést kezdeményeznek e tekintetben a környező országokkal, így különösen Romániával, Szlovákiával, Ukrajnával és Horvátországgal.

M. L.

■ FELHÍVÁS

Kérjük, segítsen, hogy erősíthessük a gyermekvédelmet! Ajánlja fel a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesületnek személyi jövedelem-adójának 1%-át.
ADÓSZÁMUNK: 18067752-2-41

Komplex gyermek- és ifjúságvédelem: ISKOLAOTTHON A CSEREHÁTON

■ ISKOLAOTTHONOS OKTATÁSI FORMA HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYERMEKEK SZÁMÁRA

*„Az embereket nem a pénz és a születés avatja előkelővé,
hanem a jellem és az értelem.”*

(Goethe)

A tanulók és a szülők elégedettek. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet elismerését fejezte ki. Más iskolák érdeklődnek a program iránt. 20 éve működik az iskolaotthonos nevelési és oktatási forma a Csereháton.

■ A KOMPLEX HATÁST MEGVALÓSÍTÓ INTÉZMÉNY ÉS KÖRNYEZETE LEGFONTOSABB JELLEMZŐI

• Az intézmény társadalmi és gazdasági környezete

A baktakéki Körzeti Általános Iskola és a hozzá tartozó iskolák Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részén működnek. E területen sem a mezőgazdaság, sem az ipar nem vert gyökeret, az infrastruktúra most van fejlődőben, az itt élők jelentős része a társadalom elesett, szegény rétegéhez tartozik. A körzeti iskola székhelye a közel 800 lelket számláló Baktakéken van, innen autóbusszal megközelíthetők Encs, Szikszó és Miskolc. A lakosság jelentős része inaktív, számottevő a cigányság, az elidősödés, a munkanélküliség problémája. Az egyre szegényedő családoknak a helyi önkormányzat sokat segít, a körzeti iskola, óvoda, művelődési ház, mozi, kábel TV, a fiatalok kulturálódási igény szintjének fejlesztését szolgálják. A szociális és egészségügyi feladatok ellátására védőnője, háziorvosa, fogorvosa van a falunak. A falu vezetői részéről fokozottan figyelnek és segítenek a nagycsaládoknak és hátrányos helyzetűeknek. A cigány származású lakossággal kiegyensúlyozott, békés a mindennapi élet. A körzeti iskola tanulóinak 96 %-a halmozottan

hátrányos helyzetű. A mindennapokban fokozott törődést igényelnek. Az iskola feladatvállalása ennek megfelelő. Baktakék a körülvevő településekhez képest kiemelkedő adottságokkal rendelkező falu, a mindenkori vezetők sokat tettek ezért, így az egészséges ivóvíz, telefon és a gázzal fűtés lehetősége lakosságmarasztaló hatású.

Az iskola fenntartói teendőinek ellátására a baktakéki települési önkormányzat társult a környező települések önkormányzataival. Mind a hét önkormányzat példaértékűen gondoskodik az intézményfenntartói feladatok ellátásáról. A társulás központi helye azért Baktakék, mert itt van a legnagyobb befogadóképességű intézmény, a körzeti iskola, e faluban van a legtöbb tanító, ez az iskola rendelkezik a legjobb személyi és tárgyi feltételekkel, valamint minden irányból jól megközelíthető autóbusszal is.

■ A KOMPLEX TÖRŐDÉST SEGÍTŐ INTÉZMÉNYI FELTÉTELRENDSZER

• Személyi feltételek:

A pedagógusok és technikai dolgozók száma a feladatoknak megfelelő, a tantestület tagjainak letelepedését a társult települési önkormányzatok segítik. Az intézmény felsőfokú végzettséggel rendelkező tanítókból és tanárokból áll. A tantestület egyik része minimum 8 éve dolgozik a körzetben, másik része hosszabb ideje. Kellő szakmai gyakorlatuk, nevelési tapasztalataik következtében az átlagosnál jóval magasabb innovatív képességgel rendelkeznek. A szaktanárok biztosítják a magas színvonalú, hatékony nevelő-oktató munkát.

• Tárgyi feltételek:

Az intézményi életet jól karbantartott épületek, a szükséges fejlesztések jellemzik, amelyek önkormányzati segítséggel és pályázatok útján valósíthatók

meg. A szemléltető eszközök állománya jó, a NAT teljesítése biztosított. A körzeti tanulóinak (óvodásainak) utaztatása naponta autóbusszal történik. Az intézményben tornaterem, ezen belül kondicionáló terem, önálló könyvtár, a legkorszerűbben felszerelt számítógépterem, nyelvi laboratórium, zeneterem, iskola-történeti gyűjtemény van. Külön telken található az iskolakert és a gyakorlókert, amelyet az iskola tanulói gondoznak, művelnek. A körzeti iskola épületeit a gyermekek és a közhasznú munkások által gondozott park övezi. A szülők, fenntartók, gyermekek közötti információáramlást segíti a havonta megjelenő Discimus iskolaújság, amelyet - nevelői segítséggel - a felső tagozatos gyermekek írnak. Az iskolának jó médiakapcsolata van több napilappal, szakmai lappal és a regionális televízióval.

Tanulócsoportjainkat az aránylag kis létszámú homogén csoportok jellemzik. A tanulócsoportokon belül erőteljes a cigány származású tanulók számának növekedése. A csoportok integráltak, a cigány és nem cigány gyerekek közös csoportban tanulnak. Az azonos évfolyamú cigány és nem cigány tanulók együtt-oktatása az iskolai eredményességet segíti.

A jelentős számban jelenlévő roma származású gyermekek mellett, a tanulók nagy hányada olyan szociális és kulturális hátrányokkal érkezik az intézménybe, amelyek az átlagostól eltérő és nagyobb feladat-, illetve kötelesség-tudatot kíván meg a tantestülettől. A mindennapi pedagógiai munka során megfogalmazódnak és megvalósulnak olyan részprogramok, amelyek a gyermekek egészségnevelésével, környezet-kultúrájuk fejlesztésével, identitástudatuk erősítésével kompenzálják a családi helyzetből és a Csereháti életből adódó hátrányokat.

A gyermekek nyitottak az újszerű iskolai megközelítésekre. Szociális érzékenysükből következően megvalósul itt, az iskolaotthonos oktatás keretein belül, az egymáson való segítség, az otthonos iskola iránti igény és a pozitív élményekre való éhség. Az iskola pedagó-

giai programjának sikerességét jelzi, hogy szeretnek iskolába járni a gyerekek, nem számottevő az iskolai mulasztás, minimális az évfolyamisméltés. A gyermek-pedagógus együttműködés eredménye egy demokratikus iskolai légkör, és ez tetten érhető a nap bármely szakában. Ebben az iskolában a cigány és nem cigány gyermekek együttélése természetes, egymást egyenrangúnak tekintik, ez megmutatkozik a félévenkénti közérzetmérés alapján kapott tanulói véleményeken keresztül is. A jó közérzet alkotó munkát eredményez a tanulók többsége esetében, így egyenrangú félként képviselik a cigány gyermekek iskolájukat és önmagukat a különböző műveltségi tanulmányi versenyeken. A roma származású gyermekek kiemelkedő teljesítményt mutatnak a készségtárgyakból, de egyre több közöttük a más tantárgyakból is remekül teljesítő tanuló. Az iskola lehetőséget ad minden tanuló-jának, hogy megtalálja az iskola életében azokat a lehetőségeket, ahol sikeres lehet.

Az ötödik évfolyamra a csenyetei és a deteki tagiskolából érkeznek tanulók a körzeti iskolába. Baktakék és körzetében az 1960-as években meginduló körzetesítés pozitív irányú fejlődést eredményezett, és hatékony pedagógiai munkát felmutató, önálló osztályokba szerveződő egész napos, iskolaotthonos szerkezetté fejlődött. Az 1-4. évfolyamokon az önálló osztályok szervezése 1981-ben indult meg. Ehhez 1993-ban kapcsolódott az 5-8. évfolyam ugyancsak iskolaotthonos formára való átállása. Ez az oktatási forma a szülők igénye alapján szerveződött, amelyet a fenntartó önkormányzatok támogattak, az eredményességét a tanulói sikerek visszaigazolják. Ugyanakkor tény, hogy a szülők egy része, a szabad iskolaválasztás jogán a városi iskolában reméli gyermeke eredményes fejlődését.

AZ INTÉZMÉNY SPECIÁLIS, KOMPLEX GYERMEK-, ÉS IFJÚSÁG-VÉDELMEI MEGALAPOZÓ CÉLJAI

A körzeti iskola nagyon szép természeti környezetben (ötszáz méterre patak, erdő) található, súlyosan hátrányos helyzetű, részben - ma már többségében - roma családok gyermekeit

neveli.

A megkülönböztetetten fontos és az eredményesség érdekében szervezett programokat ez is meghatározza. A falvak jelentős részében a hagyományok széthullóban, illetve már teljesen feledésben vannak. Az iskola célja a természeti környezetből fakadó előnyök kihasználása, a társadalmi eslethez való adódó hátrányok legalább részbeni ellensúlyozása. Pályázatok segítségével rendszeres a színházlátogatás, színművészek fogadása, hangversenyeken való részvétel, múzeumok látogatása, tanulmányi kirándulás, nyári üdültetés, nyári szaktáborok szervezése. Az iskola a fenntartó önkormányzatok összefogásával térítésmentes formában biztosítja minden tanuló számára az iskolaotthonos oktatás körülményeit - immár 20 éve.

A nevelő-oktató munka átszervezése, a tantestület szakmai felkészültsége, hivatásszeretete segítségével vált indokolttá a hagyományos napközis keretből való kilépés, hogy valóban létrejöhessen a gyermekek információéhségét korszerűen kielégíteni tudó, sokszínű, differenciált öntevékenységi rendszert magába foglaló, komoly tanulási teljesítményre ösztönző oktatási intézmény.

Kiemelt célok (amelyek több szinten jó irányba fejlesztik a gyermekek iskola iránti motiváltságát):

- *A képességek differenciált fejlesztése, különösen a kommunikációs készségek fejlesztését illetően.*

- *Alapvető higiénés-, társas-, magatartási- és munkaszokások fejlesztése, különösen az alapvető normák elfogadása és követésükre ösztönzés. Hangsúlyozottan: az egészséges, kulturált életmód szokásainak gyakorlati elsajátítására, a társas kapcsolatok kialakítására való képességre, a társas magatartás szabályainak elsajátítására, a képességeiknek megfelelő önálló tanulásra, a tanulók személyiségfejlődése számára a legkedvezőbb szabadidős program kiválasztására és örömmel művelésére irányuló nevelő-oktató munka.*

- *A cigány kultúra alapvető elemeinek megismertetése nemcsak a kisebbséghez tartozó gyermekek számára. Az*

intézmény helyi tantervei és egyéb írásos dokumentumai tartalmazzák a nevelőtestület ilyen irányú törekvését.

- Az intézmény az iskolaotthonos oktatási forma keretein belül a tanórai és tanórán kívüli, illetve szabadidős foglalkozások tartalmának egymásra épülésével, az iskolán belül rendezett hagyományörző rendezvényekkel, a nyári tehetséggondozó táborok szakmai programjaival igyekszik segíteni a mind tartalmasabb élményszerzést.

Az 1-4. évfolyamokon, az 1981 óta működő iskolaotthonos - a baktakéki körzet adottságainak és az ellátandó feladatkörnek megfelelően -, kellő hatékonysággal működővé vált, biztos alapot adva minden gyermek számára.

A körzet tanítói és tanárai arra alapozva végzik e sokoldalú pedagógust igénylő munkát, miszerint minden gyermekben él az a szép emberi vágy, hogy bizonyíthassa: szükség van rá. A bizonyítás széles skáláját kívánja nyújtani a körzet nevelőtestülete. Körzetünkben nincs unatkozó gyermek, intézményünk élete programmal teli.

Az 5-8. évfolyamos iskolaotthonos oktatás szerkezete 1993-tól biztosítja a körzet gyermekeinek mentális fejlődését, személyiségük fejlődési lehetőségeit.

Ez az oktatási forma szülői igényre, a fenntartó önkormányzatok támogatásával, pedagógusok és tanulók aktív együttműködésével valósul meg.

A program - a normál iskolai, napközis, alsós iskolaotthonos és a felsős klubnapközi mint ismert oktatási formák - pozitív jegyeit felhasználó, de egészében a helyi adottságokhoz igazodó nevelő-oktató-szabadidős-tervező munkát magában foglaló oktatási forma, vagyis a gyermekek tevékenykedtetésén alapuló, egész nap kedvező pedagógiai hatást nyújtó munkarend.

A nevelőktől is szigorúan szervezett munkabeosztást igénylő program megvalósítása a hagyományosnál alaposabb felkészülést, ötlettelibb megoldásokat, gyermekcentrikusabb, a gyermekekre egész nap figyelni tudó magatartást igényel.

A szaktanárok számára ma már természetes, hogy a saját szakán kívül, más területen is jó színvonalú programot tudjon nyújtani. A tantestület egy csapat-

ként igyekszik a gyermeki igényeket kielégíteni.

A tantestület számára tehát fő cél, hogy tegyük mágnessé az iskolát és a szeretet, törődés hassa át mindennapi pedagógiai munkánkat, és így is erősítsük iskolánk tanulómegtartó erejét.

Az iskolai élet megszerettetése, tanítványaink tiszteletében megnyilvánuló pedagógiai tisztességünk figyelmeztet bennünket, hogy ne csússzék ki kezünkől, gondoskodó figyelmünk elől egyetlen egyedi egyéniségű gyermek sem. (Ez a komplex védelem első kulcsa.)

A gyermekekkel való foglalkozás e módja szilárd alapokra épül, hiszen minden cigány gyermek is részesül óvodai nevelésben 3 éves korától.

Az oktatási forma napi három fő pillére, amely a mindennapokban reggel fél nyolctól, este fél ötig nyújtja a biztonságot a baktakéki körzet gyermekei számára:

- 1. Tantervi órák és differenciált fejlesztésre szánt órakeret, ezen belül a tanulók felzárkóztatási és etnikai programja.**
- 2. Szabadidős programok, ezen belül az etnikai program is.**
- 3. Tanulási, felkészülési tevékenység ideje.**

Az elkülönített elemek jelzik a különböző műveltségi területekhez való kapcsolódást, illetve a lefedési szándékot. Jelzik, hogy egy-egy műveltségi terület tartalmának megismertetése közvetlen tapasztalás útján is megerősített a teljes szorgalmi időben és a nyári programok során is. Jelzik, hogy valóban nincs ideje unatkozni egyetlen gyermeknek sem. (Ez a második kulcs.)

■ AZ EGYES ELEMÉK JELLEMZŐI (KIEMELVE A 3 FŐ ELEMET):

1. elem: tantervi órák (benne az etnikai program)

A tantervi órák, felzárkóztató csoportfoglalkozások, tehetséggondozó programok, ezen belül az etnikai program az 1-5. óra sávjában vannak. Ez az órakeret kellő időt biztosít minden tanuló számára, hogy képességeinek megfelelően tudjon haladni a megfelelő tan-

tárgyból. A napi időkereten belül csoportbontással és a normál órákon belüli intenzív differenciált foglalkozásokkal valósul meg a készségfejlesztés.

Ebben az oktatási formában az osztályfőnök az átlagosnál nagyobb jelentőségű szereppel bír, mert ő vezeti egyedül az évfolyamát, nincs külön napközis csoportvezető nevelő. Fontos elv még, hogy az osztályfőnök a lehető legtöbb tantárgyat tanítsa az osztályban (szakjának megfelelően). Az egy-egy pedagógussal eltöltött időkeret ószinte, együttműködésre kész kapcsolatot eredményez, hiszen a másnapi felkészülési idő többségét is együtt dolgozza végig osztályfőnök és tanítvány is.

Az együttműködési készség fejlesztése - a roma gyermekek esetében is - azt eredményezi, hogy helyük az osztályban, munkához való viszonyuk, szocializációjuk erőteljes fejlődést mutat. A nevelőtestület nyitott az interkulturális oktatás megvalósítására és a továbbképzések, kutatómunkák, tehetséggondozó programok segítségével igyekeznek teljesíteni. Pl.: cigányzenekar az énekórán, táncház, dramatikus játékok a cigány kultúrán belül, cigány könyvtár létesítése, az iskola által rendezett komplex művészeti táborban a magyar és roma kultúra párhuzamos megjelenítésével, a zeneoktatás során a cigány népzenei értékek kiemelésével, énekórán a cigány dalok tanulásával, magyar irodalom órán a cigány népköltészet és a jelenkori roma költők, írók műveinek megjelenítése a magyar kultúra értékei mellett. Ennek a "másság, elfogadás, tolerancia" elemeket tartalmazó intézményi életnek a modellezése fontos, hiszen felnőtként úgy lesznek gyermekeink befogadóak és segítőkészek mások örömei és gondjai iránt, ha erre az iskola megtanítja őket. (Ez a harmadik kulcs.)

Az iskola cigány származású gyermekeinek identitástudatát erősíti, hogy a rendszeresen járó roma lapokat olvashatják. Pl.: Lungo Drom, Amaro Drom, Phralipe. A tantestület jó pedagógiai érzékkel kezeli és segíti a roma gyerekek készségtantárgyakban megmutatkozó fogékonyságát.

Iskolánk minden tanulója az iskolai felszereléseit az iskolában tarthatja, ha akarja. Ebben az iskolában több téma

kapcsán is előkerül az önkéntesség. A gyerekek többsége olyan fejlettségi szintet ért el, hogy természetes igényükké vált a tanórán való aktív részvétel. A program első elemének sikerességét a második elem alapozza meg, és ennek az iskolának az is különlegessége, hogy a szabadidős programokat meghatározóan fontosnak tartjuk a tanulók eredményes továbbhaladása érdekében. A program kiemelkedő lényege: a gyermek jól érezze magát az iskolában, tudja, hogy az ő személye is fontos, értékes és akkor készséggel együttműködik a tanárral a tantervi órák során is.

2. elem: Szabadidős programok sávja

A program második eleme sokszínűségével az alábbiakat szolgálja:

- a tanuló iskolai közérzete a mindennapi munkát segítő legyen
- életkori sajátosságainak megfelelő programok álljanak rendelkezésükre
- a programok tartalmukkal tantárgysegítők és szabadidős jellegűek legyenek
- szervezetségével egy belső biztonságot nyújtó társas életet teremtsen a gyermekek és pedagógusok számára
- a tanulók váljanak részeseivé a tanórán kívüli programok, tevékenységek megtervezésének és megszervezésének
- a szabadidő tartalmas eltöltése a tanulók számára az örömmel művelés közben váljon tartós igényükké

- a nevelőtestület kreativitását erősítse, amely által az iskola szakmai színvonalja fejlődik.

A programokat félévente ajánlja fel a tantestület a tanulók számára. A gyerekek választanak, hogy naponta milyen programot igényelnek. A programválasszal félévre kötelezi el magát minden tanuló, és ezt a dönteni tudást nagyon fontosnak tartjuk. Ez a választás az életre nevelést szolgálja, hiszen a tanuló önálló döntése szükséges ahhoz, hogy a szabadidő számára tartalmasan, kedvvel teljen. Az egy-egy témára rendeződött gyermekcsoportok vegyes életkorúak és vegyes képességűek, így megvalósul az egymástól játszva tanulás gyakorlata is. A szabadidős programok során szerzett apró sikerélmények a tanulók tanórai aktivitását segítik. Az iskolaotthonos oktatási forma második elemének gyakorlati színtere a szocializációs és kulturális hátrányok kompenzálásának, sőt azt meghaladva, ennek az iskolának a cigány gyermekei olyan szintre jutnak, hogy középiskolában is megállják a helyüket, legalábbis a kezdetekkor. A törődés folytatását még kevés középiskola tűzte zászlajára, így bizony nehéz gyermekeinknek megtorpanás nélkül továbbjutniuk. (Ez a negyedik kulcs bizony még formálódik, pedig nem csak a roma gyermekeket érinti e probléma.)

A szabadidős programok a napi órarendben a hatodik óra sávjában, közvetlenül az ebéd után vannak. Naponta még ezen kívül kb. százpernyi ideje van a

gyerekeknek kötetlenül a szabad levegőn tartózkodni.

3. elem a felkészülési idő (differenciált csoportbontásban)

A felkészülési idő a szabadidős sávot követően valósul meg. Tekintettel arra, hogy a gyerekek jól érzik magukat az iskolában, minden nehézség nélkül munkára készek ezen órákban is. Az iskolaotthonos tanulók reggel fél nyolctól este fél ötig vannak az iskolában. A felkészülési idő alatt a tantestület a tanulók felzárkóztatásával is foglalkozik. Ennek eredményességét mutatja az év végi összesített tanulmányi átlag, ami több év viszonylatában a 3,3 és 3,5 között van. Ezt az eredményt úgy érik el a tanulók, hogy a legtöbbjüknek otthon nem kell tanulnia, az iskolában el tudja végezni a munkáját. A felkészülési idő nagy részében az osztályfőnökök vannak a gyerekekkel. Ezáltal a tanulási nehézségek jobban tetten érhetők, és a tanulók a segítségnyújtást zökkenőmentesen elfogadják.

A baktakéki iskolaotthonos oktatási forma eredményességének mutatói a hátrányos gyermekek érdekeinek hangsúlyozásával:

Az itt felsorolt mutatók iskolánk 10 évvel ezelőtti dokumentumaihoz viszonyítottak:

- Teljes körűvé vált a tankötelezettség teljesítése.
- Minimálisra csökkent az igazolatlanul mulasztott napok száma.
- A cigány gyermekek egyre nagyobb arányban részt vesznek valamilyen tanulmányi versenyen.
- A magyar és roma gyermekek személyi higiéniája közel egyenértékű.
- A tanulók körében nincs drog-, alkoholfogyasztás és dohányzás.
- Minden gyermek részt vesz tanulmányi kirándulásokon és egyre többen iskolai szervezésű nyári üdülésben is.
- Tevékenyen részt vesznek a nyári tehetséggondozó és felzárkóztató programjainkon is.
- Gyermekeink hatására a szülők is részesei közös iskolai programjainknak.
- Tanulóink értékmegővő magatartása, a kellemes intézményi légkör iránti igénye kialakult, hagyományozódik az újabb évfolyamokra.

- A környezet iránti rend, tisztaság igényük jelentősen fejlődött.

- A mindennapokban élővé vált a diák-önkormányzati tevékenység.

- A diákok „önálló” iskolaújságban tudósítanak havonta az iskolai életéről. Írják iskolánk történetét 1996-tól folyamatosan.

- A tanulói öntevékenység pozitív hatása a napi élettevékenységük során tetten érhető.

- Tanulóink aktív részesei az egyedi projektjeink megvalósításának.

- Programunk hatására erkölcsi tartáshoz jutottak tanulóink. Büszkék, hogy ők a baktakéki iskola tanulói.

- Nincs deviáns magatartású gyermek az iskolában.

- Csökkenő a túlkoros gyermekek száma az egyes évfolyamokon.

- A sikeresen továbbtanuló roma gyermekek száma növekszik.

- A 2002/2003. tanévben 22 tanulmányi ösztöndíjasa van a baktakéki felső tagozatnak.

- Minden - első osztálytól iskolaotthonos osztályban tanuló gyermek - elvégzi a nyolcadik osztályt.

- Öt tanév vonatkozásában a végzős tanulók továbbtanulása, ezen belül a roma gyermekek továbbtanulása 100%-os.

A baktakéki iskola egyedülálló programja során bebizonyosodott, hogy a cigány gyermekek is nagy-szerű partnernek bizonyultak, hiszen már a program elején látták, valami új, jó dolog indul el, értük, velük. A napi munka szervezésében jelentős segítő szándékot mutattak, és a baktakéki diák-önkormányzati munka aktív részeseivé váltak.

A gyermekek természetes igénye nyert megfogalmazást, miszerint részt kérnek saját életük alakításában. A program tanulók általi támogatottsága a biztosíték arra, hogy a sikerek folytatódnak, és ez az oktatási forma az, amelyben a cigány és nem cigány gyermek ugyanazon feltételek között, esélyegyenlőséggel fejlődhet. A fenntartó önkormányzatok további támogatásukról – az iskolaotthonos forma tárgyi és személyi feltételeinek megteremtésével – biztosítják a

szülők, gyermekek, pedagógusok közö-ségét, hiszen a körzeti Pedagógiai Progra-munkat elfogadták.

A fenntartó önkormányzatok szá-mára az iskolaotthonos oktatási forma az alábbi pozitív hatásokat eredményezte:

- Nem kell szabálysértési ügyek tömegét lebonyolítani az igazolatlan mulasz-tások, a tanulók antiszociális magatar-tása miatt.

- Az iskola eredményessége a szociális gondoskodás eredményességét erősíti (A napi háromszori étkezés minden tan-uló számára, tankönyv- és tanszerel-látás, a térítésmentes utaztatás nálunk már 20 éve működik. Igaz, a mi tanu-lóink esetleg több éven át tanulnak ugyanabból a könyvből a felső tago-zatban, mert megkímélik, így a fenntar-tónak jut anyagi forrása más terület segítésére az iskolai életben.).

- A tanulók magatartásbeli és életvitel-beli változása a felnőtt lakosság körében meglévő etnikai ellentétet tom-pítja, normalizálja. Ebből következően a fenntartó önkormányzatok számára is az etnikai kisebbség problémáinak kezelése gördülékenyebbé vált.

- A roma családok számára is biztosított iskoláztatási támogatás hatására a köz-munkára problémamentesen vonhatók be a munkanélküli szülők.

- A tanulók máságot megismertető, megértető, tiszteletben tartó napi intéz-ményi élete, harmonikus pedagógus-diák, intézmény-fenntartó együttdolgo-zást eredményez.

A program fejlesztő hatása a pedagó-gusok számára, miközben a gyermekek védelmét biztosítva élük mindennapja-ikat itt, a hátrányos helyzetek soka-ságát rejtő Csereháton

- Az iskolai életől alkotott elképzelések és tapasztalatok megváltoztatására irá-nyuló pedagógiai munka.

- Kreativitásra kényszerítő hatású a program, hiszen célszerű a nevelőknek a szakjukhoz kapcsolódó, újszerű élményt és ismeretet nyújtó szabadidős tevékenységet felkínálni.

- A nevelők munkájának koordinálá-sából eredő napi pedagógiai kapcsolat-tartás nélkülözhetetlen.

- A közös nevelés számos lehetőségét

élük meg a pedagógusok, miközben ön-magukat is tanítják jobban nevelni.

- E program során alkotó kapcsolatok épülnek gyermek és felnőtt között, mely során nevelő és gyermek egyaránt for-málódni kénytelen.

- A szakmai megújulási igény óriási len-dületet vett már 1993-ban. (Kistérségi munkaközösségek szervezése, Csereháti Pedagógiai Munkaközösség, tanterv-írásra a pedagógiai program írására felkészítő tanfolyamok, szakmai modu-lok, főiskolai, egyetemi továbbtanulás, számítógép-kezelői ismeretek stb.)

- Pedagógiai elkötelezettségük, szor-galmuk és szakmaiságuk eredménye-ként a tantestület 90 %-a készített ön-álló helyi tantervet.

- A program hatására felszínre kerültek a testület rejtett szakmai értékei. Ped-a-gógiai innovációs munkájuk példamuta-tóvá vált.

- Öntevékenységük, önbizalmuk meg-erősödése hatására egyedi, kistérségi és megyei szintre meghirdetett saját pro-jektek megvalósítói (pl.: könyvtárhasz-nálati verseny, diákújságíró találkozó, speciális nyári képzés és táboroztatás).

A baktakéki iskolában folyó pedagó-giai munka eredményessége és a gyer-mekek neveltségi szintje egyértelműen bizonyítja, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek egészséges testi és szellemi fejlődéséhez itt a Csereháton a legopti-málisabb keret az iskolaotthonos oktatási forma. Ugyanakkor érdemes elgondol-kodni a hatásrendszer társadalmi hozadé-kán. A nem kaszánya szellemű, értelmes elfoglaltságok sokaságát fel-kínáló intézmények sokat/mindent tehet-nek a felnövekvő fiatalság érdekében. Persze ehhez másként kell szervezni az iskola életét. Mi itt Baktakéken biztosan tudunk adni „valamit”, tudunk hatni más iskolák pedagógusaira. Mivel? A megélt szemléletváltásunkkal, teljes személyi-ségünkkel, szavainkból, tetteinkből sugárzó gyermekszerezetünkkel, gyerme-keink viszont-szeretetet árasztó tekinte-tével, intézményünk egészével.

Restyánszki Lászlóné
iskolaigazgató, közoktatási szakértő

Gyermekvédelmi munka 9-12 éves fiúkkal Ausztráliában¹

Az Anglicare Victoria a Melbourne-i Egyetem Szociális munkás tanszékével közösen működteti programját 9-12 év közötti gyermekek és családjaik számára. Elsődlegesen családtámogatási programokat támogatnak (konzultációkat, csoportfoglalkozásokat), de nevelőszülői ellátásuk is van. Victoriában ezt gyakran "otthoni gondozásnak" [home-based care] hívják, és korlátozott számban, bentlakásos intézeti helyeikre is kerülnek gyerekek. Az Anglicare Victoria program azért erre a korosztályra koncentrált, mert a négy év alatt alapvető változások következnek be a gyerekek személyiségében, valamint alapvető ismereteket sajátítanak el, amelyek egész életükre kihatnak: olvasás, számolás, kapcsolatteremtés, önkép, a saját élet irányítása terén.

9-10 éves korukban a gyerekek fejlődése inkább emocionális, és sokban függ a szülőktől. A 11-12 éveseknél a test, a kognitív és emocionális jellemzők tekintetében alapvető változást hoz az iskolai közösség változása (a hat osztályos rendszerben a felsőbb osztályba, vagy más iskolába lépés), ami növelheti az addigi kockázati faktorokat. Mindezek miatt különös figyelmet fordítanak a kiemelt kockázatú fiatalokúra és gyermekekre. A kiemelt kockázatok között a korai anyai stresszt, az elszorított erőszakot és a rossz nevelést elemezték.

A program azért a fiúkra koncentrált, mert sok anya azzal a panasszal fordult hozzájuk, hogy fiúgyermekük súlyos viselkedési problémákkal küzd otthon és az iskolában. Néhányan korai droghasználatról is beszámoltak. Az elmúlt évtizedben publikált tanulmányok és kutatások is azt támasztják alá, hogy a férfi / fiú erőszak fejlődési sajátosságokkal is magyarázható, továbbá a családon belüli (inter-generációs) erőszak ismétlődésének prevenciója szempontjából a fiúknak kiemelt figyelmet kell kapniuk. Ehhez járul a népszerű nevelési kézikönyvek alaptétele is, miszerint a fiúk felnevelése különösen fontos, a figyelem középpontjában áll. Tény, hogy az iskolai környezet relatíve elnőiesedett, a súlyos bűncselekményeket elkövető fiatalok (például az iskolai lövöldözéseket elkövetők) szankcionálásának kérdése is sajnos egyre gyakrabban kerül előtérbe.

A tanulmányok többsége szerint a probléma hátterében az elnyomó, elfojtó férfiszocializáció, az apa vagy más férfi minta / modell hiánya, valamint az anyák azon nevelési problémája áll, miszerint a fiúk „fiús magatartása” és agresszivitása között különbséget tegyen.

KOCKÁZATI FAKTOROK FIÚKNÁL	POZITÍV FAKTOROK FIÚKNÁL
társas kapcsolatok hiánya; a személye elleni erőszak tapasztalata; problémás személyiség	szeret tanulni, és részt vesz új programokban
időnként elveszíti a kontrollt maga felett, és dühbe gurul, ha azt mondják neki, hogy „nem”	képes gondolkodni és vitatkozni a dolgokon, amikor lenyugodott; szeret olvasni és meg akar tanulni új stratégiákat
nem érdekli az iskola; erőszakosan viselkedik; nincsenek barátai, ismerősei; a családja elszigetelten él, kevés barátjuk van; súlyos fizikai, lelki és szexuális bántalmazásnak van kitéve	humorérzék; jól ki tudja fejezni a szükségleteit és az érzelmeit; könnyen csatlakozik mások elfoglaltságaihoz
zavarba jön és dadogni kezd, ha dühbe gurul; a fejlődésben lemarad kortársaitól; mindenkitől elszigetelődik, az anyját kivéve	szereti, ha jónak tartják és szeretik; képes beszélni az érzéseiről, barátságos, segítőkész
alkohol, marihuána fogyasztás; alsó tagozatban megbukik valamilyen tantárgyból	szeret valamilyen hangszeren játszani (gitár stb.); intellektuálisan fejlett, bár alulmotivált az iskolában
öngyilkossági fantáziái vannak, depressziós, önvessző és másoknak is sérülést okozhat	igazi társas lény, élvezi az iskolát, jó kognitív képességei vannak, rendszeresen pozitív kapcsolatban áll a családjával, bizalmi kapcsolatot épít ki más felnőttekkel és az ismerősei barátaival
agresszió, sérelem okozása önmagának, iskolai problémák, depresszió	szeretnivaló, segítőkész, kooperatív, jó humorérzéke van
instabil környezet, szellemi visszamaradottság / enyhe fogyatékoság, magatartási zavarok	szeret segíteni másoknak, szereti a zenét, a sportokat és a lovakat
fizikai bántalmazás, családi támogatás hiánya, társas izoláció, ösztönző családi környezet hiánya	rendszeres aktivitás és szabadidős programok, energikusság, felelősség másokért
kábítószerfogyasztás, gyenge iskolai eredmények	barátságos, érett, boldog, vicces, nagyon odafigyel másokra
szexualizált és agresszív viselkedés, szellemi elmaradottság	szereti a kihívásokat, művészlélek, kreatív, szoros kapcsolatban áll az anyjával, segítőkész
alacsony önbecsülés, szegényes társas kapcsolatok, identitás problémák, düh, impulzivitás	kreativitás, kedvesség, humorérzék, jó beszédesség, jó iskolai magatartás, ki tudja fejezni a szükségleteit

A szolgálatok válasza a fenti problémákra egyrészt a gyermekre, másrészt a családra vagy egy szélesebb társadalmi környezetre fókuszálnak. A rövid távú segítségnyújtás azon családok számára elérhető, akik általában probléma nélkül élnek, és csak időlegesen kerültek krízisbe, míg azok a családok, akik számos problémával küzdenek, hosszú távú segítséget vehetnek igénybe. A holisztikus szemléletnek megfelelően a támogató segítségnyújtás és az intervenció egyaránt fontos, mind a gyermek szükséglete, mind az életkörülményeik figyelmet érdemelnek. A szolgálatok segítségnyújtása hatékonyabb, ha a gyermekre és szüleinek egyaránt odafigyel, mint ha külön-külön foglalkozna velük. A strukturális képességfejlesztő csoporttréningek az interakciók különböző módjait modellezik, s így hatékonyabban csökkentik a magatartási / viselkedési problémák, és az iskolai teljesítmény problémák kockázatait. A holisztikus szemléletnek a kortárs csoport támogatása is integrált része.

Az anyák számára szerveztek olyan csoportokat is, amelyek a nemi szerepek közötti különbségekre koncentráltak. Külön csoportba járhattak azok az anyák, akiknek 12 éves gyerekük volt, és azok, akiknek fia különösen erőszakos. Ezekben a csoportokban a résztvevők a jó megoldásokra koncentrálnak, a masculin és feminin szerepek közötti eligazodást segítik – a nevelésben is. Ez a program azért is egyedülálló, mert eddig ugyan kiemelt figyelmet fordítottak a fiúk szükségleteire, a beavatkozás fő iránya azonban a korai (a mind korábbi) gyermekkor volt, nem pedig a korai serdülőkor (9-12 év).

A SEGÍTŐ SZOLGÁLATOK GYENGESÉGEI ÉS LEHETŐSÉGEI:

- Gyengeségek** (noha a statisztikák szerint a szolgálatok munkatársai elégedettek vagy nagyon elégedettek a nyújtott segítséggel):
- a munkavállalók képzése elégtelen, és ezért a beavatkozási gyakorlatuk gyakran hibás
 - a gyermekvédelmi szolgálatok frusztrációja a gyakori késedelmes beavatkozás miatt
 - az elérhető segítségek és szolgál-

- latok lehetőségének és igénybevételenek rendje szigorú, nem flexibilis*
- *elégtelen az iskolai támogatások és beavatkozások lehetősége*
 - *az erőszak korai megelőzésére alkalmazott beavatkozási és elterelési módszerek sikertelensége*

A szolgáltatások címzettjei és a munkatársak is nagyobb meglepéssel nyilatkoztak az ún. otthoni gondoskodásról / beavatkozásokról, mivel ezeknél jobban "személyre szabott" a választott segítségnyújtás, a címzettek könnyebben hozzájutnak, a család szükségleteire rövidebb idő alatt tudnak reagálni, és egy jó szervezeten belüli és szervezetek közötti együttműködés a beavatkozás minőségét is jelentősen megnöveli.

Az otthoni gondoskodás kifejezést azon gyermekotthoni gondoskodás helyett is használják, amikor a gyer-

mekek rendszeresen (általában havonta) egy hétvégét a szülőktől távol töltönek, és természetesen azokban az esetekben is, amikor tartósan kiemelik a családjukból a gyermekeket.

Mind ezek alapján az alábbi ajánlások tehetőek a vizsgált (9-12 év közötti) fiúk problémáinak megoldása érdekében:

- 1. A gyakorlat tekintetében**
- az iskolai kapcsolatokon, kortárs csoporton és esetleges mentorokon keresztül az egyéni és szociális fejlődés megerősítése;
 - az önbecsülés és önértékelés fejlesztése az érdeklődési kör, tehetség feltárásával és kielégítésével;
 - a fiúk, szülei és gondozók számára egyértelmű és hatékony érzelmenevelési és kontroll stratégiák kidolgozása;

a fiúk fejlődési szükségletei	kognitív	erkölcsi	emocionális	viselkedési	társas
általános megnyilvánulási, viselkedési nehézségek	FEJLŐDÉSI ZAVAR				
általános reagálás	abúzus / elhanyagolás / családi krízis / fiúk viselkedése / a fiúk vagy szülei alkalmatlansága / szülők izolációja				
a segítségnyújtás résztvevői	gyermekvédelem / fogyatékosügyi szolgálatok / szülők / iskolák				
segítség	fiúk / szülők – családok / gondozók				
főbb segítség típusok	csoportmunka	családi esetfeldolgozások tanácsadás	gondozás		
gyakorlati segítségnyújtás	baráti támogatás és anyagi segítségnyújtás	oktatás és képességfejlesztés, gyakorlati és elméleti tanácsadás	azonnali és hosszú távú		
fejlődési célok (fiúknak)	megerősítés – informálás – kapcsolatteremtés – támogatás – gondoskodás – pótlólagos erőforrás teremtés				
	jobb részvétel az oktatásban				
	kompetencia gyakorlatok				
	rekreáció / érdek kifejezés				
	pozitív baráti kapcsolatok				
	idősebb férfi szerepmódel meghatározása				
	biztonságos identitás és jövő kialakítása				

- a gyermek fejlődéstörténetének rögzítése és hozzáférhetővé tétele a gondviselők számára;

- a szolgálatok munkatársainak fejlődése, érzékenyebbé válása a gyermek interjúkészítés, tanácsadás, nemi szerepekre érzékeny megközelítések elsajátítása területén.

2. A programok tekintetében

- a családi tanácsadás frontvonalára "ki-

kerül a nyilvánosság elé", a nevelési tanácsadás csoportmunka keretében zajlik, iskolai jelenlét (csoportmunkák a viselkedési és érzelmi zavarok kezelésére);

- a hosszú távú segítő munka kombinálása rövid távú beavatkozásokkal és programokkal;

- a gyerekek és szüleik együttes kezelése - a programok holisztikus szemléletűek

- a segítő "programcsomagok" rugalmas összetételűek, egyaránt alkalmasak a

fokozott kockázatú vagy komplex szükségletű gyermekek és szüleik igényeinek kielégítésére;

- kapcsolat erősítése az oktatási intézményekkel, valamint a mentori programok fejlesztése.

1. Lynda Campbell – Margaret Kertesz: *Boys aged 9-12 years using the services of Anglicare Victoria In: Children Australia Vol.28, Number 3, 2003* cikke alapján Gyurkó Szilvia ismertetése.

Kisebbségi jogok – emberi jogok?

A jogállamból kihullott ember.

■ A CIGÁNYSÁG TÁRSADALMI ELESETTSÉGÉNEK ÉS MEGALÁZOTTSÁGÁNAK ÁBRÁZOLÁSA ADY ENDRE RÉPAKAPÁLÁS CÍMŰ NOVELLÁJÁBAN

„Az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak.”

(István király Intelmei)

„Az ötezer holdas Batáry-tanyán dolgoztak napi harminc krajcárért a leányok. Répát kapáltak, s daloltak, mert május volt, mikor is bizsergni szokott a fiatal vér. ... A leányok előtt Jusztina szorgoskodott. Ugyanő kezdte az új nótát, ha a régit már befejezték egy-két sóhajjal a leányok. ... Leghátul pedig a két cigányleány kapált: Petyka és Juliska. Ők nem daloltak. Velük nem álltak szóba a többi leányok. Holott ők is harminc krajcárt kaptak a kapálásért.... Déiben két deressel megérkezett az öreg Batáry. ... Elballagott az ebédlő leányokhoz. ...

- Hát mi újság van, Jusztina?

- A két cigánylánnyal van sok bajunk, méltóságos úr.

A méltóságos úr újra kiáltott:

- Hé, cigányleányok! Hogyishívják. Igen. Petyka, Juliska!

Jön a két cigányleány lomhán az öreg Batáry elé. Láthatóan el voltak csigázva. Nekik illet és kellett legszaporábban dolgozniok. ...

- Hát mi a panasz ezek ellen?

Jusztina méltatlankodva, latoló fontossággal válaszolta:

- Ezek a cigányok a mi korsónkból akarnak inni.

Batáry Tamás a két cigánylánnyra nézett, s álméltkodott:

- Ah, ah. Igaz ez, Petyka?

Petyka volt az idősebb és bátrabb, s mivel őhöz szólt a méltóságos úr, hát ő válaszolt:

- Igaz. Mi mind leányok vagyunk. Mind harminc krajcárt

kapunk naponként. A mi szánk is van olyan tiszta, mint az övék. És nekünk falu csúfjára külön korsót hoznak. Azért sem kell. Mi az ő korsójukból akarunk inni.

Batáry Tamás vakarta a fejét. Magához intette az ispánkát.

- Ispán úr, hozzanak ide minden reggel négy-öt korsó vizet. Hadd válogassanak a leányok.

Petyka szemtelen hirtelenséggel vágott közbe:

- Az nem ér semmit, méltóságos úr. Mi abból a korsóból akarunk inni, amiből a többiek isznak.

Jusztina gúnyosan hahotázott, s a méltóságos úr gondolkozott. Ilyen két szép leány. Ezeknek ő mindent parancsolhatna. És ezek mindig eljönnek napszámba harminc krajcárért. De a többiek többen vannak. Azokra még nagyobb szükség van. Itt nem lesz jó ítékezni."

Többség, kisebbség? Melyik primátusa érvényesüljön? Itt nem egyszerűen a kisebbségi jogokról van szó, hanem a rasszizmus kérdése is előtérbe kerül.

Ady novellájának témája a Batáry-tanyán dolgozó két cigánylány, Petyka és Juliska kitaszítottasága, megaláztatása. A répakapáló leányok - bőrszínüktől függetlenül - a XX. század elején, a társadalom periferiáján élnek. Ugyanolyan körülmények között laknak, ugyanúgy, ugyanannyiért dolgoznak:

"Mi mind leányok vagyunk. Mind harminc krajcárt kapunk naponként. A mi szánk is van olyan tiszta, mint az övék."

Látszólag tehát nincs különbség közöttük. És mégis: magyar leányok-cigányleányok. Két külön világgként áll szemben egymással a cigány és a magyar. Micsoda óriási szakadék tátong a kettő között! Ady a répakapáló magyar lányokat nem ítéli el. Novellái egy részében megjelenik a nemzetiségek között fennálló ellentét. Ady szerint ennek gyökerei a múltban kereshetők. Nemcsak Ady korában aktuális kérdés ez, hanem napjainkban is, az Európai Unióhoz való csatlakozás előestéjén. Pedig számos egyezmény, jogszabály deklarálja, bőrre, fajtára, vallásra, stb. tekintet nélkül, hogy minden ember egyenlő.

Milyen egyezményekről van itt szó?

• **New York-i Egyezmény:**

A New Yorkban, 1965. december 21-én elfogadott egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szól. A 4. Cikk a./ pontja szerint a részes államok 'törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűségekre vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai megkülönböztetésre való izgatást, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve'. A részes államok a b./ pont alapján 'törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propaganda-tevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdítja, vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik'. A New York-i Egyezményt Magyarország az 1969. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdette.

• **Egyezségokmány:**

az ENSZ Közgyűlése a XXI. ülészakán, 1966. december 16-án fogadta el a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. A 19. Cikk 3./ pontja szerint a véleménynyilvánításhoz kapcsolódó jogok gyakorlása korlátozható. A 20. Cikk 2./ pontja pedig kimondja, hogy 'törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat'. Az Egyezségokmányt Magyarország az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdette.

• **Emberi Jogok Európai Egyezménye:**

Rómában, 1950. november 4-én fogadták el az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezményt. A 10. Cikk 2./ pontja kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának joga korlátozható. A 14. Cikk szerint az 'Egyezményben meghatározott jogok és szabadságjogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani'. A 17. Cikk szerint "az Egyezmény

egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul". Az Emberi Jogok Európai Egyezményét Magyarország 1993-ban a XXXI. törvénnyel hirdette ki.

• **Számítástechnikai bűnözésről szóló Egyezmény:**

Az Európa Tanács dokumentuma a számítástechnikai rendszerek útján megvalósított rasszista és idegengyűlölő cselekmények büntetendővé nyilvánításáról a Kiegészítő Jegyzőkönyv szól. Még nem lépett hatályba, hazánk aláírása is hiányzik, annak ellenére, hogy ez az egyetlen olyan egyezmény, amelynek az aláírására először Budapesten kerülhetett sor, 2002. november 23-án. Eddig harminc állam írta alá. A Kiegészítő Jegyzőkönyv kimondja, hogy büntetni kell a rasszista és idegengyűlölő céllal elkövetett fenyegető és sértő megnyilvánulásokat, az erre vonatkozó anyagok terjesztőit. A belső jogban bűncselekményként kell szabályozni a népiirtás és az emberiség elleni bűncselekmények tagadásának, igazolásának, illetőleg azok jelentéktelen színben való feltüntetésének a meghatározását.

• **Európai Egyezmény:**

Az Európa Tanács egyezményei közé tartozik az 1985. augusztus 19-én létrejött Európai Egyezmény, amely a sporteseményeken, különösen a labdarúgó mérkőzéseken megnyilvánuló nézői erőszakról és a nem megfelelő viselkedésről szól. A dokumentumot aláíró államok vállalják, hogy az alkotmányos rendelkezések keretein belül megteszik a szükséges intézkedéseket a labdarúgó mérkőzések nézői részéről megnyilvánuló erőszak megelőzése céljából. Magyarország ezt az egyezményt már 1990. április 18-án aláírta, de még nem hirdette ki. Belső jogforrása tehát nem vált.

• **Kerethatározat-tervezet:**

Az Európai Unió Bizottsága 2001-ben készítette elő. Célja: a rasszizmussal és az idegengyűlölettel szembeni hatékonyabb európai fellépés elősegítése. A tervezet első tárgyalására 2002. november 28-án, a másodikra pedig 2003. február 26-27-én került sor. Az EU-n belüli tagállamok egyre inkább sérelmezik, hogy az Unió olyan szinten kíván beleszólni a tagállamok bel-

ügyeibe, amely az eredeti szerződés értelmében nem megengedhető. Ebben a kérdésben eddig még megegyezés nem született. Amennyiben sikerül úgy átfogalmazni a kerethatározat-tervezetének szövegét, hogy azt a tagállamok megfelelőnek tartják, és az idegengyűlölettel szembeni közös fellépésről szóló kerethatározat létrejön, akkor ez az EU Szerződés 34. Cikke alapján hazánkat is kötelezi.

• **Európai Unió Alkotmányáról szóló tervezet:**

Az Európai Unió Európai Tanácsa a 2003. június 20-i Theszaloniki Ülésére készítette elő. A tervezet második részének Preambuluma szerint a charta "megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Európai Egyezményből..., valamint...az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából következnek".

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében említett 14. cikk kapcsán fontos megemlítenem, hogy az ott szabályozott diszkrimináció tilalma nem a közösségek jogait védi, hanem az egyes emberét. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy csak az egyén fordulhat kérelemmel Strasbourghoz. Ha több személy sérelméről van szó, és ezek egy közösséghez tartoznak, akkor sem megengedett az actio popularis, vagyis minden egyes személynek sértettnek kell lennie. Az Egyezményben egyébként nincs általános kötelezettség a diszkriminációs tilalomra. Ehelyett a 14. cikkben biztosított védelem az Egyezményben található egyéb alapjogok kiegészítője. Ez pedig azt jelenti, hogy önmagában nem áll meg.

Ment-é a deklarációk által a világ elébb? Mert mit ér az egyezmény, ha a hétköznapok valóságában az eszme elv marad, s a jogállamiságon belül olykor-olykor még a dzsungel törvénye érvényesül? Miért utáljuk a másságot, miért teszünk különbséget ember és ember között? Honnan vesszük a jogot és a bátorságot, hogy egyeseket kiközösítsünk?

A két világháború között, 1931. július 17-én, Budapesten, egy városi határozat kimondta, hogy a magyar törvények szerint minden ember egyenlő, és mindenkinek egyenlő jogai vannak. Deklarálta továbbá, hogy "a Gellért hullámfürdőben a néger is fürödhet, mert a magyar törvények nem tesznek különbséget ember és ember között, hanem mindenki számára teljesen egyenlő jogokat biztosítanak. A szomorú csak az, hogy ennek a kijelentésére és hatósági leszögezésére szükség volt. A szomorú csak az, hogy 1931-ben Budapesten olyan dolgok történhetnek, amelyek miatt olyan régi igazságokat kell hatóságilag újra felfedezni, hogy a négernek is szabad fürödni, és hogy az embereknek Európában, színre való tekintet nélkül, egyenlő jogaik vannak" - írta Bálint György még Hitler hatalomra jutása előtt két évvel. "A kínos ügy, mint ismeretes, lényegében az, hogy dr. Ramon Costello kubai néger orvos eljött Budapestre, mert több, külföldre küldött propagandafüzetben olvasta, hogy Budapest fürdőváros. A néger orvos tanulmányozni akarta Budapest világhírű fürdőit, és ezért jegyet váltott a leghíresebb pesti für-

dőbe, a Hullámba. Nagyon meleg volt, sokan voltak a fürdőben, és a hullámok, a kitűnő villanyerőre berendezett hullámok lelkesen, költséget és fáradságot nem kímélve, fajra, felekezetre, nemzetiségre, korra, nemre és családi állapotra tekintet nélkül hűsítették, sőt üdítették a jelenlévőket. A néger orvos úgy gondolta, hogy az oly sokat tapasztalt és látott hullámoknak egészen mindegy, hogy fehér vagy fekete testeket ringatnak-e. Elkezdett hát üdülni, és már éppen örülni akart a kitűnő pesti fürdőnek, már éppen arra gondolt, hogy Pest mégiscsak szép fürdőváros - amikor odalépett a víz partjához néhány úr, és intett neki, hogy jöjjön ki. Kijött a partra, és az urak itt közölték vele, hogy nagyon sajnálják, nekik az egész izé nagyon kellemetlen, de hát, tekintettel arra, hogy a Hullámban amerikaiak is fürödnek, és az amerikaiak nem szeretik a négereket, udvariasan felszólítják, hogy távozzék...A fürdőigazgatóság azzal védekezett, hogy ...miután négerből csak egy van, amerikaiból pedig sok, fel kell áldozniuk a néget."

Bálint György írásában csakúgy, mint Ady novellájában, a többség-kisebbség kérdése merül fel. A kubai orvos hullámjogosultságát a fővárosi döntés megadta, vállalva annak kockázatát, hogy az amerikai vendégeket elveszítik.

Ady Batáry Tamása elodázta a döntést. Inkább "felült a kocsi-jába, s elhajtattott...A leányok munkába fogtak. A két cigányleány a szélen kapált. A leányok még csak egy seregbe se akartak velük állni. Egyébként izzadtak, szenvedtek, de daloltak a leányok...Petyka és Juliska majd meghaltak a szomjúságtól...Akármilyen szomjasak voltak, nem akartak a külön korszóhoz nyúlni. Ők is a Batáry Tamás napszámosai. Ők is leányok és fiatalok. A többi leányok pedig korszójukat elrejtették egy közeli füzesben. És daloltak. És kacagták a cigányleányok keserűségét. Mind koldusok voltak... De gőgösek voltak, és ez jól esett nekik. Vasárnaponként alázatosan kullogtak be a napszámukért a Batáry-kastélyba. De akkor is különvála mentek. Sohasem a cigányleányokkal együtt. Ez esetben úgy volt, hogy a leányok be se mennek a faluba, mert már reggel ötörk ügyis munkába kell állni. És a falu messze van. És olyan szép, nyáriás az éjszaka. Petyka és Juliska persze külön csináltak maguknak éji szállást. Messze a többi leányoktól. Ők nem nótáztak, de aludni nem tudtak. Már késő volt, s csendes minden. Éjfél lehetett, s megszólalt Petyka:

- Gyere Juliska.

Lábujjhegyen megindultak a füzes felé. Csöndben, óvatosan, sokáig keresgéltek. Végre megtalálták a korszót. Be volt pólyázva zöld sással. Petyka óvatosan lehántotta a sást. Fölkapta a korszót, s ivott. Mintha nem petyhüdt víz volna, hanem az élet, a boldogság, az álmok beteljesülése: úgy itta.

- Igyál, Juliska.

És Juliska is ivott. Áhítatosan, sokat. Azután ismét bepólyálták a korszót, holott víz alig volt már benne. Reggel pedig mentek a korszóhoz a többi leányok. Vihogva mondták egymásnak:

- Nem nyúlt hozzá senki. Ebből nem iszik ám cigány.

És boldog arccal vették föl a kapát, hogy harminc krajcárért dolgozzanak a méltóságos Batáryak üdvére. És a cigányleányok is boldogok voltak már e napon. És így folyik ám a répakapálás a szép Magyarországon."

Az éj leple alatt titokban minden megoldódott. Sem a többségi,

sem a kisebbségi jogok nem sérültek. A cigánylányok kiszolgáltatottsága, megalázottsága vajon ezzel véget ért? Természetesen nem, de az emberi méltóság megérdemelt helyére került akkor éjjel, 1906-ban.

Miért ez a kirekesztettség az egyes ember szintjén? Buckhardt szerint a reneszánsz embere még előítéletek nélkül szemlélte a világot. A modern kornak embere a felvilágosodás régi világképét már nem tudja használni többé, és újat sem tud teremteni helyette. Nem lát tisztán, mert bekötik a szemét azok a meggyőződés-hulladékok, amelyek vallási vagy más előítéletek formájában jelentkeznek. Ezek az ún. kasztelfogultságok annál jobban gátolják a reneszánsz paradigma újrafelfedezésében, minél modernebb köntösbe öltöznek.

Miért ez a kirekesztettség az egyes közösségek szintjén? A rend nevében, de sohasem az érdekében, erősen hierarchizált vallási és nem vallási közösségek épülnek. Ezek a nem oda való egyéneket kiközösítik, tagjaikat pedig az előítéletek béklyóiba verik. A "Ki a magyar, mi a magyar?" tetszetős kérdései mögött meghúzódó indulatok nagyon gyakran a nacionalizmus vagy inkább a sovinizmus eszméiben tükröződnek, s szállnak apáról fiúra. A liberalizmus eszméje üres kosár, ami tele van megvalósulatlan jelszavakkal. A nemzetközi egyezmények fennkölt gondolatai eszmék csupán, és az utcán éppoly megbízhatatlanok, mint az egyén legbelső érzelmei.

Ady novellája után két évvel, a Nyugat folyóiratban, egy izgalmas büntető per kapcsán ismét felvetődik a cigányprobléma. "Fajták dolgában nehéz igazságot tenni - annál nehezebb, mert azt sem tudni bizonyosan, vannak-e fajták a világon? A tudomány igen kéteskedik ez iránt, de a józan ész, mely a tudományt, a gyakorlat, mely az elméletet olyanformán nézi le, mint ahogy a parasztkölykek röhögik ki a falujukon átkocsikázó városit: a durva tapasztalás megállapít bizonyos durva különbségeket, és tagadhatatlan, hogy nagyjából meg lehet különböztetni teszem azt az átlagos angolszászt az átlagos indiánustól. Hogy ez a különbség jogot ad-e az európai kalózok, eretnekek és sikkasztók elkeveredett utódainak, hogy az indiánussal másodrendű állampolgár gyanánt bánjanak, az persze más kérdés - de megteszik."

A cigány embert is másodrendű állampolgárként kezelik annak ellenére, hogy a magyar cigányság évszázadok óta együtt él a magyarsággal. Van közös nemzeti kultúránk, és van közös történelmünk. Oly gyakran idézzük fel István király szellemét, amikor az egységes magyarságról érvelünk! Első királyunk más elveket is vallott. Idézzük fel azokat is, hogy teljes képet kapjunk Szent Istvánról:

"A vendégek s a jövevények akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőséggé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk külön-külön tájakról. Róma bizony még ma is szolga volna, ha Aeneas sarjai nem teszik szabaddá. Mert amiként külön-külön tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy külön-külön nyelvet és szokást, külön-külön példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és

esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakaratóan gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szét szórni, amit összegyűjtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod. Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsd országodat, hogy koronádat az emberek nagyságosnak tartsák."

Az első világháború második évében papírra vetett Tömörkény-novella, ha csak egy rövid időre is, de megoldást talál: az ember, apránként abba a belegyőződésbe jut, hogy csak úgy első tekintetre is meg tudja mondani, hogy melyik ember micsoda, honnan való, milyen nyelvet beszél, milyen formában tiszteli az Istent, mely tájon tesz az elődök sírhalmára koszorút. Mikor ezután így az egész nemzet, mint most is, belegubózik a katonaruhába, akkor lehet látni, hogy ebben az észjárásban nem sok igazság tartózkodik. Az uniformis, vagy amiként mifelénk régen mondani szokás volt, a formaruha, egyformává teszi az embereket. Nyakig egyformák, csak a fejek maradnak kint a formaruhából...Mert akkor egyformák vagyunk. Ejnye, de nemzet vagyunk..."

Összeköt minket a történelem, az élet és a halál. De összeköt minket a dal, még akkor is, ha ettől idegenkedünk. Mert igaza van Kosztolányinak, amikor azt írja, hogy a nóta elkísér bennünket egész életünkben, "bölcsonktól koporsónkig...Figyelhetünk rájuk elandalodva vagy undorodva, mindegy: öntudatosan, öntudatlanul bennünk szunnyadnak. Köröttünk vannak ezek a nóták, a levegővel szívjuk magunkba. Majdnem azt merném állítani, hogy amint az ókori görögséget egy érzelmi és egy szellemi közösségbe forrasztották azok a dalok, melyeket rapszódjaik énekeltek Akhilleuszról és Hektórról, vagy a finnséget már évszázadokkal ezelőtt összekovácsolták a Kalevala akkor még töredékesen kóválygó versei, azonképpen minket is végzetesen egybefűznek cigánynótáink, és egységet teremtenek közöttünk, akik egyébként oly kevésben tudunk megegyezni."

Az etnikai származás olyan tulajdonsága az embernek, amin nem tud változtatni. Egyfelől így kell elfogadnia magát, másfelől viszont ezt mindenkinek tiszteletben kell tartania. Tudomásul kell vennünk, hogy különbözőek, de mégis egyenlők vagyunk.

Bőrszínünktől függetlenül. Az emberek egészséges együttélése azon alapszik, hogy békében, nyugalomban tudnak együtt élni egymás mellett. Aki ezt a békét megkérdőjelezi, az a közönség közötti jó viszony felbontására törekszik. Itt eljutottunk a büntetőjog világába: ez a magatartás már társadalomra veszélyes cselekedetnek számít.

Ezekről a gondolatokról egy nem olyan régen hallott előadás intelmei jutnak eszembe, ahol az előadó, Márki Zoltán, Abraham Lincolnt idézte, és a bőrszínnel kapcsolatos ellentmondásokra hívta fel a hallgatóság figyelmét. A fehér emberek a történelem folyamán azért tették rabszolgákká a feketéket, mert ez utóbbiak bőrszíne sötétebb. Ha elfogadjuk azt a logikát, hogy a bőrszín a meghatározó, akkor saját csapdánkba eshetünk. Mert minden fehér bőrű embernél van még fehérebb bőrű, aki ennek a logikának az alapján szintén rabszolgájává teheti a nála kevésbé fehér bőrű embertársát. Minden európai emberhez képest van még európaibb, minden árjához képest van még árjább. Vagy mindez mégsem a szín kérdése? Talán azért van, mert a fehérek, az európaiak, az árják, a zöldkabátosok - de nevezhetjük őket biciklistáknak is - okosabbak, mint a nem európaiak? Ez a logika Lincoln szerint megint csak zsákutcát jelent. Hiszen egy ember, aki okosnak tartja magát, és ezért igaz le másokat, mit tesz akkor, ha nála okosabb emberrel találkozik?

Sajnos, mi emberek, gyakran törjük azon a fejünket, hogyan okozunk bajt a másoknak. Ha ez a sérelemokozás testi sértést is jelent, akkor a büntetőjog pajzsa működésbe lép. A szöbün viszont az esetek többségében nem bűncselekmény: a becsület-sértés, a rágalmazás igen, a gyűlöletbeszéd önmagában nem. Hegedűs Lóránt esetében, pl. jogerős felmentő ítélet született. Marad tehát a másik rágalmazása, gyalázása, gúnyolása. A gyűlölet körülöttünk olyan leleményes, hogy a félelem újra felüti fejét. Riadt képzetek duzzasztják és növelik a bajokat. Ezt csak

a kiközösítettek érhetik. Olyanok, akik már átéltek hasonló élményeket. S erről eszembe jut Rózsika. Vajon mi lehet vele? Cigányként, kiközösítésként hogyan képes megbirkózni azzal a szeretetlenséggel, amely a XXI. század hajnalán körülveszi?

Rózsikát a hetvenes évek közepén ismertem meg. Még három éves sem volt. Édesanyám egy gyermekvárosban talált rá. Akkori kapcsolatainak köszönhetően, nem hivatalosan, a kislány a hétvégéket és a szüneteket nálunk tölthette, egészen addig, ameddig örökbe nem fogadták.

Rózsika fekete hajú, fekete szemű, kreol bőrű kislány volt. Ha néha mosolygott - a kétévesen átélt tragédia után ritkán volt rá oka -, nem villantak meg kicsi fehér tejfogai. Nem voltak ugyanis elől fogai. Az apja, amikor egy baltával, a kislány szeme látára megölte Rózsika édesanyját és az összes hozzátartozóját, egy eltévedt suhintás a gyermek lábát is eltörte, fogait kiverte. Fél éven keresztül idegösszeroppanással kezelték.

A tragédia után majdnem egy évvel találkoztam vele először. Még én is gyerek voltam, 15 éves tinédzser. Ma is emlékszem azokra az éjszakákra, amikor Rózsika sírva felriadt, és kétségbeesetten kiabálta: „Jön a bolond bácsi, nem akarom!” Nem tudta, hogy édesanyja gyilkosa valójában a vér szerinti apja volt. Csecsemő volt még, amikor a szülei elváltak, és édesanyja újra férjhez ment.

Rózsika három évig lehetett a testvérem. Egyik hétvégén már nem hozhattuk haza, mert titkosan örökbe fogadták. (Édesanyám nem fogadhatta örökbe, mert már majdnem 50 éves volt. Tiltották a szabályok.) Azóta sem tudunk róla semmit. Nem tudhatjuk a nevét, a címét. Nem találkozhattunk vele soha többé.

Gyakran eszembe jut. Most is, Ady novellája kapcsán. Mi lehet vele? Vajon ihat-e egy korsóból a magyar lányokkal?

Kiss Anna

■ NŐK ÉS FÉRFIAK A SEGÍTŐ SZAKMÁKBAN: KÉSZSÉGFEJLESZTŐ TRÉNING

A Mágnes Alapítvány az Érett Személyiségért három napos (30 órás) intenzív továbbképzési programot indít a fenti címmel. A tréning témái: a nemek közti hasonlóságok és különbségek; női és férfi szerepek; nők és férfiak együttműködése a munkahelyen.

A programot az Országos Szociális és Gyermekvédelmi Továbbképzési és Szakvizsga Bizottság akkreditálta a személyes gondoskodást végző személyek részére, és 35 pontot ítél meg elvégzőiknek. Természetesen bármely más területről is szívesen látunk jelentkezőket, akiknek nincs szándékukban továbbképzési pontokat szerezni.

• Ebben az akadémiai évben két tréninget tartunk Budapesten: az egyiket 2003. november 25-27. között, a másikat 2004. április 27-29. között.

A tréningek programjának kidolgozói és a 16-20 fős csoportok vezetői: dr. Aczél Katalin és dr. Rudas János

Ha komolyan érdeklő a részvétel, akkor minden kötelezettség nélkül jelezze ezt az 1-206-0829 vagy az 1-212-6795 telefonon/üzetrögzítőn/faxon, illetve a aczal.katalin@posta.net vagy a rudasj@freestart.hu e-mailen. Ez esetben írásos tájékoztatót és jelentkezési lapot küldünk az ön címére.

ERŐSZAKMENTES KOMMUNIKÁCIÓ

■ AVAGY AZ EGYÜTTÉRZÉS NYELVE

Egy hathatós módszer az együttérzésen alapuló kapcsolatok kialakítására és fenntartására. Segít megelőzni és megoldani a konfliktusokat, valamint lehetőséget nyújt megfelelő cselekvési program kialakítására.

A programokat vezeti:

• **Rambala Éva**

a Nemzetközi Erőszakmentes Kommunikációs Központ által akkreditált tréner

Helyszín:

Budapest Főváros Önkormányzatának Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat
Bp. VIII. Alföldi u. 9-13.

A programon való részvétel ingyenes

• *Létszám: 6-25 fő*

Február 18. szerda 9.00-13.00

Hogyan segítheti az Erőszakmentes kommunikáció modellje a belső harmóniánk fenntartását.

Március 16. kedd 9.00-13.00

A düh átalakítása életet szolgáló energiává

Április 14. szerda 9.00-13.00

Empátia önmagunkkal és másokkal

Május 6. csütörtök 9.00-13.00

Hogyan kezeljük konfliktusainkat a munkahelyünkön.

Június 3. csütörtök 9.00-13.00

Hogyan kezeljük konfliktusainkat a gyerekekkel.

Ugyenezen a napokon 14.00-17.00

haladó csoport.

Változás lehetséges,

erről csak az előre bejelentkezetteket tudjuk értesíteni.

Változás lehetséges, kérjük jelezze részvételi szándékát, hogy értesíthessük, ha az időpont változott.

Jelentkezés:

• **OLLÉ ÁGOTÁNÁL, 32 32 944**

• **Az Erőszakmentes kommunikáció két fő része:**

- *Önmagam kifejezése egyértelműen és őszintén, anélkül, hogy bárkit is vádolnánk vagy kritizálnánk,*
- *Empátiával meghallani a másikat, függetlenül attól, hogyan fejezi ki önmagát.*

A képzés során a módszer megismerése mellett minden résztvevőnek lehetősége nyílik próbálkozást tenni saját konfliktusainak békés rendezésére.

A modell értékét emeli, hogy hatékonysága független attól, hogy partnerünk ismeri-e, vagy gyakorlott-e alkalmazásában.

■ **AZ ALÁBBI KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSÉBEN NYÚJT SEGÍTSÉGET**

- *Hogyan motiváljuk a diákokat megfélemlítés, büntudatkeltés és megszegnyítés nélkül.*
- *Hogyan lehet a demokratikus értékeket, a toleranciát, az együttműködést és a harmóniát megalapozni, fejleszteni.*
- *Konfliktusainkat oly módon tudjuk megoldani, hogy az erősítse a kölcsönös bizalmat és egymás megértését.*
- *Hogyan mondjunk NEM-et tiszteletteljesen és visszautasítás nélkül.*
- *A teljesítményt úgy értékeljük, hogy azzal ne elnyomjunk, hanem növekedésre és tanulásra buzdítsunk.*
- *Képesek legyünk harmonikus kapcsolatokat kialakítására, azok fejlesztésére.*
- *Az eddig sikertelen és sokszor fájdalmas, konfliktusokba torkolló „kommunikációt” fokozatosan valódi párbeszéddé alakítjuk át.*
- *Stresszmentesítés, az érzelmi terheket könnyebben viseljük.*
- *Egészséges önbizalom és tudatos, odafigyelő életszemlélet alakuljon ki és*

fejlődjön.

- *Hogyan törjük át azokat a gondolkozási mintákat, amelyek haraghoz és depresszióhoz vezetnek.*
- *Hogyan használjuk fel az empátia gyógyító erejét az oktatásban.*
- *Hogyan tegyük az életet csodálatosabbá magunk és mások számára.*
- *Hogyan fejezhetjük ki magunkat őszintén kényelmetlen helyzetekben.*
- *Hogyan halljuk meg együttérzéssel tanítványainkat, munkatársainkat akkor is, amikor agresszívek, követelőzőek, s tegyük mindezt anélkül, hogy feladnánk a saját értékrendünket.*
- *Képesek legyünk minden helyzetben megtalálni azt a megoldást, amivel mindenki szükségletei kielégíthetőek.*
- *Az eddig is jól működő kapcsolatunkat gazdagítani tudjuk, a problémákat rendezni.*
- *Mennyire fontos a köszönetnyilvánítás: ennek szerepe, formái.*

• **A programvezetőről:**

A Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola elvégzése után ugyanitt középiskolai tanári képesítést szereztem. Évekig az üzleti életben dolgoztam, miközben a grafológia volt a hobbi. Végül az Erőszakmentes kommunikáció által javasolt szemléletmódban megtaláltam azt, amit mindig kerestem: mi az, ami valóban növeli az életem minőségét, anélkül, hogy bárkinek is ártanék.

1996 óta folyamatosan tanulok Marshall Rosenberg-től, a modell kidolgozójától, 1999 óta rendszeresen dolgozom mellette mint az International Center for Nonviolent Communication (Nemzetközi Erőszakmentes Kommunikációs Központ) által akkreditált tréner (az Amerikai Egyesült Államokban, Braziliában, Dániában, Horvátországban, Kanadában, Lengyelországban, Mexikóban, Moldáviában, Puerto Ricón, Romániában, Sri Lankán, Svájcban, Svédországban).

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG
KÖNYVEK

MEGBÉKÉLÉS ÉS JÓVÁTÉTEL

Szerkesztette: Herczog Mária

KÉZIKÖNYV A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSROL

■ Lehet-e jó megoldásokat találni azok számára, akiknek fájdalmat, kárt okoztak, és van-e mód az értelmes büntetésre, kompenzációra? Erre keresi a választ ez a könyv egy régi-új módszer, a helyreállító igazságszolgáltatás történetének, gyakorlatának és mai hasznosíthatóságának bemutatásával.

■ A növekvő félelem a bűnözés és az agresszió erősödésétől, a mind több gyereket-fiatalt érő, és rájuk hatást gyakorló erőszak otthon és a külvilágban; a magukat sokszor eszköztelennak és tehetetlennek érző szülők, pedagógusok és más segítő foglalkozásúak; a büntetések jelenlegi formájának hatástalansága és csekély visszatartó ereje, valamint a mindennapokban is egyre durvuló és bántó, egymásra alig figyelő és rezonáló kommunikáció mind arra mutatnak, hogy más módon kell kezelni ezeket a helyzeteket, mint ahogyan azt ma tesszük.

■ Segítő szakembereknek, szülőknek, gyerekeknek, fiataloknak és mindazoknak írtuk ezt a kézikönyvet, akik kíváncsiak arra, hogy miképpen lehet segíteni az áldozatoknak és az elkövetőknek is abban, hogy érzéseikről, a történetekről beszélni tudjanak, és ha lehetséges, megbékéljenek a jóvátételt követően. Ez a mindenki méltóságát és jogait tiszteletben tartó, az áldozatokat aktív résztvevővé tevő, az elkövetőket méltányos büntetéssel sújtó módszer megtanulható és gyakorolható kisebb és nagyobb közösségekben egyaránt.

Mindenkinek jobb lehet, és mindenki jobb lehet tőle.

■ Bővebb felvilágosítás a könyv megrendeléséről a Kiadónál, a 061-2253527-es telefonszámon vagy a csogyi@mail.datanet.hu e-mail címen kapható.